

ABSTRAKT

Tato práce popisuje strukturu a vývoj švédského penzijního systému. Starý švédský penzijní systém byl dlouhodobě finančně neudržitelný. Proto Švédsko v devadesátých letech nahradilo starý dvoupilířový dávkově definovaný systém kombinací příspěvkově definovaných schémat: průběžně financovaným NDC systémem a povinným fondovým pilířem (FDC). Hlavními důvody reformy byla měnící se demografická situace, hrozba zvýšení již tak vysoké příspěvkové míry a nespravedlivá a nemotivující redistribuce starého systému. Jedním z cílů bylo i zavedení povinného spoření v rámci důchodového systému. Vybrané FDC příspěvky jsou privátně spravovány a investovány na kapitálových trzích. To je společně s dávkami odvíjejícími se od celoživotních příjmů značný posun ve švédské sociální politice. Závěrem tato práce hodnotí potenciální výhody ale i úskalí aplikace NDC na Českou republiku.

ABSTRACT

This paper gives an integral view on the structure and the evolution of the Swedish pension system. The old public pension system faced severe problems of financial sustainability. In a series of steps in the 1990s, Sweden converted a two-tier defined benefit scheme into a combination of notional defined contribution (NDC) pay-as-you-go and financial defined contribution (FDC) schemes. The reform was driven by the changing demographic conditions, the threat of future large contribution rate increases, redistributive unfairness in the design of the old system and a goal of providing a framework that would promote mandatory saving through the pension system – but with privately managed assets invested on the capital market. Together with the implementation of the pension benefits based on lifetime contributions this is the major shift in the Swedish welfare policy.

This paper discusses also the potential benefits of the NDC concept in the context of the Czech Republic, including the major constraints for implementation.

Obsah:

Úvod.....	6
<u>I. Starý penzijní systém.....</u>	7
Charakteristika starého systému.....	7
Dávky starého penzijního systému.....	8
a. Základní penze.....	8
b. ATP penze.....	8
c. Dopňkové dávky.....	9
d. Invalidní penze a pozůstalostní penze.....	9
Indexace.....	10
Financování starého penzijního systému.....	10
a. Příspěvky do starého systému.....	10
b. AP fond.....	11
c. Situace v devadesátých letech.....	11
Výdaje penzijního systému.....	12
Zdanění.....	13
Náhradové poměry starého systému a životní úroveň penzistů.....	13
a. ATP schéma.....	14
b. Vliv základní penze.....	14
c. Porovnání životního standardu důchodců s aktivní populací.....	15
<u>d.</u> Shrnutí.....	16
<u>II. Důvody reformy:.....</u>	17
Hlavní důvody reformy.....	17
a. Citlivost na změny v růstu reálných mezd.....	17
b. Snižování atraktivity státní penze.....	18
c. Zvyšování „dependency ratia“.....	19
1. Stárnutí populace.....	19
2. Demografické fluktuace kolem trendu.....	20
3. Předčasné odchody do penze a pokles míry ekonomické aktivity.....	20
Další důvody reformy.....	22

III. Nový penzijní systém.....	24
Politický proces.....	24
Charakteristika nového systému.....	25
Příspěvky do státního penzijního systému.....	26
První pilíř- PAYG NDC.....	27
Pomyslný kapitál na individuálním důchodovém účtu.....	27
Započitatelné částky.....	28
a. Mateřská dovolená.....	28
b. Podmínka výdělečné činnosti.....	29
c. Povinná vojenská služba.....	29
Indexace v PAYG NDC schématu.....	29
Pozůstalostní bonus.....	30
Administrativní náklady.....	31
Informační kampaň.....	31
Dávky z PAYG NDC pilíře.....	32
Výpočet očekávané délky dožití pro potřeby faktoru anuity.....	33
Norma a „front-loading“.....	33
Flexibilní věk odchodu do penze.....	34
Přesný výpočet penzijní dávky při odchodu do penze.....	34
Indexace penzijních dávek.....	35
Částečné důchody a souběh čerpání důchodu se zaměstnáním.....	36
Zdanění penzijních dávek.....	36
Stabilizační mechanismy švédského NDC pilíře.....	36
a. Problém určení rovnováhy v NDC.....	37
b. Ohodnocení celkových aktiv systému.....	37
c. Rezervní „buffer“ fond.....	38
d. Pasiva penzijního PAYG systému.....	39
e. Vnitřní výnos penzijního systému.....	40
f. Automatický vyrovnávací mechanismus.....	40
Druhý pilíř- Premium reserve pension.....	42
Příspěvky do 2. Pilíře.....	43
Principy.....	44
Státní instituce v rámci druhého pilíře.....	45

Kapitálové fondy a jejich správa.....	46
Penze z fondového pilíře.....	47
a. Nárok na FDC penzi a způsob čerpání.....	47
b. Pozůstalostní bonus a transfer práv na FDC penzi mezi partnery.....	48
c. Zdanění FDC penzijních dávek.....	49
Default Fund- Premiesparfonden.....	49
Třetí pilíř- Garatovaná penze.....	50
a. Způsob výpočtu garatované penze.....	52
b. Garatovaná vs. základní penze.....	53
c. Indexace garatované penze.....	53
Doplňkové dávky.....	54
a. Příspěvky na bydlení pro důchodce.....	54
b. Podpora pro nezaopatřené.....	55
c. Pozůstalostní důchody a nemocenská.....	55
1. Pozůstalostní důchody.....	56
2. Nemocenská.....	56
Celková státní penze.....	56
Graduální přechod na nový systém.....	58
Nestátní penzijní schémata.....	60
a. Individuální připojištění.....	60
b. Zaměstnanecké penze.....	60
Význam zaměstnaneckých penzijních schémat v celkovém penzijním systému	61
Současný vývoj zaměstnaneckých penzijních schémat.....	62
Reformovaná zaměstnanecká penzijní schémata.....	63
Shrnutí.....	65
<u>IV. Řešení problémů starého systému v nových podmínkách.....</u>	66
Příliš vysoké výdaje systému.....	66
Snižování atraktivity státní penze.....	66
Prodlužování očekávané délky dožití populace a snižování míry ekonomické aktivity	66
Nespravedlivá redistribuce.....	67
Přílišná redistribuce.....	67
Reforma invalidních a pozůstalostních důchodů.....	67
Citlivost na růst reálných mezd a demografický vývoj.....	68

a. Citlivost nového systému na růst reálných mezd.....	69
b. Citlivost PAYG NDC na demografický vývoj.....	71
Udržitelost nového systému.....	72
<u>V. Reforma státního penzijního systému v kontextu švédské reality.....</u>	76
Faktory ovlivňující podobu reformy.....	76
Švédský penzijní systém jako celek.....	77
Náhradový poměr státních i nestátních schémat v novém systému.....	78
Projekce relace důchod/ průměrná mzda.....	79
Ochrana chudých vs. udržení životního standardu bohatých v penzi.....	80
Role zaměstnaneckých schémat u vyšších příjmových kategorií.....	81
Celkové hodnocení náhradových poměrů nového systému.....	81
Zhodnocení nového švédského penzijního systému.....	82
<u>VI. Možné aplikace švédské reformy na ČR.....</u>	83
Makroekonomická stabilita.....	83
Odlišná demografická situace.....	84
Neexistence <i>buffer</i> fondu.....	85
Neexistence zaměstnaneckých schémat.....	85
Rozdílná míra distribuce hrubých mezd.....	86
Složitá aplikace.....	86
Nejistý výsledek.....	87
Dávky na základě celoživotních příspěvků.....	87
Zohlednění prodlužování očekávané délky dožití.....	87
Přesun větší části odvodů od zaměstnavatelů k zaměstnancům.....	88
Vyčlenění invalidních a pozůstalostních důchodů.....	88
Sjednocení zdanění penzijních dávek a ostatních příjmů.....	88
Automatické parametry.....	88
Politická prosaditelnost.....	89
Shrnutí.....	89
<u>Závěr.....</u>	91
Seznam použité literatury.....	92
Zkratky.....	94
Příloha.....	95

ÚVOD

Průběžně financovaná penzijní schémata (PAYG) vznikala ve většině zemí za zcela odlišných ekonomických a především demografických podmínek než jakým musí čelit v současnosti. Jejich dnešní podoba se formovala v období poválečného ekonomického rozvoje, který byl provázen vysokou porodností tzv. „baby boomem“. Ve své kontinentální podobě již neplní jen roli pojištění proti chudobě ve stáří, ale stala se hlavním příjmem většiny důchodců.

Průběžně financovaný důchodový systém se zpravidla vyznačuje vnitřní solidaritou plátců. Celková vyplacená penze nemá přímou vazbu na výši příspěvků zaplacených do systému. Definiující složkou systému je ale zabezpečení na základě mezigenerační smlouvy, mezigenerační důvěry, kdy skupina plátců (pracující) kryje potřebu osob závislých na těchto platbách (penzisté) s vědomím, že budou později kryty jejich vlastní potřeby¹.

Stále se zhoršující demografické podmínky ovšem způsobují, že mezigenerační smlouva nebude moci v budoucnosti být (v podobě, jak ji známe) dodržena. Smlouva bude muset být v přepracována. Zásadní otázkou ovšem zůstává, jakým způsobem znovu obnovit finanční stabilitu systému. Reformovat starý systém nebo přejít na nový? Alternativou by mohl být fondový systém, který má vyšší výnosy a kde si každý pojištěnec sám spoří na vlastní stáří. Tato strategie ovšem naráží na problém příliš nákladného přechodu a absence solidarity.

Na konci devadesátých let se velmi diskutovaným tématem stala švédská penzijní reforma. Již několik zemí se jí nechalo inspirovat v rámci vlastních reformních procesů². Leitmotivem těchto reform je takzvaný NDC systém. Systém NDC je průběžně financovaným důchodovým systémem s fixní příspěvkovou sazbou, který přebírá některé prvky fondových příspěvkově definovaných plánů³. Toto řešení se zdálo být jakousi „třetí cestou“. NDC posiluje pojistně-matematický charakter systému a zohledňuje fenomén stárnutí populace. Zároveň je zachováno průběžné financování a tudíž reforma nevyžaduje

---

¹ Gešev, Jordan: Penzijní systém v České republice, 2004

² Lotyšsko, Polsko, Itálie

³ Pollnerová, Štěpánka: Analýza nově zaváděných systémů NDC, 2002

dodatečné prostředky, jak by tomu bylo při přechodu na čistě fondový systém. Tyto vlastnosti dělaly švédskou reformu velmi atraktivní.

Cílem této práce je podrobně popsat fungování švédského důchodového systému a prostředí, ve kterém vznikala reforma. Následně se pokusím ukázat na případě České republiky možnosti a úskalí univerzálního použití švédské reformní strategie.

První část práce popisuje starý švédský penzijní systém. Druhá část analyzuje jeho hlavní problémy. Třetí část podrobně popisuje zavádění a nastavení nového státního penzijního systému (NDC, FDC, garantovaná penze). Pozastavuje se také nad vývojem nestátních zaměstnaneckých schémat. Čtvrtá část práce hodnotí, jakým způsobem se reforma vypořádala s problémy, které tížily starý penzijní systém. Následuje zhodnocení švédského penzijního systému jako celku a úvaha nad možnostmi jeho aplikace v České republice.

I. Starý penzijní systém

Tato kapitola podrobně popisuje fungování starého penzijního systému, který je v současné době ve Švédsku postupně nahrazován novým. Přechod ze starého systému na nový je graduální. Některé elementy nového systému byly zaváděny již v rámci parametrických úprav v devadesátých letech. Během poměrně dlouhého přechodného období⁴ budou ve Švédsku penzijní dávky vypočítávány částečně na základě starého i nového systému.

Charakteristika starého systému

Starý penzijní systém byl zaveden v roce 1960. Na jeho formování měla velký vliv spolupráce švédské Sociální demokracie (SAP) se zaměstnaneckými odbory. Jeho funkce již nebyla jen základní ochrana před chudobou ve stáří, ale kompletní zajištění odpovídajícího příjmu pro všechny důchodce⁵. Penzijní systém byl jedním ze základních kamenů tehdy se rozvíjejícího švédského „sociálního státu“. Dávky penzijního systému byly stejně jako veškeré dávky sociálního a zdravotního zabezpečení vyjadřovány pomocí tzv. *základních částek* (viz příloha: *Koncept základních částek*). Základní částka je pomocná veličina. Jedná se v podstatě o čistě technický konstrukt. Jejím smyslem je usnadnit indexaci veškerých

---

⁴ Viz: oddíl: Graduální přechod na nový systém

⁵ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

dávek. V praxi stačí indexovat jen hodnotu základní částky, aby se tato změna projevila v hodnotě všech státem vyplácených dávek.

Starý penzijní systém byl průběžně financovaný, dávkově definovaný a skládal se ze dvou pilířů: plošně vyplácené *flat-rate* základní penze (*folkspension*) a ATP penze odvozené od výše výdělků. Lidé s nárokem na jen velmi nízkou nebo žádnou ATP penzi mohli zároveň čerpat doplňkové dávky a příspěvky na bydlení zajišťující všem alespoň minimální životní standard. Součástí penzijního systému byly i invalidní a pozůstalostní penze.

Dávky starého penzijního systému

a. Základní penze

Nárok plnou základní penzi měl každý, kdo ve Švédsku po dobu 40-ti let žil nebo pracoval alespoň 30 let. Hodnota plošně vyplácené základní penze byla stanovena na 96% takzvané „snížené základní částky“⁶ pro svobodné a 78,5% pro sezdané. To v roce 1998 představovalo roční příjem 34 245 SEK⁷, respektive 28 000 SEK pro Švédy žijící v páru. Základní penze pro nesezdaného jedince měla hodnotu přibližně 20% průměrného platu.

Lidé, kteří zcela nesplňovali kritéria k udělení plné základní penze, měli nárok na její proporční část. Například po 20-ti letém pobytu ve Švédsku pobírali 50%⁸ základní penze .

b. ATP⁹ penze

Velikost ATP penzijní dávky závisela na předešlém příjmu pojištěnce a jeho věku odchodu do penze. Vyměřovací základ pro ATP byl vypočítán každý rok všem pojištěncům a představoval roční příjem přesahující vyšší základní částku a dosahující maximálně 7,5 násobku¹⁰ vyšší základní částky (cca 20% - 150% průměrné mzdy). Jen tyto příjmy byly započitatelné pro nárok na penzijní dávky. Při odchodu do penze byla stanovena anuita, jež odpovídala 60% průměrného vyměřovacího základu za nejlepších 15 let minus jedna základní částka, která je již vyplacena jako základní penze.

---

⁶ představovala přibližně 20% průměrné mzdy, princip viz. appendix: koncept základních částek

⁷ Cca 3800 USD

⁸ 2,5% za každý rok strávený ve Švédsku

⁹ Allmänna Tillägspension

¹⁰ stanovený strop odpovídá cca 1,5 násobku průměrné mzdy. Z příjmů nad tímto stropem již neplyne ATP penze

Podmínkou k získání plné ATP penze byl věk 65 let a minimálně 30 let odvádění příspěvků do systému. Odpovídající část APT penze mohla být přiznána již po 4 letech příspěvků (za každý odpracovaný rok 2% průměrné základní částky, například 58% průměrného vyměřovacího základu po 29 letech přispívání do systému).

Nominální věk pro odchod do penze byl 65 let. Existovala možnost předčasně odejít již v 61-ti letech. V tom případě však musel pojištěnec čelit trvalému snížení penzijní anuity o 0,5% za každý započatý měsíc před dovršením 65 let věku. Horní hranice pro odchod do penze byla 70 let. Prodloužení aktivní kariéry se bonifikovalo zvýšením anuity o 0,7% za každý započatý měsíc, kdy jedinec přesluhoval (*podrobný popis celého procesu viz. příloha: Výpočet ATP dávek*).

c. Doplňkové dávky

Lidé s velmi nízkou nebo žádnou ATP penzí měli nárok na některé doplňkové dávky. Jednalo se o finanční příspěvek nebo příspěvek na bydlení. Tyto dávky byly jedním ze základních nástrojů boje proti chudobě penzistů. Byly podmíněny přezkoumáním celkových příjmů jedince popřípadě jeho majetkového příznání.

Finanční příspěvek měl hodnotu 55% základní částky¹¹ a byl snižován o výši případné ATP penze. Nárok na něj měli především ženy. V roce 1996 jej čerpalo 321 000 žen zatímco jen 49 000 mužů¹². Velmi využívané byly příspěvky na bydlení s nárokem na proplacení až 85% ceny nájemného mezi 100 – 4 000 SEK. Pobírala je zhruba jedna třetina všech důchodců.

d. Invalidní penze a pozůstalostní penze

Vdovské důchody byly v roce 1990 zrušeny a nahrazeny časově omezenou¹³ „reorientační penzí pro pozůstalé“¹⁴. Dále jsou vypláceny sirotčí důchody a důchody pro pozůstalé matky s dětmi do 12-ti let, které obdrží základní penzi a ATP ve výši 20-40%.

Invalidní penze byly díky benevolentním pravidlům pro jejich přidělování často využívány pro předčasné odchody do důchodu lidmi, kteří již nemohli najít uplatnění na pracovním trhu. V sedmdesátých letech byly podmínky pro přiznání invalidní penze značně

---

¹¹ 19800 SEK v roce 1998 (cca 12% průměrně mzdy)

¹² Lißner, 1999 in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

¹³ 6- 12 měsíců (více in Paster, Thomas“ Pension Reform in Sweden, 2002)

¹⁴ reorientation pension for survivors

uvolněny. Bylo možné získat invalidní důchod z kombinovaných zdravotních a pracovních důvodů. Jedinci starší 60-ti let, kteří neměli zaměstnání, mohli čerpat invalidní penzi automaticky. Systém švédských invalidních důchodů byl velmi šetrný. Skládal se také ze základní a ATP penze. Jedinec získal nárok na ATP penzi v hodnotě, kterou by dostal v 65-ti letech a dosavadním pracovním vytížení. V 65-ti letech automaticky přešel na starobní důchod ve stejné výši, kterou pobíral doposud. Převážná většina lidí, kteří předčasně odcházeli do penze tak činili ze zdravotních důvodů. Jen velmi malé procento lidí čelilo redukovanému důchodu¹⁵. Podíl invalidních důchodů na celkových penzijních výdajích neustále rostl¹⁶.

Indexace

Veškeré parametry systému byly každoročně indexovány zpravidla podle inflace. Indexace ale nebyla automatická, byla předmětem jednání a schválení parlamentu. V praxi byla valorizována jen základní částka, což se promítlo do výsledné hodnoty všech ostatních parametrů (stanovený strop, vyměřovací základy za každý rok) a penzijních dávek. V rámci úsporných opatření během švédské recese v devadesátých letech byla několik let indexace nižší než vývoj inflace (*více příloha: koncept základních částek*).

Financování starého penzijního systému

a. Příspěvky do starého systému

Příspěvky do starého penzijního systému byly vybírány z více zdrojů pro každý pilíř. Základní penze a doplňkové dávky¹⁷ byly financovány částečně z rozpočtu a částečně z příspěvků od zaměstnavatelů. Příspěvky od zaměstnavatelů byly v devadesátých letech zvyšovány, aby se ulehčilo státnímu rozpočtu. Přesto pokryly jen 62% nákladů na základní penze.

Příspěvky do ATP schématu byly až do roku 1995 odváděny jen zaměstnavatelem, a to z celého platu zaměstnance. Poté byla část odvodů přenesena i na zaměstnance. Zaměstnanci

---

¹⁵ Palmer, The New Swedish Pension System, 2001

¹⁶ viz oddíl: výdaje starého penzijního systému

¹⁷ Scherman, 1999

ovšem odváděli penzijní příspěvky jen do výše maximálního vyměřovacího základu tzv. stropu¹⁸.

Tabulka: Odvody penzijních příspěvků v roce 1998 v procentech zaměstnancova platu

Příspěvky	Zaměstnavatel	Zaměstnanec	Celkem
Základní penze	6,83%	-	6,83%
ATP	6,40%	6,95%	13,35%
Částečná penze	0,20%	-	0,20%
celkem	13,43%	6,95%	20,38%

Zdroj: Lišner & Woss, 1999

b. AP fond

Jak již bylo uvedeno výše, starý penzijní systém byl průběžně financovaný. Především v šedesátých a sedmdesátých letech vybrané příspěvky do systému značně převyšovaly náklady. Z momentálně přebytečných příspěvků byl postupně vytvořen významný nárazníkový fond. (AP fond¹⁹), který měl pokrývat výkyvy v příspěvcích do ATP schématu. V roce 1998 již mohl AP fond svými aktivy krýt náklady ATP schématu po dobu 5,5 roku, což představovalo 40% švédského HDP. O správu AP fondu se staraly 4 státní instituce, které aktiva konzervativně investovaly na kapitálových trzích. Jen 2% aktiv byla držena v zahraničních měnách a 30% byly státní dluhopisy²⁰ (*viz příloha 3.: portfolio AP fondu*)

V terminologii nového penzijního systému je AP fond nazýván buffer fond a v rámci NDC hraje velmi důležitou stabilizační roli.

c. Situace v devadesátých letech

Zatímco v sedmdesátých letech byl penzijní systém v přebytku, tak na konci let devadesátých se dostával do čím dál vážnějších problémů. Nejednalo se již jen o občasné výkyvy ale o dlouhodobou tendenci. V roce 1998 pokrývaly příspěvky do ATP schématu jen 60% potřebných nákladů, zbylých 40% muselo být dofinancováno z kapitálu AP fondu. Při

---

¹⁸ 7,5 násobku základní částky

¹⁹ Allmänna Pensionfonden

²⁰ Scherman, 1999

pokračující tendenci by byl AP fond v budoucnu vyčerpán a bylo by potřeba dalších peněz ze státního rozpočtu.

Tabulka: platby do penzijního systému v roce 1997 (miliardy SEK)

Schéma	Příspěvky	kapitál AP fondu	Státní rozpočet	Celkem
Folkspension ²¹	43,7	-	26,3	70,0
ATP penze	87,1	56,9	-	144,0
Částečná penze	1,5	0,5	-	2,0
Příspěvek na bydlení	-	-	9,5	9,5
Celkem	132,3	57,4	35,8	225,5

Zdroj: Lißner & Woss, 1999

Porovnáme-li strukturu celkových plateb zjistíme, že v roce 1997 tvořily příspěvky zaměstnanců a zaměstnavatelů necelých 60% veškerých plateb do penzijního systému. Zbýlých 40% muselo být doplaceno ze státního rozpočtu nebo výnosů AP fondu.

Výdaje penzijního systému

Starý penzijní systém byl čím dál nákladnější. Celkové výdaje se v letech 1990-2000 zvýšily ze 139,9 na 208,9 miliard SEK, což znamená nárůst nominální hodnoty o 56%. Velmi radikální nárůst byl zaznamenán u ATP penzí (o 71%). Význam ATP penze se ve starém systému průběžně zvyšoval. Bylo to dáno rozdílným vývojem mezd a vyměřovacího základu²². Nárok na penzi plyne z příjmů mezi 1- 7,5 násobkem základní částky. Základní částky jsou indexovány podle inflace. Mzdy však rostly v průměru rychleji a tak stále větší část populace měla nárok na větší část ATP penze. V určitém časovém horizontu by se převážná většina Švédů dostala svými příjmy nad stanovený strop²³ a pobírala maximální ATP penzi²⁴.

Alarmující byl nárůst objemu invalidních penzí. V roce 2000 bylo vyplaceno 39 miliard SEK oproti 17,2 miliardám v 1990.

²¹ základní penze

²² vyměřovací základ je indexován podle inflace (ale mzdy rostly rychleji)

²³ 7,5 základní částky (indexováno podle CPI)

²⁴ do roku 2050 in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

Tabulka: Výdaje z penzijního systému, 1990-2000 (miliardy SEK)

schémata	1990	1995	1998	1999	2000
Folkspension (FP)	45,6	53	52,6	53,2	53,2
ATP	54,3	79	88,9	93,2	96,5
Invalidní FP	11,8	14,5	13,6	13,9	14,2
Invalidní ATP	5,4	23	23,6	24	24,8
Vdovské FP	1,5	1,4	0,3	0,2	0,2
Vdovské ATP	7,2	10,5	11,6	12,1	12,3
FP na rekvalifikaci	0	0,2	0,2	0,2	0,2
ATP na rekvalifikaci	0	0,1	0,1	0,1	0,1
Přídavky pro ženy	0,4	0,2	0,1	0	0
Příspěvky na bydlení	5,0	8,1	7,2	7,4	7,1
Částečné penze	1,7	2,4	0,6	0,2	0,2
Další penze	0	0,1	0,1	0,1	0,1
celkem	132,9	192,7	198,9	204,9	208,9

Zdroj: sestaveno na základě dokumentu Riksförsäkringsverket, National Social Board 2001²⁵

Zdanění

Daň z příjmu průměrného důchodce je 24%. Daň neplatí důchodci pobírající jen základní penzi. Finanční příspěvky pro důchodce a příspěvky na bydlení také zdanění nepodléhají²⁶. Důchodci neplatí příspěvky na sociální a zdravotní pojištění.

Náhradové poměry²⁷ starého systému a životní úroveň penzistů

Náhradový poměr je jedním z důležitých indikátorů výkonnosti penzijního systému. Tento oddíl zkoumá, jakým způsobem starý penzijní systém zajišťoval odpovídající životní

²⁵ in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

²⁶ National Pension Strategy of the Future Pension Systems- Sweden (Pensionsreport 0209), Regeringskansliet, 2003

²⁷ penzijní anuita/ příjem v posledním roce aktivní kariéry

úroveň ve stáří. Vláda deklarovala náhradový poměr 60%. Následující řádky ukáží, že reálná situace byla komplikovanější.

a. ATP schéma

Při výpočtu průměrného vyměřovacího základu z 15-ti nejlepších let, potřebného pro stanovení penzijní anuity²⁸, jsou započitatelné příjmy z předešlých období indexovány podle inflace²⁹. Starší příjmy mají tudíž při výpočtu anuity nižší váhu než příjmy z posledního roku³⁰. Výše náhradového poměru je přímo závislá na míře na růstu reálných mezd³¹. Tabulka ukazuje, že při vysoké míře růstu reálných mezd je náhradový poměr podstatně nižší než deklarovaných 60%. Při nízkém růstu se náhradové poměry k této hodnotě přibližovaly a systém se prodražoval.

Tabulka: závislost jedincovi ATP penze na růstu reálných mezd

Růst reálných mezd	0%	1%	2%	3%
Penze/plat v roce před odchodem do důchodu (%)	60%	55%	51%	47%
Penze/ průměrný plat jedince za posledních 15 let	60%	60%	60%	60%

Zdroj: Sherman, 1999 (předpoklad stabilního růstu reálných mezd za celé období)

Velkému počtu zaměstnanců rostou reálné příjmy nejrychleji především ke konci kariéry, proto bývá často náhradový poměr nižší než vládou avizovaných 60%.

b. Vliv základní penze

Základní penze není podmíněna předešlým příjmem a nárok na ni má každý, kdo pracuje alespoň 30 nebo žije ve Švédsku 40 let. Jedinci s velmi nízkým příjmem snadno dosahují díky základní penzi a případným doplňkovým dávkám více než 100%-ní kompenzace svého platu. Toto je redistributivní část švédského státního penzijního systému.

Hodnotu základní penze však ovlivňuje i rodinný stav jedince³². Svobodní mají vyšší penzi než sezdání.

²⁸ viz. oddíl: ATP penze

²⁹ funguje na základě konceptu započitatelných částek

³⁰ mzdy rostou zpravidla rychleji než o inflaci

³¹ Scherman, 1999

³² viz. oddíl Základní penze

c. Porovnání životního standardu důchodců s aktivní populací

Celková státní penze je kombinací základní a ATP penze. Důchodci však mají nárok na mnohé další přídatky a dávky, které jim přiznala štedrá švédská společnost. Mnohem lepším měřítkem kvality života důchodců jsou průměrný hrubý příjem³³ a disponibilní důchod penzistů v porovnání s aktivní populací. Celkové hrubé příjmy jedince jsou aritmetickým průměrem celé populace, zatímco disponibilní důchod jedince je pro potřeby této studie průměrem váženým zohledňujícím další faktory³⁴ (equalised disposable income).

Tabulka: Průměrné roční příjmy důchodců a aktivní populace, 1999 (SEK)

	Všichni důchodci	Aktivní populace	Důchodci 65-74 let	Aktivní populace 55-64 let
Celkové hrubé příjmy				
Svobodný muž	133 800	214 800	148 100	220 800
Svobodná žena	97 000	186 000	124 300	210 400
Sezdaný jedinec	120 360	205 400	125 100	215 600
Celá skupina	114 400	202 700	128 400	216 500
Disponibilní důchod				
Svobodný muž	88 200	122 400	93 800	130 100
Svobodná žena	81 700	103 100	85 900	127 600
Sezdaný jedinec	96 200	117 300	103 400	148 500
Celá skupina	87 500	114 500	96 500	141 300

Zdroj: Švédský statistický úřad³⁵

Tato tabulka ukazuje, že mladší důchodci mají vyšší příjmy než je průměr všech penzistů. Vezmeme-li důchodce jako celek, tak jejich průměrný hrubý příjem dosahuje 56% průměrných příjmů aktivní populace.

Zkoumáme-li ekonomický dopad přechodu do penze na životní úroveň, porovnáme průměrné příjmy mladších důchodců s aktivní populací ve věku 55-64 let. Tento poměr je 59%³⁶.

³³ zde se promítnou veškeré příjmy penzistů včetně dávek sociálního a zdravotního systému, kapitálových výnosů či kolektivních a individuálních přípojištění (více viz. oddíl nestátní penzijní schémata)

³⁴ aby bylo možné porovnávat domácnosti různých velikostí je v disponibilním důchodu jedince zohledněn počet dospělých a dětí v domácnosti. (Metodika Švédského statistického úřadu)

³⁵ in National Pension Strategy of the Future Pension Systems-Sweden (Pensionsreport 0209), Regeringskansliet,2003

³⁶ National Pension Strategy of the Future Pension Systems- Sweden (Pensionsreport 0209), Regeringskansliet,2003

Porovnáme-li disponibilní důchody penzistů a aktivní populace, zjistíme relativní zlepšení poměru ve prospěch důchodců. Jejich průměrný disponibilní důchod ³⁷ je 76% průměru aktivní populace. Poměr disponibilních důchodů mladších důchodců a aktivní populace ve věku 55-64 let je 68%. Větší nárůst náhradového poměru sledujeme u skupiny všech důchodců než u skupiny mladší důchodci. To je dáno faktem, že tato skupina obsahuje více chudších důchodců pobírajících jen základní penzi a dodatečné příspěvky, které nejsou zdaněny.

d. Shrnutí

Náhradové poměry penzijního systému patřily k jedněm z nejvyšších v EU³⁸. Starý švédský penzijní systém velmi dobře zajišťoval důchodce proti chudobě (*viz. příloha: riziko chudoby pro důchodce*). Podíl chudých mezi důchodci je menší než podíl chudých v celé populaci. Starý penzijní systém byl až příliš štědrý, na konci devadesátých let pokrývaly příspěvky jen 60% vyplacených dávek. Jedním z deklarovaných cílů penzijní reformy bylo snížení náhradových poměrů důchodů v obdobích s nízkým růstem reálných mezd aktivní populace ³⁹.

---

³⁷ equalised disposable income

³⁸ Scherman, 1999

³⁹ Scherman, 1999

II. Důvody reformy

Na problémy starého penzijního systému poprvé upozornilo švédské Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí v roce 1984, když ustanovilo Penzijní komisi, která měla analyzovat problémy ATP pilíře.⁴⁰ Jejich závažnost však byla naplno odhalena až během hluboké recese, kterou Švédsko prošlo počátkem devadesátých let.

Hlavní výtkou penzijnímu systému byla jeho nákladnost. Výdaje na státní penzijní systém stouply z 4,5% HDP v roce 1965 na 12,2% HDP v roce 1992⁴¹ (7,4% HDP v 2003⁴²). ATP penze byla v počátcích nazývána také „doplňkovou“. V roce 1965 se na ní vyplatilo jen 0,2 miliardy SEK. To prudce kontrastuje s 96,5 miliardami SEK vyplacenými v roce 2000, kdy výdaje na ATP již byly téměř dvojnásobné než na základní penzi. V šedesátých a sedmdesátých letech roční vybrané příspěvky převyšovaly náklady systému. Na konci devadesátých let již vybrané příspěvky nestačily pokrýt veškeré ATP penze, zhruba 40% výdajů muselo být financováno z kapitálu AP fondu. Počet důchodců se zvýšil v absolutních číslech z 800 000 (1965) na 1 600 000 v roce 1997⁴³.

Za těchto podmínek byl nereformovaný penzijní systém dlouhodobě neudržitelný.

Hlavní důvody reformy⁴⁴:

a. Citlivost na změny v růstu reálných mezd

V oddíle ATP schéma byla vysvětlena závislost náhradových poměrů na míře růstu reálných mezd. Tato citlivost na změny růstu reálných mezd je potenciálním zdrojem finanční nestability celého systému. Při vysoké míře růstu reálných mezd byl náhradový poměr podstatně nižší než deklarovaných 60%⁴⁵. Při nízkém růstu se náhradové poměry k této hodnotě přibližovaly a systém se prodražoval.

---

⁴⁰ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

⁴¹ Köhler (1998) in Paster, Thomas: Pension reform in Sweden, 2002

⁴² Thakur, Keen, Horváth, Cerra: Sweden's Welfare State- Can the Bumblebee Keep Flying?, IMF 2004

⁴³ Köhler (1998) in Paster, Thomas: Pension reform in Sweden, 2002

⁴⁴ Palmer, 2001 a Scherman, 1999 uvádějí důvody v tomto pořadí

⁴⁵ viz oddíl: Náhradové poměry ve starém systému a životní úroveň penzistů

Penzijní systém byl zaváděn na přelomu padesátých a šedesátých let, kdy byl průměrný ekonomický růst minimálně 3,7% ročně, ovšem po roce 1975 již nikdy nedosahoval ani 2%⁴⁶ (viz.příloha: ekonomický růst ve Švédsku). To se podepsalo i na snížení růstu reálných mezd.

Tabulka: Příspěvková míra do nereformovaného penzijního systému⁴⁷ potřebná pro udržení finanční stability (včetně invalidních a pozůstalostních penzí) v závislosti na růstu reálných mezd

Růst reálných mezd	0%	1%	2%	3%
1990	22.5%	22.5%	22.5%	22.5%
2005	34.3%	29.1%	25.7%	26.9%
2025	49.2%	33.6%	23.8%	17.4%

Zdroj: RVF,1993 in Scherman 1999

Tabulka ukazuje vrozenou závislost starého modelu na míře růstu reálných mezd. Relativní stabilita starého systému by byla zajištěna při 2% růstu reálných mezd.

Nejistota ohledně budoucího ekonomického vývoje je potenciálním rizikem pro nestabilitu systému. Především hluboká ekonomická recese v devadesátých letech a také vyšší volatilita ekonomického cyklu od ropného šoku byla příčinou pro sjednocení indexace příspěvků a výdajů systému v novém systému, který by již neměl být do takové míry náchylný na výkyvy ekonomiky.⁴⁸

b. Snížování atraktivity státní penze

Strop na započitatelné příjmy byl ve starém systému indexován podle vývoje inflace. V případě růstu reálných mezd se tak stanovený strop v poměru k příjmům relativně snižoval. Při kontinuálním růstu reálných mezd se čím dál větší část populace svými příjmy ocitla nad stropem a penzijní systém jim poskytoval menší a menší kompenzaci jejich příjmů v penzi. V extrémním případě by se starý ATP systém mohl v čase transformovat až na flat-rate.

Scherman (1999) ilustruje tento problém následujícím příkladem: Předpokládejme roční růst reálných mezd na úrovni 2%⁴⁹. Muž narozen v roce 1980 vydělává celou svou aktivní kariéru průměrný plat. Jeho průměrný roční příjem za 15 posledních let před odchodem do penze⁵⁰ bude 12,7 násobek základní částky. Žena za stejných podmínek dosáhne základu pro

⁴⁶ Socialdepartementet/Ministère de la santé et des affaires sociales - Les retraites en Suede, 2003

⁴⁷ včetně invalidních a pozůstalostních penzí

⁴⁸ Viz. oddíl porovnání starého a nového systému.

⁴⁹ při této míře je systém finančně stabilní (viz oddíl:závislost na růstu reálných mezd)

⁵⁰ základ pro výpočet ATP penze (viz. oddíl Výpočet ATP penze)

výpočet penze ve výši 9,1 násobku základní částky. Příspěvky do systému jsou placeny z celého příjmu. Ovšem pro výpočet penze jsou zohledňovány jen roční započitatelné příjmy tzn. příjmy do hodnoty 7,5 násobku základní částky. Příspěvky z příjmů nad stanoveným stropem tvoří solidární část systému, jdou do státního rozpočtu odkud jsou následně přerozdělovány.

Strop na maximální dávky tak čím dál více pokrýval původní nastavení systému. Systém byl více a více redistributivní⁵¹ a méně atraktivní pro lidi s vyššími příjmy⁵². V novém systému je již strop indexován podle vývoje reálných mezd, aby zajišťoval relativně stálou kompenzaci čase.

c. Zvyšování „dependency ratio“

Prodlužování očekávané délky dožití⁵³ a nízká porodnost se promítá do stárnutí populace. V kombinaci s předčasnými odchody do penze a demografickými fluktuacemi kolem trendu to jsou další zdroje finanční nestability penzijního systému.

1. Stárnutí populace

Každá nová demografická studie znovu posouvá očekávanou délku dožití. V současnosti očekávaná délka dožití pro obě pohlaví dohromady narůstá v průměru o jeden rok každých deset let⁵⁴. Osoby, které se narodily v roce 1950 a stanou se důchodci v roce 2015 budou žít v průměru o šest let déle než lidé, kterým bylo 65 let v roce 1965, tzn. krátce po zavedení ATP systému. K vyrovnání efektu způsobeného neustále rostoucí střední délkou dožití obyvatelstva by bylo potřeba odpovídajícího růstu aktivní populace. Za posledních 50 let má Švédsko porodnost kolem 2 dětí na jednu ženu⁵⁵. To je hodnota, která je sice dostatečná pro reprodukci obyvatelstva, ale zdaleka nestačí k pokrytí dodatečných finančních nároků penzijního systému způsobených delší dobou vyplácení penzí⁵⁶.

Zpočátku byl tento problém kompenzován masivním vstupem žen na pracovní trh, což se projevilo i na celkové sumě vybraných příspěvků do systému. Avšak ženy narozené

---

⁵¹ to bylo ještě více akcentováno zavedením dopňkových dávek pro důchodce s nízkými příjmy v roce 1967 a neustálým růstem těchto dávek

⁵² Jørgen Goul Andersen & Christian Albrekt Larsen: Pension politics and policy in Denmark and Sweden: Path Dependencies, Policy Style, and Policy Outcome, 2002

⁵³ Life expectancy

⁵⁴ Palmer, Edward: The New Swedish Pension System, 2001

⁵⁵ Palmer, Edward: The New Swedish Pension System, 2001

v polovině 40. let a později již pracují stejný počet let jako muži. Jediným řešením k udržení současné hodnoty penzí je přimět obě pohlaví pracovat déle.

V tabulce jasně vidíme klesající poměr pracujících vzhledem k lidem pobírajícím starobní a invalidní penze. V roce 1960 pracovalo na jednoho důchodce 3,5 lidí v aktivním věku (3,0 pokud počítáme i invalidní důchodce).V roce 1997 již tento poměr byl 2,6 respektive 2,0. Výrazně rostl především absolutní i relativní počet invalidních penzistů.

Prognózy pro rok 2030 předpovídají „dependency ratio“ okolo 1,5⁵⁷.

Tabulka: Poměr lidí⁵⁸ pobírajících penzi a těch, co platí penzijní příspěvky

Rok	1960	1970	1980	1990	1997
1.Starobní důchodci	754	969	1382	1554	1592
2.Invalidní důchodci	145	212	303	361	417
3.Příspěvatelé do systému ⁵⁹	2692	3422	4125	4326	4160
Poměr = 1./3.	0,28	0,28	0,33	0,35	0,38
Poměr = (1.+2.)/3.	0,33	0,35	0,41	0,44	0,48

Zdroj: Palmer 2001

2. Demografické fluktuace kolem trendu

Problémy finanční stability způsobují i fluktuace kolem populačního trendu. Kolem roku 2010 začnou silné poválečné ročníky „baby boomers“ odcházet do penze a ještě podtrhnou finanční náročnost důchodového systému.

3. Předčasné odchody do penze a pokles míry ekonomické aktivity⁶⁰

Starý penzijní systém byl konstruován tak, aby nárok na plnou penzi vznikl v 65 letech. Z důvodů popsaných výše je však k udržení finanční stability při současné výši dávek potřeba, aby lidé pracovali déle. Nastavení starého penzijního systému nebylo dostatečně

⁵⁶ porodnost: 1,5 v roce 2000, 2,1 v roce 1990, 1,6 v roce 1983 in Paster, Pension Reform in Sweden, 2002

⁵⁷ včetně invalidních důchodů

⁵⁸ v tisících

⁵⁹ contributors

⁶⁰ work force participation

motivující k tomu, aby lidé pracovali do pozdějšího věku. Především mezi „baby boomers“ existují stále větší tendence odcházet do penze dříve.⁶¹

Tabulka: Přání odejít předčasně do penze 1984- 1998 (Procenta 50-64-ti letých pracujících Švédů⁶²)

Rok	1984	1986	1993	1996	1998
Přestat pracovat	11,1	12,4	13,4	13,8	20,4
Pracovat méně	30,5	31,5	34,7	30,6	30,9
Pokračovat v zaměstnání do stanoveného důchodového věku	53,1	50,3	46,4	48,4	43,1
Neví	5,3	6,1	5,6	7,2	5,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Počet pozorování	324	477	785	637	583
Průměrný věk	56,4	56,1	55,7	55,7	55,7

Zdroj: Klevmarken, Swedish Pension Reform in the 1990s, 2002

Tento fenomén potvrzuje i následující tabulka. V letech 1976-2000 podíl pracujících mužů ve věku 60-64 neustále klesal. U žen sledujeme v prvních letech nárůst, který je následován poklesem podílu. V roce 1990 pracovalo méně než 50% mužů a méně než 40% žen ve věku 64 let. Sledujeme také rozvoj zaměstnání na částečný úvazek.

Snižování míry ekonomické aktivity není jen dobrovolné. Během švédské recese v letech 1990-93 se nezaměstnanost vyhoupla k 10%⁶³, což mělo za následek absolutní snížení hodnoty vybraných příspěvků. To v relativním vyjádření zvýšilo příspěvkovou míru pro vyrovnaný systém z 24,5% na 30%.⁶⁴

Při požadavku zachování současné úrovně penzijních dávek je k vyřešení problému růstu „dependency ratio“ potřeba průběžně zvyšovat buď míru příspěvku do systému nebo průměrný věk odchodu do penze. Nový penzijní systém již automaticky zohledňuje změny očekávané délky dožití při výpočtu anuity, což by mělo motivovat jedince pracovat déle.

⁶¹ Klevmarken, Swedish Pension Reform in the 1990s, 2002

⁶² obě pohlaví

⁶³ OECD, Economic Outlook no. 70, více viz. příloha: *Ekonomický vývoj 1990-1999*

Tabulka: Míra ekonomické aktivity podle odpracovaných hodin, věku a pohlaví (1976-2000)

Age	Males					Females				
	1976-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-00	1976-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-00
20-24	0,81	0,78	0,79	0,61	0,58	0,75	0,76	0,78	0,62	0,53
	0,02	0,02	0,03	0,04	0,05	0,13	0,15	0,16	0,14	0,14
25-34	0,94	0,91	0,91	0,81	0,81	0,75	0,83	0,87	0,78	0,74
	0,02	0,03	0,03	0,03	0,04	0,26	0,32	0,32	0,26	0,21
35-44	0,96	0,95	0,95	0,88	0,85	0,80	0,87	0,91	0,86	0,82
	0,02	0,02	0,03	0,03	0,04	0,31	0,35	0,37	0,34	0,28
45-54	0,94	0,93	0,93	0,89	0,86	0,79	0,85	0,89	0,87	0,84
	0,02	0,02	0,03	0,03	0,04	0,29	0,33	0,33	0,29	0,24
55-59	0,88	0,86	0,85	0,79	0,78	0,65	0,71	0,77	0,75	0,75
	0,03	0,04	0,04	0,05	0,06	0,24	0,29	0,32	0,29	0,26
60	0,78	0,73	0,73	0,67	0,65	0,52	0,61	0,65	0,64	0,60
	0,08	0,10	0,12	0,16	0,07	0,21	0,28	0,31	0,31	0,24
61	0,73	0,69	0,69	0,62	0,58	0,45	0,52	0,56	0,56	0,53
	0,11	0,14	0,16	0,20	0,11	0,20	0,26	0,28	0,31	0,23
62	0,69	0,64	0,63	0,56	0,51	0,39	0,47	0,52	0,50	0,47
	0,12	0,16	0,15	0,20	0,12	0,17	0,23	0,29	0,27	0,21
63	0,63	0,58	0,56	0,49	0,44	0,30	0,31	0,40	0,38	0,33
	0,12	0,18	0,16	0,19	0,11	0,12	0,14	0,20	0,21	0,15
64	0,58	0,53	0,51	0,42	0,37	0,24	0,26	0,31	0,31	0,25
	0,09	0,17	0,16	0,17	0,12	0,10	0,12	0,15	0,17	0,12

(pětileté průměry. První řada ukazuje podíl aktivní populace pracující déle než 34 hodin týdně.

Druhá řada je podíl aktivní populace pracující 20- 34 hodin týdně)

Zdroj: Klevmarken, Swedish Pension Reform in the 1990s, 2002

Další důvody reformy

- Slabý vztah mezi příspěvky a vypláčenými dávkami penzijního systému.
Plošně vypláčená základní penze byla doplněna celou paletou dodatečných subvencí a přídavků, které garantovaly minimální životní standard důchodců. To snižovalo motivaci lidí s nižšími příjmy přispívat do systému, protože garantované minimum se zásadně nelišilo od výše jejich ATP penze.
- Dávky ve starém penzijním systému jsou udělovány za na základě pravidla 15/30 let⁶⁵. Tento způsob výpočtu penze redistribuoval prostředky lidí s relativně stálým platem po celý život k lidem se strmou kariérou. Na starém systému prodělávali zpravidla dělníci a vydělávali vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří mají nejvyšší platy na konci kariéry.

⁶⁴ Sherman, 1999

⁶⁵ viz. oddíl Výpočet ATP penze

- Starobní důchody byly vedeny společně s invalidními a pozůstalostními důchody. Změny v sociální politice tak ovlivňují i penzijní systém. Bylo tu vysoké riziko, že penzijní systém se stane nástrojem politického soupeření.⁶⁶
- Financování základní penze zatěžovalo příliš státní rozpočet. Příspěvky od zaměstnavatelů a zaměstnanců pokrývaly jen 62% v roce 1997.
- Pokračování ve starém systému by znamenalo vyčerpání rezervního AP fondu a tudíž pokles úspor a posléze investic v ekonomice.

---

⁶⁶ Klevmarcken, Swedish Pension Reform in the 1990s, 2002

III. Nový penzijní systém

Politický proces

V roce 1991 byla sestavena ze zástupců 5-ti největších švédských politických stran⁶⁷ parlamentní komise, která se měla pokusit najít politický konsensus ohledně reformy penzijního systému. Narozdíl od švédské tradice nebyli na jednání přizváni zástupci zaměstnanců ani zaměstnavatelů, protože se z jejich strany očekávaly obstrukce v jednáních. Na švédské poměry byl neobvyklý i fakt, že na jednání o reformě spolupracovaly Sociální demokraté s pravicovými stranami. Shoda na podobě reformy napříč politickým spektrem ovšem byla jedinou možnou zárukou konzistentnosti celého procesu. Kompromis se ale nerodil lehce. V rámci komise panovaly značně odlišné představy o finální podobě nového penzijního systému. Jablkem sváru bylo především zavedení fondového pilíře požadované pravicovými stranami a přesun odvodů příspěvků od zaměstnavatelů k zaměstnancům. Konzervativci byly proti odvodům příspěvků nad stanovený strop⁶⁸, Sociální demokracie trvala na zachování redistributivního charakteru systému. Ve výsledku byla povinnost odvádět penzijní příspěvky rozdělena rovnoměrně mezi zaměstnavatele a zaměstnance⁶⁹. Příspěvky z platu nad stanoveným stropem byly odváděny jen z části placené zaměstnavatelem. Pravicové strany se spokojily alespoň s tím, že tyto odvody již nebyly nazývány příspěvky do penzijního systému ale daň. Parlamentní komise byla záhy transformována na pracovní skupinu vedenou ministrem sociálních věcí a ta na jaře roku 1994 prosadila v parlamentu základní principy nového systému. Předložení návrhu bylo načasováno před parlamentní volby, aby se reforma nestala předmětem předvolební kampaně.

V říjnu 1994 se k moci dostávají Sociální demokraté a ve vládě střídají středo-pravou koalici. I nová ministryně sociálních věcí se ujala předsednictví v Penzijní pracovní skupině, reforma mohla pokračovat. Mezi lety 1994 - 1998 byly pracovní skupinou projednány a ve výsledku jednomyslně schváleny všechny návrhy zákonů týkající reformy. Během těchto jednání bylo diskutováno více než tisíc připomínek ohledně finálního nastavení nového

---

⁶⁷ Sociální demokracie (SAP), konzervativní Moderate Party, Strana středu, liberální Lidová strana (Folkparteit, Křesťanští demokraté in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

⁶⁸ viz. oddíl: příspěvky do starého systému

⁶⁹ toto opatření bylo aplikováno ještě v rámci parametrických úprav v 90. letech (viz. oddíl příspěvky do starého systému)

systemu. Ne vždy bylo jednoduché dojít ke kompromisu. Zásadním otázkou byla velikost fondového pilíře.

Jednání se protáhla oproti plánu a po celou dobu byla vystavena křížové kritice oponentů nového systému. Zleva na plán reformy útočilo tradicionalistické křídlo Sociální demokracie, které se obávalo nízkých penzí v novém systému. Ministerstvo financí zase považovalo reformu za příliš nákladnou⁷⁰. Jednání v pracovní skupině byla velmi tvrdá, v konečné fázi se však podařilo dosáhnout široké shody napříč politickým spektrem.

Při hlasování v parlamentu 6. června 1998 byl návrh na zákon o novém penzijním systému podpořen 80% všech švédských poslanců⁷¹. V otázkách vnitřní politiky Švédska se jednalo o historicky výjimečnou shodu. Posledním ale zásadním legislativním krokem bylo schválení automatického vyrovnávacího mechanismu⁷², který má zajistit finanční stabilitu penzijního systému bez ohledu na ekonomický a demografický vývoj.

Nový systém je zaváděn graduálně od 1.ledna 1999. První penze vypočítané na základě nového systému byly vyplaceny v roce 2001.

Charakteristika nového systému

Nový švédský státní penzijní systém je povinný a pokrývá všechny lidi žijící nebo pracující ve Švédsku. Základním principem nového systému je, že nárok na penzi se odvíjí od celoživotního příjmu jedince⁷³ a ne jen od 15-ti nejlepších let jako dříve. Reforma mění dávkově definovaný systém na příspěvkově definovaný. Dávky vyplacené penzijním systémem jedinci by se měly rovnat hodnotě příspěvků zaplacených během celého života. Příspěvky jsou odváděny do dvou rozdílných pilířů reformovaného systému. Převážná část příspěvků- 16 procent příjmu⁷⁴ – jde do průběžně financovaného systému (NDC PAYG). Další 2,5 procenta jedincova příjmu jsou uložena na individuální účty a dále investována prostřednictvím fondů. Část penzijního systému odvozující dávky od výše jedincových příjmů je oddělena od státního rozpočtu. Pokud by se zde vyskytovaly permanentní deficity, automatický vyrovnávací mechanismus by měl znovu obnovit finanční rovnováhu bez nutnosti zásahů politiků a regulačních orgánů⁷⁵.

---

⁷⁰ Settergren, Ole: Réforme des retraites: Comment assurer le droit a l'information, 2003

⁷¹ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

⁷² automatic balance mechanism

⁷³ lifetime principal

⁷⁴ pensionable income

⁷⁵ National Strategy Report on the Future Pension Systems-Sweden- Pensionrapport 0209 , 2003

Garantovaná penze je třetím pilířem státního systému, který zajišťuje minimální životní standard i těch seniorů, kteří mají nárok na velmi nízkou nebo žádnou penzi odvíjející se od předešlých příjmů. Garantovaná penze je doplněna přídavky na bydlení pro důchodce. Tyto výdaje jsou financovány ze státního rozpočtu.

Z nového penzijního systému byly vyčleněny pozůstalostní a invalidní důchody. Autoři reformy si od tohoto kroku slibovali zprůhlednění financování těchto dávek a oddělení sociální politiky od penzijního pojištění.

Nový systém si dal za cíl spravedlivěji redistribuovat v rámci jedné generace i mezi generacemi. Dalším cílem bylo vyrovnat se s ekonomickým a demografickým vývojem. „Byl navržen tak, aby zajišťoval efektivní sociální pojištění, zároveň splňoval podmínky pro celkovou finanční stabilitu, motivoval k práci a zvýšil objem úspor v ekonomice⁷⁶.

Na následujících stranách popíši fungování nového systému a následně se pokusím i zhodnotit do jaké míry bude plnit náročná očekávání, která do něj jeho autoři vkládají.

Příspěvky do státního penzijního systému

Příspěvky do nového státního pilíře jsou stanoveny na 18,5% příjmů⁷⁷ jedince. Při jednáních o podobě nového systému se vedly vášnivé diskuze, kdo bude odvádět tyto příspěvky. Pravicové strany navrhovaly, aby celých 18,5% odváděli zaměstnanci⁷⁸. Jedinci si tak měli nejenom uvědomit cenu penzijního zajištění, ale i fakt, že nárok na penzi vzniká na základě jimi zaplacených příspěvků. To měl být motivační faktor k vyššímu pracovnímu nasazení. Proti návrhu se postavila vládnoucí Sociální demokracie a především zaměstnanecké odbory, které se obávaly, že přesun odvodů nebude doprovázen odpovídající kompenzací ze strany zaměstnavatelů⁷⁹.

Prozatím byly odvody provizorně stanoveny na 10,21% pro zaměstnavatele a 7% pro zaměstnance. V budoucnu se počítá se stejně vysokými odvody ze strany zaměstnance i zaměstnavatele. Osoby samostatně výdělečně činné odvádějí celou sumu. Rozdíl mezi sazbou 18,5 %, která je uváděna jako částka připisovaná na individuální účty a pojistnou sazbou 17,21 %, spočívá v tom, že příspěvky jsou odváděny z hrubých příjmů, zatímco sazba 18,5 % se vztahuje na příjmy po odečtení pojistné sazby 7 %.

---

⁷⁶ National Strategy Report on the Future Pension Systems-Sweden- Pensionrapport 0209 , 2003

⁷⁷ pensionable earnings (příjmy, z nichž plyne nárok na penzi)

⁷⁸ zaměstnavatelské organizace (SAF) nebyly proti

⁷⁹ politické pozadí transformačního procesu je podrobně popsáno v Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

Tak jako ve starém systému se penze vypočítává jen z příjmů nepřesahujících 7,5 násobek základní částky⁸⁰ za rok. Příspěvky z příjmu nad tímto stropem jsou nazývány daň, jsou odváděny jen z části placené zaměstnavatelem a jdou do státního rozpočtu. Na výši budoucí penze jedince nemají vliv. Osoby s vysokými příjmy mají možnost zajistit si požadovaný životní standard ve stáří pomocí nestátních penzijních schémat⁸¹.

Stanovený strop pro příspěvky je v novém systému indexován podle nominálního růstu průměrné mzdy⁸². Oproti starému systému je to důležitá změna, protože poměr příjmu kompenzovaný penzí tak zůstane stabilní v čase. Nebude již docházet k efektu, kdy se stále větší část populace dostávala svými příjmy nad stanovený strop.

První pilíř- PAYG NDC

Jak již bylo řečeno, z vybraných 18,5% je 16 procentních bodů použito pro financování PAYG pilíře, zatímco 2,5 procentního bodu jde do fondového pilíře nazývaného „*Premium Pension*“. 86% z celkových příspěvků je určeno na vyplácení penzí průběžně financovaného pilíře. Pokud by fondový pilíř nepřinášel výjimečně vysoké výnosy z investovaného kapitálu, zůstává hlavní část odpovědnosti za zprostředkování adekvátní penze na PAYG schématu. V obou schématech jsou příspěvky zaznamenávány na individuální účty. Na rozdíl od fondového pilíře nejsou v PAYG NDC účty reálné ale „fiktivní“. Příspěvky jsou akumulovány na účtu jen virtuálně a v podstatě jen zaznamenávají nárok jedince na penzi. Ve skutečnosti jsou vybrané peníze použity na financování penzí v témže roce. Tento model je nazýván „systém fiktivních účtů“.

Pomyslný kapitál na individuálním důchodovém účtu

Důchodová práva pojištěnců jsou odvozena od jejich započitatelných příjmů za celou profesionální kariéru. Práva je možno získávat od 16-ti let věku, horní hranice neexistuje.

Započitatelný příjem je součet výdělků a dalších částek do určité výše. Jde v podstatě o všechny zdanitelné příjmy po odečtení příspěvků na základní důchod plus tzv. započitatelné částky. Limit pro započitatelné příjmy činil 7,5 násobek vyšší základní

---

⁸⁰ viz příloha: Koncept základních částek

⁸¹ viz. oddíl: Nestátní penzijní schémata

⁸² ve starém systému rostl podle inflace

částky⁸³ (cca 150% průměrné mzdy) a od roku 2001 je indexován podle vývoje průměrných příjmů. Na individuální účty pojištěnců je každoročně připisována suma ve výši 16 % započitatelných příjmů. Započítané příjmy mohou být trojího typu:

- příjem ze zaměstnání
- příjem z podnikání u OSVČ⁸⁴ a další výdělečné aktivity
- sociální dávky⁸⁵

Výpočet penze na základě celoživotních příjmů a ne jen nejlepších 15-ti let je významným posunem v principech nového systému. Touto změnou jsou nejvíce postiženi jedinci se strmou profesní kariérou a ženy, které přerušují kariéru, aby vychovávaly potomky. Riziko příliš nízké penze z důvodu krátké nebo nevyrovnané kariéry je v novém systému přeneseno ze společnosti na jedince. Nový systém ovšem do jisté míry oslabuje vazbu mezi celoživotními příjmy a výslednou penzí udělováním započitatelných částek například za období strávené na mateřské nebo povinné vojenské službě⁸⁶.

Započitatelné částky

Započitatelné částky jsou získávány za některé aktivity, z nichž neplyne žádný příjem (mateřská dovolená, povinná vojenská služba). V těchto případech za jedince odvádí příspěvky do penzijního systému stát z rozpočtu. Tyto příspěvky jsou připisovány nejen na individuální fiktivní účty ale i do fondového pilíře.

a. Mateřská dovolená

Započitatelná částka pro období péče o dítě odvedená státem do důchodového systému, představuje doplněk k započitatelným příjmům v tomto období a je každý rok počítána podle jedné ze tří alternativ, která je pro jedince nejvýhodnější:

- 1) doplněk do výše 80 % individuálních výdělků v roce před narozením dítěte
- 2) doplněk ve výši 75 % průměrných výdělků
- 3) fixní částka ve výši jedné základní částky

---

⁸³ více příloha: Koncept základních částek

⁸⁴ Osoby samostatně výdělečně činné

⁸⁵ nemocenská, výživné, podpora v nezaměstnanosti, podpora pro studium na vysoké škole

⁸⁶ Scherman, 1999

Každá z metod je určena pro jiný typ rodiče. První je pro rodiče, kteří odešli ze zaměstnání, aby se o dítě mohli starat doma. Druhá metoda je výhodná pro rodiče, kteří neměli dostatečné příjmy před narozením potomka a třetí je pro rodiče, kteří se rozhodnou pro rychlý návrat do zaměstnání. Nárok na započitatelnou částku má jen jeden z rodičů do 4. narozenin dítěte. Rodiče jsou povinni nahlásit příslušnému úřadu sociálního pojištění, kdo z nich bude započitatelnou dávku pobírat. V případě, že k nahlášení nedojde, vzniká nárok rodiči s nižším započitatelným příjmem.

b. Podmínka výdělečné činnosti

Podmínkou k přiznání započitatelné částky je příjem ze zaměstnání ve výši dvojnásobku základní částky po dobu minimálně pěti let (nebo přiznaný invalidní důchod). Ženy tak mají být stimulovány k tomu, aby se více zapojily na pracovním trhu. Penze je v novém systému závislá na příjmech a samotné mateřství na získání nároku na penzi nestačí. Nároky vznikají i retroaktivně od roku 1960.

c. Povinná vojenská služba

Vojenská služba je povinná pro všechny muže ve Švédsku. Pro ženy je dobrovolná. Započitatelná částka pro období vojenské služby je počítána za každý den služby (která musí trvat nejméně 120 dní bez přerušení) jako 50 % průměrného započitatelného příjmu všech pojištěných osob do 65 let věku. Nárok vzniká při splnění podmínky výdělečné činnosti.

Indexace v PAYG NDC schématu⁸⁷

V penzijních systémech s dávkami odvíjejícími se od předešlých příjmů je důležitá nejenom indexace samotných penzijních dávek ale i indexace minulých příjmů (tzn. kapitálu na individuálních účtech) od nichž je penzijní dávka stanovena. Švédsko v novém systému změnilo mechanismus v obou případech na indexaci podle vývoje průměrné nominální mzdy.

Kapitál na fiktivních individuálních účtech je indexován mzdově⁸⁸. Tím je zaručeno, že dřívější příjmy mají ve výpočtu výsledné penze stejnou váhu jako příjmy z konce kariéry.

Takzvaný „index průměrných příjmů“⁸⁹ zajišťuje, že pokud reálné mzdy rostou, tak se i nárok na starobní penzi zvyšuje. A naopak při poklesu reálných mezd se snižuje i hodnota akumulovaného kapitálu na fiktivních účtech. Penzijní dávky jsou v principu také indexovány mzdově.⁹⁰ Vývoj penzí je mnohem pevněji svázán s ekonomickým vývojem než ve starém systému.

„Index průměrných příjmů“ je vypočítán podle formulky pevně stanovené v zákoně o důchodech, nezávisí tudíž na politickém rozhodnutí jako ve starém systému. „Index průměrných příjmů“ je stanoven ročně na základě růstu reálných mezd a inflace za předcházející tři období⁹¹. Případné výkyvy ve vývoji hodnoty penzí jsou tak rozloženy do delšího období, což je z psychologického hlediska pro pojištěnce přijatelnější.

„Index průměrných příjmů“ sleduje vývoj reálných mezd per capita, to znamená reálnou změnu průměrného příjmu. Je třeba si uvědomit, že tento index nezohledňuje ani případný pokles míry ekonomické aktivity (např. růst indexu závislosti) ani samotný pokles populace. Jedná se potenciální zdroj nestability systému, které si ovšem autoři reformy byli vědomí. Tento druh rizika je zohledněn až v „automatickém vyrovnávacím mechanismu“⁹² a do jisté míry může být kryt z rezervního *buffer*⁹³ fondu. Indexace nároků na penze podle vývoje průměrné mzdy nezohledňuje v prvotní fázi výše citované faktory z čistě pragmatických důvodů.

Pozůstalostní bonus⁹⁴

Akumulovaná práva na penzi na fiktivních účtech pojištěnců, kteří zemřou před počátkem čerpání penze z PAYG NDC, jsou rovnoměrně rozdělena a připočtena na účty ostatních jedinců narozených ve stejném roce jako zemřelý.

---

⁸⁷ na základě Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

⁸⁸ podle vývoje nominálních mezd

⁸⁹ income index

⁹⁰ podrobněji viz. oddíl: Výpočet dávky z NDC schématu

⁹¹ průměrný růst reálných mezd za 3 roky snížený o průměrnou inflaci za stejné období + inflace za posledních 12 měsíců

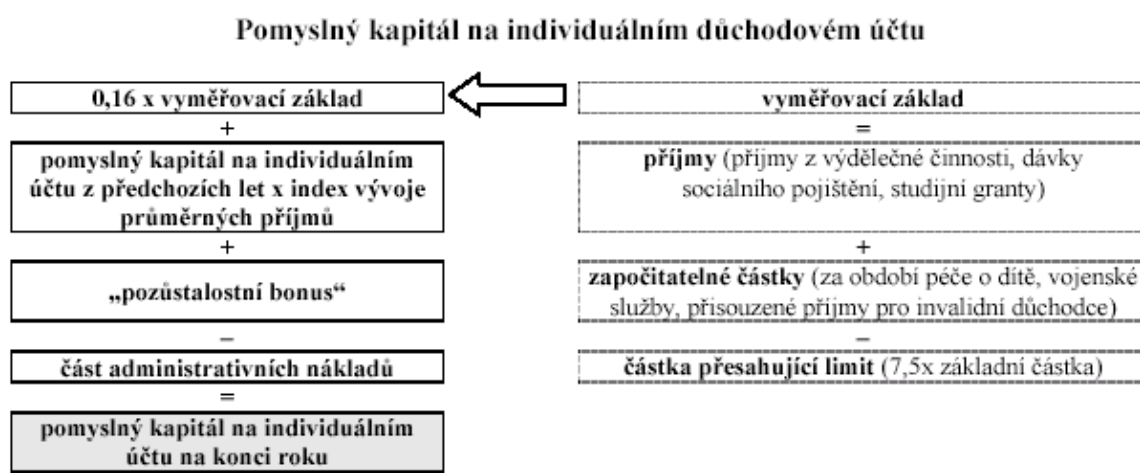
⁹² viz. oddíl: Stabilizační mechanismy švédského NDC pilíře

⁹³ viz. oddíl: Rezervní buffer fond

⁹⁴ survivor bonus

Administrativní náklady

System je navržen tak, aby byl v budoucnosti finančně soběstačný i po administrativní stránce. Administrativní náklady jsou rozděleny mezi všechny pojištěnce a každoročně odečteny z individuálních účtů. Současní pojištěnci však nenesou veškeré náklady během transakčního období. V roce 2001 pojištěnci zaplatili jen 60% celkových administrativních nákladů a každý následující rok to bude o 2 procentní body více. Administrativní náklady budou plně hrazeny pojištěnci až od roku 2021.

Zdroj: Pollnerová: Analýza nově zaváděných systémů NDC 2002

Informační kampaň

Švédská penzijní reforma se snaží posílit matematicko-pojistný charakter penzijního systému. Tento prvek je jisté novum ve skandinávské společnosti. Aby se změny v nastavení systému promítly i do konkrétního jednání pojištěnců a zároveň si získaly podporu široké veřejnosti, je třeba rozsáhlé informační kampaně, která by osvětlila konkrétní dopady nového systému. Během celého procesu přípravy a zavádění nového systému se jak politici tak média obšírně věnovali dané tématice. Základním informačním nástrojem penzijního systému je ovšem roční výpis z individuálních účtů⁹⁵. Každý pojištěnec obdrží 31. března „oranžovou obálku“, v níž se dozví aktuální stav svého „fiktivního účtu“, změnu oproti minulému roku, informace o administrativních nákladech a prognózu budoucí penze při různých ekonomických scénářích. Nechybí zde ani údaj o stavu účtu z fondového pilíře⁹⁶. Tyto

⁹⁵ poprvé rozeslaný na jaře 1999- Palmer, The new Swedish Pension System, 2001

⁹⁶ Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

informace by měly být dostatečné k vytvoření individuálního penzijního plánu každého pojištěnce. Na základě těchto informací by se měl rozhodovat o odchodu do důchodu popřípadě o jeho odložení.

Dávky z PAYG NDC pilíře

Stanovení penzijní dávky při odchodu do penze probíhá v zásadě podle následujícího principu:

Penzijní anuita = celkový kapitál na individuálním účtu / naděje dožití po odchodu do penze⁹⁷

Vyplacené penzijní dávky za celý život by se měly rovnat akumulovanému kapitálu na individuálním účtu pojištěnce, což by podtrhovalo pojistně-matematický charakter systému. Na počátku vypočítaná anuita by pak byla dále indexována, aby se penzijní dávky vyvíjely s celkovým trendem ekonomiky země.

Švédsko ovšem zvolilo, z důvodů, které vysvětlím níže, poněkud komplikovanější způsob výpočtu penzijních dávek. Celkový kapitál na individuálním účtu je vydělen „faktorem anuity“, který je funkcí následujících 3 proměnných:

- očekávaná délka dožití („unisex“) pro obě pohlaví dohromady stanovená v 65 letech
- individuální věk odchodu do penze
- očekávaný růst reálných mezd 1,6% (norma)

Základním cílem při stanovování faktoru anuity byl požadavek, aby nový penzijní systém mohl v budoucnu dostát svým závazkům. Faktor anuity zohledňuje neustálé prodlužování doby, po kterou jsou dávky v průměru vypláceny a podle toho upravuje anuity pojištěnců odcházejících do penze ale i individuální věk odchodu do penze. Pro udržení stabilní hodnoty penze v čase musí mladší generace pracovat déle než generace předešlé. Nebo akceptovat nižší hodnotu penze. Podle Schermana (1999) je věk odchodu do penze indexován podle vývoje očekávané doby dožití. To je zásadní rozdíl mezi starým a novým penzijním systémem.

---

⁹⁷ očekávaný počet let, kdy bude vyplácena penze

Výpočet očekávané délky dožití pro potřeby faktoru anuity

Očekávaná délka dožití je stanovena pro každý ročník ve věku 65 let na základě průměrných úmrtnostních tabulek za posledních pět let a ne podle demografických projekcí. Tento způsob výpočtu očekávané délky dožití má zabránit diskuzím o věrohodnosti projekcí. Eliminuje tak externí tlaky, které by měly zájem ovlivňovat prognózu, na základě které se vypočítává anuita. Zároveň je ale potenciálním zdrojem finanční nestability systému, protože jednou stanovená naděje dožití se již pro daný ročník neupravuje. Anuita již neodráží vývoj v očekávané délce dožití po 65. roce věku pojištěnců. Důvodem udávaným autory reformy je garance stability jednou stanovené anuity⁹⁸.

Jedinci, kteří odejdou do penze před 65 rokem života, mají očekávanou délku dožití stanovenou na základě provizorních tabulek. V 65 letech je jejich očekávaná délka dožití definitivně přepočítána podle aktuálních úmrtnostních tabulek. Lidé, kteří naopak odcházejí do penze později, nemají ve své anuitě zohledněn vývoj v očekávané délce dožití mezi 65. narozeninami a datem odchodu do důchodu. Takové opatření by bylo diskriminační a odrazovalo by seniory pracovat déle.

Norma a „front-loading“

V „indexu anuity“ je již započítaný očekávaný růst reálných mezd ve výši 1,6% (norma) ročně až do předpokládané smrti pojištěnce. Toto opatření je jen komplikovanějším systémem mzdové indexace penzijních dávek. Takzvaný „front-loading“ způsobuje, že dávky vyplacené těsně po odchodu do penze mají vyšší reálnou hodnotu na úkor dávek vyplacených později. Dávky v budoucnu porostou pomaleji než mzdy⁹⁹. „Front-loading“ má zmírnit negativní dopad na životní úroveň při přechodu do penze. Předpokládá se, že důchodci v mladším věku mají vyšší výdaje a zdravotní stav jim umožňuje lépe využít naspořený kapitál. „Front-loading“ má i jisté redistributivní efekty. Lidé, kteří žijí kratší dobu než je jejich očekávaná délka dožití, dostanou během svého života vyšší penzi než jakou by dostali v systému s běžnou mzdovou indexací. A naopak lidé žijící nadprůměrně dlouho mají ke konci života nižší reálnou penzi než při běžné mzdové indexaci.

---

⁹⁸ Palmer 2000

⁹⁹ viz. indexace penzijních dávek

Z hlediska celého systému je „front-loading“ finančně neutrální opatření. Žádné dodatečné peníze nejsou vyplaceny. Jedná se jen o mezičasové přerozdělování příjmů směrem k současnosti¹⁰⁰.

Flexibilní věk odchodu do penze

Ve starém systému byl stanoven věk pro odchod do penze, který opravňoval k získání „plné penze“, na 65 let. Při dřívějším odchodu jedinec čelil jistému snížení penzijních dávek. V novém systému neexistuje „plný“ důchod. V tom spočívá jeden ze zásadních rozdílů mezi dávkově a příspěvkově definovaným systémem. Dávky se zde odvíjejí od celkové hodnoty akumulovaného kapitálu na individuálním účtu. Čím déle pojištěnec pracuje, tím větší částku odvede na svůj individuální účet, což se projeví na jeho výsledné penzi. Při pozdějším odchodu do důchodu je navíc akumulovaný kapitál vydělen nižším indexem anuity (doba očekávaného vyplácení penze je nižší).

Minimální věková hranice pro uplatnění nároku na čerpání dávek z PAYG NDC schématu je 61 let. Horní hranice není stanovena.

Přesný výpočet penzijní dávky při odchodu do penze

$$Anuita = 0,185^{101} \times \text{celoživotní započitatelný příjem}^{102} / \text{faktor anuity}$$

Případ výpočtu ilustrujeme následujícím příkladem. Předpokládejme jedince, který má v 61 letech na svém penzijním účtu 1 500 000¹⁰³ SEK. Při odchodu do penze v 61 letech by jeho měsíční penzijní dávka byla 7 000 SEK. Pokud by odešel do penze později, jeho penzijní dávka by byla vyšší. Setrvání v zaměstnání má za následek nejenom zvýšení kapitálu na fiktivním účtu, ale i snížení faktoru anuity.

Nový penzijní systém je v tomto ohledu více motivující než systém starý¹⁰⁴. Snížení nebo zvýšení anuity probíhá na základě pojistně-matematického principu (je to „acturially fair“).

---

¹⁰⁰ Palmer, Edward: *The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues*. Washington,DC: World Bank. Social Protection Discussion Paper No.12

¹⁰¹ odvodová sazba

¹⁰² více viz. oddíl: Pomyslný kapitál na individuálním penzijním účtu

¹⁰³ kapitál naspořený při celoživotní průměrné mzdě

¹⁰⁴ viz oddíl: výpočet ATP penze

Tabulka: věk odchodu do důchodu a výše penzijní anuity

Věk odchodu do penze	Index anuity	Měsíční penze (SEK)	% podíl penze při odchodu do důchodu v 65 letech
61	18,2	7 000	72%
62	17,6	7 600	78%
63	17,1	8 200	84%
64	16,5	8 900	92%
65	15,9	9 700	100%
66	15,3	10 600	109%
67	14,7	11 600	119%
68	14,2	12 700	130%
69	13,6	13 900	143%
70	13,0	15 300	157%

Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, 1998¹⁰⁵

Indexace penzijních dávek

Anuita, stanovená při odchodu do penze, je každoročně indexována. Dávky jsou indexovány podle inflace navýšenou o růst reálných mezd a sniženou o normu (1,6%). Norma je již zahrnuta v indexu anuity. Penze jsou tak v podstatě indexovány mzdově¹⁰⁶. Princip indexace dávek názorně zobrazuje následující tabulka.

Indexace penzijních dávek

	Růst = norma	Vysoký růst	Nízký růst
Nominální růst mezd	4,7	5,4	3,7
inflace	3,1	3,1	3,1
Reálný růst mezd	1,6	2,3	0,6
Odchylka od normy (1,6%)	0	0,7	-1
Index penzijních dávek	1,5	3,8	2,1

Zdroj: Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

¹⁰⁵ Lissner, Lothar: Pension Reform in Sweden, 2001 in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

Částečné důchody a souběh čerpání důchodu se zaměstnáním

Důchody je možné čerpat i částečně (25%, 50%, 75%). Souběh se zaměstnáním není nijak omezen. Z každého příjmu se odvádějí příspěvky do penzijního systému, které jsou přičítány na individuální účty (NDC i FDC). Tyto příspěvky jsou samozřejmě zohledněny ve výši budoucích penzijních dávek.

Zdanění penzijních dávek

Nový penzijní systém odstraňuje komplikované výjimky starého systému. Příspěvky jsou odečitatelné ze základu daně. Veškeré penzijní dávky bez rozdílu podléhají dani z příjmu.

Stabilizační mechanismy švédského NDC pilíře¹⁰⁷

„Švédský NDC systém je stabilní ve smyslu, že legislativa specifikuje okolnosti, za kterých musí být hodnota penzijních dávek snížena a jakým způsobem to má být provedeno.“¹⁰⁸

Samotný švédský NDC systém je nastaven tak, že není plně finančně stabilní. Jedním ze zásadních politických rozhodnutí reformy penzijního systému bylo zachovat stabilní poměr průměrného důchodu a průměrné mzdy. Pomyslný kapitál na individuálních účtech a důchodové dávky jsou tudíž v novém systému indexovány podle vývoje průměrné mzdy na jednoho přispěvatele a nikoliv podle vývoje příspěvkové báze. To by při poklesu počtu pracujících vedlo k deficitu NDC. Navíc vývoj očekávané doby dožití zohledněný ve faktoru anuity¹⁰⁹ je určován na základě úmrtnostních tabulek, nikoliv z prognózy generační úmrtnosti. Při zlepšování úmrtnostních poměrů je proto tento odhad očekávané doby dožití podhodnocen.

Švédský penzijní systém má dva nástroje, kterými ve výsledku garantuje rovnováhu NDC pilíře. Zaprvé je to použití rezerv (viz. *buffer* fond) v případě přechodných deficitů. Zadruhé to je automatický vyrovnávací mechanismus¹¹⁰, který byl posledním a zásadním

---

¹⁰⁶ v dlouhém období to platí

¹⁰⁷ na základě Settergren, Ole: The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System, 2001

¹⁰⁸ Settergren, Ole: The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System, 2001

¹⁰⁹ viz. oddíl: Dávky z PAYG NDC pilíře

¹¹⁰ automatic balance mechanism

kamenem penzijní reformy ve Švédsku. V parlamentu byl schválen v roce 2001 a jeho finální podoba by měla podle autorů reformy umlčet četné skeptiky¹¹¹ pochybující o celkové stabilitě švédského státního pilíře.

a. Problém určení rovnováhy v NDC

Ekonomický systém je stabilní, pokud závazky nepřevyšují aktiva. Tuto podmínku splňují FF DC¹¹² schémata. V průběžně financovaném penzijním systému, a tím NDC je, ovšem chybí metoda, jak objektivně ohodnotit celková aktiva. Výše vybraných příspěvků totiž není konstantní v čase. Ve fondovém systému určuje zhodnocení vložených příspěvků míra výnosu příslušného fondu. V NDC jsou ovšem účty pouze fiktivní, není na nich žádný reálný kapitál, který by byl tržně zhodnocován. Velký problém tak nastává při hledání správného „diskontního koeficientu“¹¹³ pro penzijní závazky¹¹⁴. Automatický vyrovnávací mechanismus ohodnocuje příspěvky do PAYG systému a dovoluje tak porovnávat aktiva a pasiva průběžně financovaných systémů.

b. Ohodnocení celkových aktiv systému

Schopnost krýt veškeré závazky systému je závislá na hodnotě celkových příspěvků v rámci PAYG systému. Pro odhad této hodnoty vyvinuli ve Švédsku metodu „předpokládané doby obratu“ (*expected turnover duration*). Metodu se pokusím vysvětlit pomocí následujícího nákresu. Obrázek nám ukazuje akumulaci příspěvků a postupné čerpání penzijních dávek ve švédské společnosti podle věku obyvatelstva v roce 1998¹¹⁵.

Doba obratu je součtem průměrné doby platby do systému a průměrné doby pobírání dávek ze systému. Očekávaný vážený průměrný věk, kdy jsou placeny příspěvky je 43 let. Očekávaný vážený průměrný věk, kdy jsou příspěvky vypláceny je 76 let. Očekávaná doba obratu je poté 33 let (76-43). V tomto konkrétním případě to znamená, že závazky penzijního systému se rovnají 33-ti násobku příspěvků. To je zároveň suma, do které je penzijní systém schopen krýt závazky.

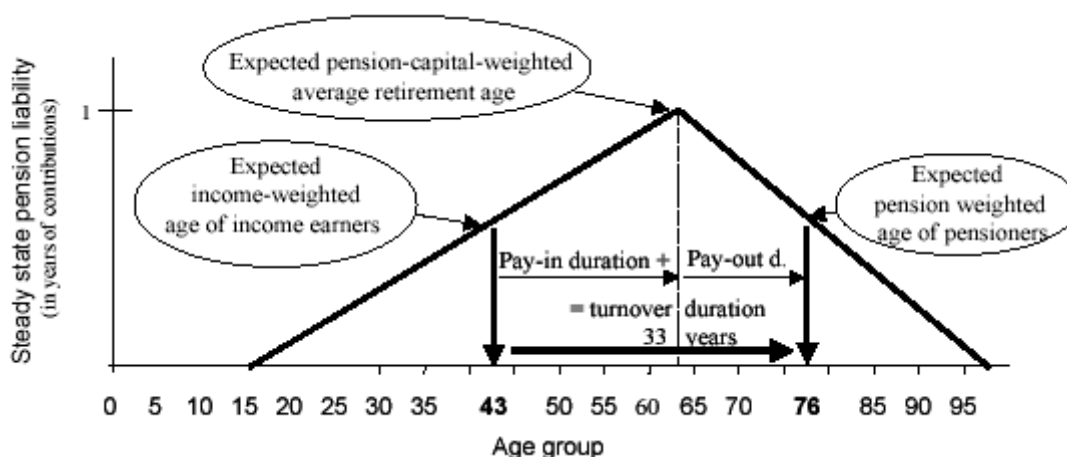
¹¹¹ např. Disney 1999

¹¹² fondové penzijní schéma

¹¹³ v české literatuře je používán i výraz „imputační faktor“.

¹¹⁴ více viz. Börsch-Supan, Axel: What are NDC Pension Systems? What Do They Bring to Reform Strategies?, 2004

Schéma: koncept očekávané doby obratu

zdroj: Settergren 2001

Současná hodnota celkových příspěvků = příspěvky x očekávaná doba obratu (1)

Současná hodnota celkových příspěvků se mění v závislosti na vývoji příspěvkové báze¹¹⁶ (odrážející vývoj aktivní populace a jejich mezd). Dalším faktorem je případná změna *doby obratu*. Do celkových aktiv systému mohou velmi výraznou měrou promluvit rezervy penzijního systému (*buffer* fond a jeho výnosy). Švédsko si ve starém systému vytvořilo výrazný rezervní AP fond¹¹⁷. V NDC terminologii je ovšem více zažité označení *buffer* fond. V novém systému mají dříve naakumulované rezervy hrát roli „polštáře“ na změkčení demografických a ekonomických turbulencí.

c. Rezervní „buffer“ fond

Jak již bylo popsáno výše, Švédsko si během minulých dekád naspořilo podstatný rezervní fond (viz. AP fond). Švédští politici nepodlehli lákavé vidině přebytky penzijního systému přerozdělit občanům, ale ukládali je do k tomu účelu vytvořenému fondu, který aktiva dále spravoval. Ve světle dnešních demografických prognóz se tato strategie jeví jako vysoce prozíravá. Velikost tohoto nárazníkového fondu má přímý vliv na případnou tvrdost

¹¹⁵ a za předpokladu nulového růstu populace

¹¹⁶ celkový objem vybraných příspěvků (počet pojištěnců x průměrný příspěvek)

reformy. Při hodnocení rovnováhy systému je totiž tržní hodnota *buffer* fondu započítána do aktiv penzijního systému. *Buffer* fond je schopný absorbovat přechodnou nerovnováhu příspěvků a závazků penzijního systému, aniž by bylo třeba upravovat hodnotu penzijních dávek. Tím výrazně přispívá ke stabilitě a důvěryhodnosti nového systému.

Dnes má švédský *buffer* fond hodnotu zhruba 25% HDP země, v 90. letech dosahoval až 40% HDP. Značná část byla ovšem v letech 1999-2001 převedena do státního rozpočtu na pokrytí transakčních nákladů reformy a financování invalidních a pozůstalostních důchodů, které v novém systému nespádají pod penzijní systém¹¹⁸.

$$\text{Aktiva systému} = \text{současná hodnota celkových příspěvků} + \text{tržní hodnota buffer fondu} \quad (2)$$

d. Pasiva penzijního PAYG systému

Současná hodnota penzijních závazků je diskontovaný tok očekávaných penzijních dávek vyplacených v budoucnosti. Pokud je nominální hodnota penzijních závazků diskontovaná „vnitřní výnosem systému“¹¹⁹, pak se rovná současné hodnotě penzijních závazků.

Penzijní závazky (PL^{120}) se dají rozdělit na dvě části: závazky těm, kteří ještě nezačali pobírat penzi (PL_w) a závazky těm, kteří ji už pobírají (PL_r).

$$\text{Pasiva systému } PL = PL_w + PL_r \quad (3)$$

Kde:

$$PL_w = \sum NPC_i, \text{ pro všechny jedince } i \quad (4)$$

$$PL_r = \sum P_a \times 12 \times G_a, \text{ pro všechny skupiny } a \quad (5)$$

NPC_i = fiktivní kapitál jedince na účtu (na konci roku)

P_a = penzijní dávky (v prosinci) věkové skupině a

G_a = očekávaná délka dožití ve skupině a

---

¹¹⁷ viz. oddíl: AP fond

¹¹⁸ RVF: Pensionsrapport 0209, 2003

¹¹⁹ internal rate of return of the system

e. Vnitřní výnos penzijního systému¹²¹

Vnitřní výnos penzijního systému je míra, kterou musejí být indexovány závazky (pasiva) systému, aby rostly stejným tempem jako aktiva. Vnitřní výnos penzijního systému je funkcí těchto 4 faktorů¹²²:

1. *růst příspěvkové báze*

Pokud se snižuje podíl aktivních lidí v populaci nebo lidé pracují méně, tak reálné mzdy rostou rychleji než příspěvky do systému. Vzniká zde riziko, že peníze indexované podle vývoje průměrné mzdy porostou rychleji než o vnitřní výnos penzijního systému a rezervní fond bude brzy vyčerpán.

2. *změna doby obratu (turnover duration)*

Změna ve věkové struktuře akumulace a čerpání práv na penzijní kapitál ovlivňuje likviditu systému.

3. *výnos buffer fondu*

Čím vyšší výnos tím rychleji rostou aktiva systému.

4. *růst očekávané délky dožití*

Pokud jsou peníze vypláceny déle, zvyšují se závazky systému. Řešením je průběžné posouvání věku pro odchod do důchodu.

f. Automatický vyrovnávací mechanismus

Penzijní závazky nejsou v novém švédském systému indexovány podle vnitřního výnosu celého systému. Penze i fiktivní kapitál na individuálních účtech jsou valorizovány podle vývoje průměrné mzdy. Tento fakt je potenciálním zdrojem nestability systému a z tohoto důvodu byl vytvořen automatický vyrovnávací mechanismus, který má za úkol udržovat penzijní systém vyrovnaný za každé situace. Proto je na konci každého roku sestavována rozvaha penzijního systému. Do rozvahy kromě tržní hodnoty rezervního *buffer* fondu vstupují jen již uskutečněné transakce penzijního systému. Rozvaha odráží současný stav systému, nejsou potřeba žádné prognózy do budoucnosti.

Vztah mezi aktivy a pasivy systému určuje „balance ratio“:

---

¹²⁰ pension liabilities

¹²¹ internal rate of return of the system

¹²² Settergren, Ole: The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System, 2001

$$\text{Balance ratio} = (\text{Současná hodnota příspěvků} + \text{buffer fond}) / \text{penzijní závazky}$$

Poměr aktiv a pasiv (balance ratio) shrnuje efekt rizikových faktorů (1)-(4)¹²³, ovlivňujících vnitřní výnos systému. Pokud je tento poměr vyšší než 1, je systém v plusu. Systém je přebytkový ve smyslu, že může dostát všech svých závazků i v budoucnosti s jistou rezervou.

Pokud je poměr menší než 1, znamená to, že pasiva systému převyšují aktiva. Penzijní systém je v tomto případě ve finanční nerovnováze. Pokud je nerovnováha dlouhodobějšího charakteru, hrozí vyčerpání rezervního *buffer* fondu.

Settergren celou situaci osvětluje následujícím konkrétním případem¹²⁴:

V roce 2002 byly příspěvky do systému 145 miliard SEK, „doba obratu“ 33 let. Výsledná současná hodnota příspěvků byla rovna 4 785 miliardám SEK (145 x 33). *Buffer* fond měl hodnotu 550 miliard SEK a penzijní závazky byly přibližně 5 300 miliard SEK. Spočítáme-li poměr aktiv a pasiv systému $(4\,785 + 550) / 5\,300 = 1,0066$ ¹²⁵ (švédské HDP v roce 2000 bylo přibližně 2 100 miliard SEK).

Automatický vyrovnávací mechanismus je spuštěn pokud pasiva penzijního systému převyšují aktiva (balance ratio < 1). Penzijní dávky a fiktivní kapitál na individuálních účtech jsou od této chvíle indexovány podle vyrovnávacího indexu¹²⁶ „balance indexu“, který je menší než index průměrných mezd¹²⁷. V době, kdy je automatický vyrovnávací mechanismus aktivován, jsou penzijní závazky diskontované přibližně na hladinu odpovídající vnitřnímu výnosu systému¹²⁸, nerovnováha je v mezidobí financována z rezervního „buffer“ fondu.

Pokud je rovnováha znovu obnovena, jsou penzijní závazky opět indexovány podle růstu reálných cen. Dosáhne-li systém přebytku, rychlejší indexace by měla kompenzovat předešlou ztrátu hodnoty penze.

---

¹²³ viz oddíl: Vnitřní výnos systému

¹²⁴ Settergren, Ole: The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System, 2001

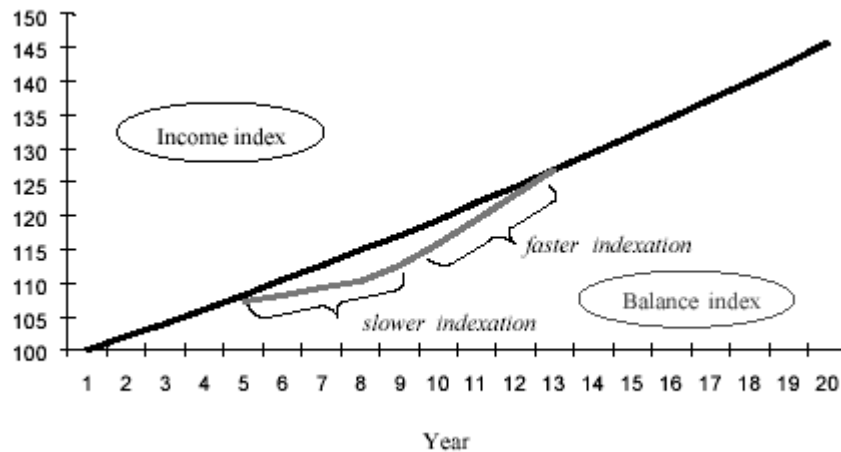
¹²⁵ role „buffer“ fondu je velmi důležitá

¹²⁶ balance index

¹²⁷ income index- nominální vývoj průměrné mzdy

¹²⁸ přibližná hodnota je dána faktem, že *doba obratu* počítá s nulovým nárůstem populace (populace ve Švédsku je téměř konstantní, velmi mírně klesá)

Schéma: Mechanismus automatického vyrovnávacího mechanismu

zdroj: Settergren 2001

Automatický vyrovnávací mechanismus tak vylučuje dlouhodobou nestabilitu systému. Penzijní systém akumuluje za určitých okolností přebytečná aktiva a vytváří si rezervy. Je proto možné indexovat penze po nějaký čas rychleji než o vnitřní výnos penzijního systému. Nestabilita penzijního systému může být po nějakou dobu vyrovnávána z rezervního *buffer* fondu. Možnost ztráty hodnoty penze je tak omezena. Pokud však nerovnováha systému překročí určitou mez, je celkové stability dosaženo na úkor hodnoty vyplacených dávek.

Celková finanční stabilita je základním předpokladem nového penzijního systému. Hodnota individuálních penzijních dávek je udržována na konstantní úrovni v případě krátkodobých výkyvů systému. V případě kontinuálního nepříznivého ekonomického a demografického vývoje však systém NDC¹²⁹ není schopný zajistit jedincům neklesající penzijní dávky.

Druhý pilíř- Premium Reserve Pension

Základní průběžně financovaný pilíř je v novém systému doplněn druhým – fondovým příspěvkově definovaným pilířem (FDC). Práva na dávky jsou v tomto pilíři získávána na

---

¹²⁹ jako žádný jiný PAYG systém a pravděpodobně ani FF DC

základě stejného principu jako v prvním (NDC PAYG) pilíři s tím rozdílem, že příspěvky jsou ukládány na reálné účty a investovány prostřednictvím fondů na kapitálových trzích .

Z pohledu celkové koncepce reformy se jedná pravděpodobně o její nejkontroverznější část. Zřízení fondového pilíře bylo předmětem mnohých debat od samého počátku. První zmínka o jeho zavedení se objevila již v základním dokumentu „Penzijní pracovní skupiny“ v srpnu 1992. Jedná se o součást kompromisu mezi Sociálními demokraty a Liberály při vyjednávání o možnostech důchodové reformy¹³⁰. Finální rozhodnutí o podobě druhého pilíře padlo 5. března 1997 a bylo výsledkem dohody SAP¹³¹ se čtyřmi pravicovými a středovými stranami. Liberálové se snažili do nového systému zavést více individuálních svobod a podpořit výkon švédské ekonomiky zavedením fondové složky, zatímco SAP byli k zavedení fondového pilíře skeptičtí¹³². Strana SAP se stala v průběhu vyjednávání opět vládní stranou a to se odrazilo na ve výsledku jen doplňkové roli (14% příspěvků odvedených do penzijního systému směřuje do fondového pilíře) a specifickém uspořádání druhého pilíře.

Fondový pilíř (FDC) však není jen politickým ústupkem SAP v rámci kompromisního řešení nového systému. Má své nepostradatelné místo a plní hned několik funkcí:

- diverzifikace rizik v rámci penzijního systému¹³³
- udržení životního standardu penzistů (vyšší výnosy z kapitálových trhů mají kompenzovat ztrátu reálné hodnoty penzí generovaných PAYG NDC)
- opatření symbolizují změnu v sociální politice:

„...změny v novém švédském systému nejsou motivovány čistě potřebou udržitelného penzijního systému v budoucnosti, jedná se spíše o ideologické změny. V tomto smyslu individuální účty a fondová složka (premium pension) mohou sloužit jako příklady.“¹³⁴

Příspěvky do 2. pilíře

Započitatelné příjmy pro druhý pilíř jsou identické s částkou pro NDC pilíř. Zahrnují veškeré pracovní příjmy jedince, sociální dávky, práva za náhradní doby (mateřská,

---

¹³⁰ Více v Brooks, Weaver – Lashed to the Mast? The Politics of Notional Defined Contribution Pension Reform, World Bank, 2003

¹³¹ Sociální demokracie ve Švédsku

¹³² viz. Paster, Thomas- Pension Reform in Sweden (2003)

¹³³ Bezděk – Příspěvky na sociální zabezpečení a úvod do problematiky penzijních systémů (prezentace VŠE 2002) viz. Všeobecně akceptovatelná kritéria pro reformu penzijního systému.

¹³⁴ Harisson, O'Brien- Pension Reform in New Zealand and Sweden- A comparative Analysis of path dependent reform precesses, 2003

nemocenská, studium etc).¹³⁵ Od roku 1999 každý odvádí 2,5% této částky¹³⁶ na individuální konta¹³⁷. Tyto peníze jsou následně investovány prostřednictvím soukromých fondů. Přestože fondový pilíř nehraje z hlediska poměru příspěvků významnou roli ve švédském důchodovém systému, jeho zavedení znamená podstatný posun ve švédském chápání „státu blahobytu“ jako garanta neochvějných sociálních jistot.

Principy

„Tato část reformy je příkladem měnících se hranic toho, co je státní a co soukromé v rámci systému sociálního zabezpečení ve stáří“¹³⁸. V rámci státně administrovaného systému se zde otevírají možnosti pro manažery soukromých fondů investovat státem vybrané peníze individuálních přispěvatelů. Po odchodu do důchodu je to však opět státní organizace, kdo vyplácí penze. Narozdíl od většiny státem organizovaných sociálních systémů, kde bývá riziko sdíleno celou společností, spočívá v tomto případě finanční riziko úspěchu i neúspěchu výhradně na jedinci. Stát nedává žádnou garanci na zúročení vložených investic do fondů.

Fondový pilíř je postaven na systému všeobecného pokrytí (*universal coverage*). Jedná se o příspěvkově definované schéma. Každý je tudíž povinen přispívat a následně má právo profitovat ze systému na základě stejných pravidel pro všechny. Tak jako v prvním PAYG NDC pilíři je i penze z fondové složky vyplácena doživotně (měsíčně). Při výpočtu anuity není zohledněno pohlaví.

Příspěvky vybrané v průběhu roku jsou provizorně umístěny v přechodném fondu (Riksgäldskontoret) do doby než je definitivně vyměřena daň z příjmu (a příspěvky za případné náhradní doby) za celý rok. Poté putují peníze do fondů, které si jedinec sám vybral. Ve Švédsku si lze vybrat z široké nabídky fondů. Fondy jsou nabízeny pojišťovny, bankami a dalšími investičními institucemi. Existují i státní fondy. Jedinec si může vybrat až pět různých fondů najednou a měnit fondy kdykoliv se mu zachce. V roce 2004 je ve Švédsku registrováno kolem 800 domácích a zahraničních finančních institucí¹³⁹.(465 v 2000)¹⁴⁰.

---

¹³⁵ do výše 7,5 násobku základní částky

¹³⁶ společně s příspěvky do NDC PAYG

¹³⁷ v letech 1995-99 se vybíralo jen 2% z příjmů (pensionable income). Peníze vybrané před startem nového systému byly akumulovány v přechodném státním fondu. O jejich umístění do privátních fondů rozhodli občané až v září 2000 (viz. *Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí*, www.rfv.se).

¹³⁸ Palme, Joakim: *The „Great“ Swedish Pension Reform*, Swedish Institute (www.sweden.se)

¹³⁹ Newhouse-Cohen, Caroline: *Sweden: is the pension reform an example to be followed?*, Ekoweek 5/4/2004 BNP Parisbas

¹⁴⁰ Weaver, R. Kent: *Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad*

„Od roku 1999 dostávají všichni pojištěnci roční výpis, kde je zaznamenán stav a vývoj individuálního FDC účtu společně s výpisem z PAYG NDC pilíře“¹⁴¹ (oranžová obálka). Akumulovaná částka na individuálním fondovém účtu závisí nejenom na výši příspěvků do systému, ale i na jejich výnosu z fondů.

Státní instituce v rámci druhého pilíře

FDC je nedílnou součástí švédského veřejného systému sociálního zabezpečení. Od roku 1998 má svou vlastní státní agenturu, PPM (Premium Pensionsmyndigheten). PPM zajišťuje správu a chod celého systému kromě investičního managementu soukromých fondů. Fondy si vybírají účastníci individuálně na základě svého rozhodnutí. PPM musí podle švédské legislativy „jednat podle pojišťovacích principů“¹⁴², to znamená řídit se stejnými zásadami jako soukromé pojišťovny. PPM má následující povinnosti (Palmer 2000):

- uzavírat dohody s manažery fondů, kteří žádají o registraci do schématu
- vykonávat agregované transakce se zúčastněnými fondy
- spravovat individuální účty
- vyplácet FDC penzi

Operace PPM v FDC schématu můžeme rozdělit z pohledu jedince do dvou časových horizontů. Období kapitálové akumulace (spoření na individuálním účtu) a čerpání naspořených a zhodnocených prostředků v důchodovém věku. V první fázi hraje PPM roli prostředníka neboli „clearing house“¹⁴³ mezi spořicím jedincem a fondy. Mezi samotnými fondy a jedincem totiž nedochází k žádnému kontaktu. Fondy dokonce neznají identitu jednotlivých účastníků systému. PPM nakupuje a prodává na základě individuálních rozhodnutí klientů podíly fondů na agregované úrovni.

Od státně administrovaného modelu si Švédové slibují omezení drahých marketingových kampaní soukromých fondů a snížení administrativních nákladů díky „úsporům z rozsahu“¹⁴⁴. Fondy nemusejí například vést individuální účty (každý fond provádí se svým jediným klientem- PPM, zastupujícím všechny účastníky, jen jednu transakci denně).

---

¹⁴¹ Settergren, Ole: Comment assurer le droit à l'information? Paris,2003

¹⁴² SOU 1997/131 in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden

¹⁴³ Palmer, The New Swedish Pension System, 2001

¹⁴⁴ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden

V druhé fázi PPM vykonává funkci garanta a distributora doživotní FDC penze. Anuita vypočítaná na základě akumulovaných prostředků na účtu a průměrného dožití je vyplácena po zbytek života každého jedince. PPM na sebe bere finanční riziko, že na individuální úrovni vyplacené doživotní dávky přesáhnou objem jedincova akumulovaného kapitálu.

Dalším úkolem PPM je informovat o výkonnosti fondů. Informace jsou k dispozici v denním tisku, na informačních telefonních linkách nebo na oficiálních internetových stránkách www.ppm.nu. PPM poskytuje také všeobecné instrukce jak si vybrat fond.

Účastníci systému nesou plně na svých bedrech finanční riziko svého rozhodnutí, žádné garance od státu v rámci FDC nejsou poskytnuty. Přechody mezi fondy nejsou nijak omezené a aktualizace probíhají na denní bázi. Stát ovšem upřednostňuje dlouhodobé investice do penzijního systému před častými spekulativními změnami fondů. Za změnu fondu je tudíž účtován speciální transakční poplatek.

Běžné „administrativní náklady PPM jsou v současné době 0,3% aktiv (fondu). K tomu musí být připočteno kolem 0,5 % za administrativní náklady pro management fondů.¹⁴⁵“

Kapitálové fondy a jejich správa

Správci fondů jsou povinni se podřídít jistým pravidlům¹⁴⁶:

- registrovat své fondy u PPM, podepsat smlouvu upravující vzájemnou spolupráci a ceny za poskytnuté manažerské služby.
- zveřejnit na požádání některé informace (portfolio risk a výsledky hospodaření) veřejnosti, i když tito formálně nejsou klienti fondů. PPM poté vytváří statistiky fondů a komunikuje jejich orientaci a výkonnost.
- fondy se zavazují neúčtovat poplatky za vybírání peněz z účtů
- dohoda o jisté struktuře administrativních poplatků a jejich maximální výši
- předávat PPM informace o účtovaných poplatcích. Na jejichž základě PPM sestavuje žebříček administrativní efektivity, který je předkládán individuálním účastníkům systému.

---

¹⁴⁵ Palme, Joakim: The „Great“ Swedish Pension Reform, Swedish Institute (www.sweden.se)

¹⁴⁶ Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se
+ Palmer *The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues*. Washington,DC: World Bank. Social Protection Discussion Paper No.12

Do 2. pilíře penzijního systému se mohou přidat švédské i zahraniční investiční fondy. Postačující podmínkou ke vstupu je licence ve Švédsku nebo v jiné zemi EU. Investiční strategie fondů nejsou nijak regulovány. Rozhodnutí, zda investovat do švédských státních obligací či cenných papírů na světových trzích, je plně v rukou manažerů fondů. Na základě míry rizika a očekávaného výnosu si poté individuální účastníci vybírají fond či fondy, které jim nejlépe vyhovují.

Existuje i několik švédských státních fondů, které mají také rozdílná portfolia a různou míru rizika. Ovšem ani výnosy ze státních fondů nejsou garantovány státem.

Penze z fondového pilíře

a. Nárok na FDC penzi a způsob čerpání

Účastník systému má nárok čerpat penzi z fondového pilíře od věku 61 let. Počátek čerpání však může odkládat podle vlastního uvážení¹⁴⁷. Kapitálovou penzi lze nárokovat společně s penzí z prvního PAYG NDC pilíře, ale i kdykoliv později. Tento fakt umožňuje odložit čerpání fondové složky v případě přechodné krize na finančních trzích, která by snižovala hodnotu akumulovaného kapitálu, potažmo samotné penze.¹⁴⁸

FDC penze je vyplácena formou doživotní annuity. Jedinci si mohou vybrat mezi dvěma způsoby čerpání dávek:¹⁴⁹

- „fixed- rate annuity“
- „variable annuity“

Zvolením *fixed-rate* annuity jsou dnem odchodu do penze převedeny jedincova aktiva z fondu zpět do PPM. PPM vypočítá na základě akumulovaného kapitálu a střední délky dožití jedincovy kohorty výši vyplácené annuity. (systém výpočtu je obdobný PAYG NDC pilíři).

V druhém případě zůstávají i během čerpání FDC penze jedincova aktiva stále ve fondech spravovaných soukromými manažery nebo ve státním *default*¹⁵⁰ fondu. V takovém případě se výše vyplácených anuit mění v závislosti na vývoji na kapitálových trzích a reálné hodnotě kapitálu fondu (fondů).

---

¹⁴⁷ Palme, Joakim: The „Great“ Swedish Pension Reform, Swedish Institute (www.sweden.se)

¹⁴⁸ viz. Palmer 2000

¹⁴⁹ viz. Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden

¹⁵⁰ viz. dále oddíl: *default fond*

FDC složku jde také čerpat jen částečně, tzn. 25%, 50%, nebo 75% vypočítané anuity. Nevyplacené prostředky zůstávají ve fondech a jsou dále zhodnocovány. Částečným čerpáním FDC penze zvyšuje jedinec svou penzi v budoucnosti. Toho může dosáhnout i souběhem čerpání penze a pokračování v zaměstnání v důchodovém věku.

b. Pozůstalostní bonus¹⁵¹ a transfer práv na FDC penzi mezi partnery

FDC schéma nabízí tři možné typy čerpání dávek:

- jednoduchou doživotní anuitu
- jednoduchou doživotní anuitu s pozůstalostním bonusem
- pouze pozůstalostní bonus

Schéma „pozůstalostní bonus“ si klade za cíl zajistit stejný životní standard partnerovi i po smrti pojištěnce výměnou za nižší penzijní dávky za jeho života. Jedná se o jakousi paralelu na vdovecké důchody z prvního pilíře starého důchodového systému. Bývá nejčastěji uplatňován muži, jejichž ženy byly v domácnosti a tudíž si na svá penzijní konta naspořily nepoměrně méně než jejich manželé.

Účastník systému žádá o výpočet své penze i s pozůstalostním bonusem pro partnera v okamžiku samotné žádosti o vyplácení FDC dávky. Po jeho smrti bude FDC penze vyplácena doživotně partnerovi. Pojištěnec, který si zvolí toto schéma, pobírá za života nižší FDC dávku, protože anuita je vypočítána za základě středního dožití obou partnerů a je vyplácena až do smrti druhého z nich. O vyplácení FDC složky s pozůstalostním bonusem mají právo zažádat manželé, registrovaní partneři nebo lidé, kteří spolu žijí popřípadě mají nebo měli dítě.

V rámci FDC pilíře mohou manželé a registrovaní partneři mezi sebou přenášet práva na penzi. Musí tak činit dobrovolně a na základě žádosti obou partnerů, nejpozději však do 31 ledna roku, kdy má být transfer uskutečněn. Přenášet se dají vždy jen kompletní FDC práva (naspořené peníze + jejich výnos- administrativní náklady) za celý rok. V případě úmrtí nebo rozvodu se transfery zastaví v situaci z konce předchozího roku.

---

¹⁵¹ survivor benefit

c. Zdanění FDC penzijních dávek

Kapitál a výnosy fondů nejsou daněny. Z vyplacených FDC dávek se stejně jako v NDC platí daň z příjmu. Penzisté však neplatí sociální pojištění.

Default Fund- Premiesparfonden

Lidé, kteří z jakéhokoliv důvodu neoznámí PPM do kterého fondu si přejí investovat své penzijní příspěvky o své peníze samozřejmě neprijdou. Jejich příspěvky jsou uloženy do standardního státního fondu- Premiesparfonden, spravovaného „Sedmým národním penzijním fondem“¹⁵², který investuje převážně do cenných papírů s nízkým rizikem .

V roce 2000 poprvé Švédové rozhodovali o umístění svých aktiv do fondů. Prvního kola se aktivně zúčastnilo 67% dotázaných. Tento relativní úspěch byl umocněn faktem, že fondový pilíř našel podporu u žen i mužů všech věkových kategorií. Nejaktivněji zapojenou skupinou se ukázaly ženy od 28- 52 let¹⁵³.

Ovšem průzkumy ukázaly, že zájem veřejnosti velmi rychle klesal¹⁵⁴. Ve druhém kole v roce 2001 již 82% nově vstupujících aktivně nezvolilo žádný fond a v roce 2002 se číslo nerozhodnutých nově přistupujících vyšplhalo až na 86%. Navíc se ukázalo, „že mnoho z těch, co fond zvolili si nepamatuje, který to byl“¹⁵⁵. Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí vidí jako jednu z příčin tohoto vývoje absenci informační kampaně před rozesláním „oranžových obálek“ na jaře roku 2002.¹⁵⁶ Dalšími příčinami jsou pravděpodobně¹⁵⁷:

- nízký věk respondentů, otázky důchodu je zatím nezajímají
- velmi nízká akumulovaná částka na investování prostřednictvím fondů (v průměru \$110)
- enormnímu nárůstu počtu fondů
  - 465 v roce 2000
  - 558 v roce 2001
  - 625 v roce 2002 (kolem 800 fondů v roce 2004)

---

¹⁵² Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

¹⁵³ Weaver,R. Kent, Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad

¹⁵⁴ Social Insurance, Annual Report, Budget Year 2002, Riksförsäkringsverket, www.rfv.se

¹⁵⁵ Weaver,R. Kent, Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad

¹⁵⁶ Social Insurance, Annual Report, Budget Year 2002, Riksförsäkringsverket, www.rfv.se

¹⁵⁷ Weaver,R. Kent, Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad

- menší informovanost z médií, která již dalším kolům nepřikládala takovou mediální atraktivitu
- mnohem méně masivní reklamní kampaň ze strany fondů (než v prvním kole)

Na základě těchto faktů je zřejmé, že efektivní státní „default fund“ je nepostradatelnou součástí FDC systému. Spousta lidí si aktivně fond nezvolí, především v dalších kolech výběru. Jaké cíle by tedy měl mít státní „default fund“? Podle vyjádření Sedmého švédského AP fondu („default fund“): „ Lidé, kteří nemají z jakéhokoli důvodu fondového manažera, by měli obdržet stejnou penzi jako ostatní- to je náš cíl“¹⁵⁸. Jakými prostředky a strategiemi toho ale dosáhnout? Chránit investované prostředky minimalizováním rizika fondového portfolia? Zhodnocovat aktiva investováním s rozumným rizikem? Kopírovat investiční strategie těch, co si fond vybrali? Zvolit optimální strategii pro *středního klienta* fondu (median- age customer)? Nebo měnit skladbu portfolia s blížícím se odchodem do důchodu?

Management Sedmého AP fondu musí investovat kapitál do cenných papírů s nízkým rizikem v souladu se zajištěním dlouhodobé stability. Portfolio v roce 2001 vypadalo následovně¹⁵⁹:

- 25% švédských cenných papírů
- 65% mezinárodních cenných papírů
- 9% švédských obligací
- 1% hotovost

což přineslo v roce 2001 výnos 10,6%. V budoucnu se ale uvažuje o větším přizpůsobení investičních strategií věkové struktury klientů státního fondu.

Účastníci systému, kteří si aktivně nevybrali investiční fond, tak mohou udělat kdykoliv v budoucnosti¹⁶⁰. Jakmile si ovšem jednou zvolí soukromý fond (opt out), již se nelze vrátit do státního *default* fondu¹⁶¹.

Třetí pilíř: Garantovaná penze

První dva pilíře penzijního systému jsou koncipovány tak, aby existovala přímá vazba mezi příspěvkem vloženým jedincem do systému na jedné straně a vyplacenými dávkami na

¹⁵⁸ Weaver, R. Kent, *Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad*

¹⁵⁹ Weaver, R. Kent, *Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad*

¹⁶⁰ Palmer, *The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues*. Washington, DC: World Bank. Social Protection Discussion Paper No.12

straně druhé. Třetí pilíř plní funkci sociální sítě, která garantuje každému účastníkovi systému alespoň minimální životní standard.

Ve Švédsku mají všichni rezidenti státem garantovanou minimální hodnotu penze bez ohledu na jejich předešlá zaměstnání nebo výši příjmu. Pravidla pro její výpočet se liší pro lidi narozené před a po roce 1938. Garantovaná penze zajišťuje společně s příspěvků na bydlení (viz dále) minimální životní standard důchodců a je hlavním nástrojem boje proti chudobě ve stáří.

První garantované penze byly vyplaceny v lednu 2003 a od této chvíle podléhají všichni švédští důchodci bez rozdílu stejným fiskálním pravidlům¹⁶². Pravidla pro výpočet garantované penze jsou sice rozdílná pro jedince narozené před a po roce 1938, ve výsledku je ovšem částka pro obě skupiny téměř totožná. Podmínkou získání práva na garantovanou penzi v plné výši je minimální věk 65 let a pobyt ve Švédsku po dobu 40 let.¹⁶³

Garantovaná penze nahradila základní penzi¹⁶⁴ ze starého penzijního systému. Jako nástroj sociální politiky je financována ze státního rozpočtu. Cílem tohoto pilíře je zajistit všem důchodcům alespoň jistou hladinu příjmů. Na rozdíl od základní penze, která tvořila první pilíř starého systému, není garantovaná penze vyplácena všem bez rozdílu a ve stejné výši¹⁶⁵. V novém systému tvoří garantovaná penze až třetí pilíř a je přiznávána jako doplněk penze z prvního a druhého pilíře do jisté výše celkových příjmů jedince.

Pobírá-li jedinec již vdoveckou penzi, penzi ze zahraničí, dávky vypočítané na základě starého systému popřípadě jinou rentu, jeho nárok na garantovanou složku se proporčně snižuje a zaniká, dosáhnou-li celkové příjmy jedince jisté úrovně.¹⁶⁶ Na snižování garantované penze nemají vliv výnosy z kapitálu, ze soukromého připojištění a pečovatelské příspěvky¹⁶⁷.

V případě, že jedinec nepobírá dávky z FDC společně s NDC důchodem je nárok na jeho garantovanou penzi vypočítáván podle speciálního klíče¹⁶⁸.

---

¹⁶¹ Weaver, R. Kent, *Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad*

¹⁶² Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

¹⁶³ nárok na garantovanou penzi je proporčně snižován pro rezidenty nesplňující druhou podmínku, podrobnější podmínky viz. Paster, Thomas: *Pension Reform in Sweden*

¹⁶⁴ basic pension

¹⁶⁵ flat rate

¹⁶⁶ 3,07 (2,72 pro sezdané) base amount ročně = 125 563 švédských korun ~ \$13950 v roce 2003

¹⁶⁷ Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

¹⁶⁸ více viz. Paster, Thomas: *Pension Reform in Sweden* a Palmer 2000

a. Způsob výpočtu garantované penze

(scénář 1):

- Osoba, které je přiznána roční penze z prvního a druhého pilíře nižší než 1,26 násobku základní částky¹⁶⁹, má nárok na garantovanou penzi v takové výši, aby její příjem dosáhl 2,13 základní částky = 87 117 SEK¹⁷⁰ v roce 2003. (Pro sezdané platí nižší hodnoty: 1,14 a 1,90 násobku základní částky)¹⁷¹

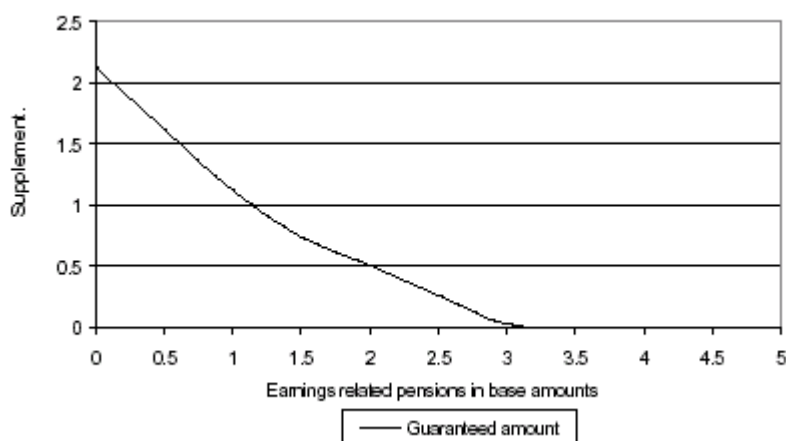
(scénář 2):

- Osoba, které je přiznána roční penze z prvního a druhého pilíře v rozmezí 1,26- 3,07 násobku základní částky, má nárok na garantovanou penzi vypočítanou podle formulky: $0,87 \text{ hodnoty základní částky} - 0,48 \text{ (hodnota penze z prvního a druhého pilíře- } 1,26 \text{ hodnoty základní částky)}$ ¹⁷²

Pro sezdané důchodce v této příjmové skupině použijeme formulku:

$0,76 \text{ násobku základní částky} - 0,48 \text{ (hodnota penze z prvního a druhého pilíře- } 1,14 \text{ hodnoty základní částky)}$ ¹⁷³

Sherman (1999): příspěvek garantované penze v závislosti na penzi z 1. a 2 pilíře

Zdroj: Scherman, 1999

¹⁶⁹ viz. appendix: koncept základních částek

¹⁷⁰ cca 42% průměrné mzdy

¹⁷¹ Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

¹⁷² Heese 1999 in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

¹⁷³ Heese 1999 in Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

Tento poměrně komplikovaný výpočet nároku na garantovanou penzi bude zřetelnější při pohledu na celkovou čerpanou penzi¹⁷⁴.

Garantovaná penze není vyplácena jen osobám s minimálními nebo žádnými dávkami. Ve skutečnosti pokrývá mnohem širší okruh pojištěnců. Je zde zavedena i jistá motivační složka. Lidé, kteří přispívali do systému, ale jejich práva na důchod nejsou dostatečně vysoká (scénář 2) na tom jsou lépe, než lidé, kteří nepřispívali a nemají nárok na žádnou penzi z prvního a druhého pilíře (scénář 1).

Toto opatření je nazýváno „flexibilní minimum garantované penze“¹⁷⁵.

b. Garantovaná vs. základní penze

Základní penze byla po splnění patřičných podmínek čerpána od okamžiku odchodu do důchodu, který byl stanoven nejdříve na 61 let. Nárok na garantovanou penzi v novém systému vzniká až v 65 letech bez ohledu na počátek čerpání penze z ostatních pilířů.

Základní penze ve starém penzijním systému dosahovala 1,5 násobek základní částky ročně a byla minimem, které mohl důchodce dostat. (vedle příspěvků na bydlení)

Minimum v novém systému je garantováno na úrovni 2,13 základní částky. Garantovaná penze ovšem podléhá zdanění (podobně jako ostatní dávky). Tím je odstraněna anachronie starého systému, přičemž hodnota garantované penze po zdanění je na úrovni základní penze ve starém systému¹⁷⁶.

Garované penze jsou vypláceny na lokální úrovni¹⁷⁷ a jejich čistá hodnota se lehce liší region od regionu. Konečná úroveň daně z příjmu je totiž ve Švédsku určována municipalitami.

c. Indexace garantované penze

Minimální garantovaná penze je valorizována podle inflace. Kupní síla garantované penze tak zůstává konstantní v čase. Ostatní penzijní dávky jsou ovšem indexovány podle růstu průměrné mzdy. V obdobích, kdy reálné mzdy rostou, tak hodnota garantované mzdy v porovnání s ostatními penzijními dávkami klesá. V dlouhém období by tak měla role

---

¹⁷⁴ viz oddíl celková státní penze

¹⁷⁵ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden a Palmer 2000

¹⁷⁶ viz. Palmer, *The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues*. Washington,DC: World Bank. Social Protection Discussion Paper No.12

garantované penze slábnout ve prospěch penze odvíjející se od celoživotních příjmů jedince. Palmer¹⁷⁸ očekává, že při zachování současného nastavení by náklady na garantované penze v porovnání s hodnotou dávek z prvního a druhého pilíře do roku 2050 mohly klesnout o více než 75%.

Garantovaná penze je ovšem financována ze státního rozpočtu a jako nástroj sociální politiky bude jistě předmětem četných politických diskuzí. Financování celé garantované penze z rozpočtu je průhlednější, ale náchylnější ke změnám v indexaci. Existence garantované penze zjevně oslabuje provázanost výše důchodových dávek s příspěvkem. Ale sám fakt, že plošně vyplácená základní penze starého systému byla nahrazena garantovanou penzí, která je vyplácena adresně jako doplněk k ostatním penzijním dávkám, je na švédské poměry značný posun v chápání *welfare state*.

Doplňkové dávky

Na tomto místě je důležité zmínit některé dávky sociálního zabezpečení, které sice nejsou přímo součástí penzijního systému, ale plní v podstatě stejnou roli.

a. Příspěvky na bydlení pro důchodce

Příspěvek na bydlení (BTP) je důležitým nástrojem k zajištění minimálního životního standardu důchodců, jejichž penzijní dávky nejsou dostatečné. Nejsou vypláceny plošně, ale na základě oprávněné potřeby jedince. Příspěvek může pokrývat až 91% nákladů na bydlení do výše 4500 švédských korun (cca \$ 500¹⁷⁹) měsíčně. V případě velmi nízké penze a vysokého nájmu, lze žádat o *SBTP*- speciální příspěvky na bydlení až do výše 5700 švédských korun (cca \$ 630).

Příspěvky na bydlení bývají zpravidla přiznány na omezenou dobu 12 měsíců. Po uplynutí této doby je třeba zažádat o znovu udělení dávky, které je podmíněno přezkoumáním

---

¹⁷⁷ 289 municipalit- in Thakur,Keen, Horváth, Cerra: Sweden's Welfare State, Can the Bumblebee Keep Flying?, IMF 2004

¹⁷⁸ Palmer, *The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues*. Washington,DC: World Bank. Social Protection Discussion Paper No.12

¹⁷⁹ 1 USD = 9 SEK

nároku. V roce 2002 čerpalo ve Švédsku příspěvky na bydlení zhruba 460 000 lidí, z čehož 325 000 zároveň pobíralo důchod.¹⁸⁰

b. Podpora pro nezaopatřené

Podpora pro nezaopatřené (ÄFS) je nová dávka sociálního zaopatření zavedená od ledna 2003. Tento druh podpory mohou čerpat osoby starší 65 let s trvalým pobytem ve Švédsku, jež pobírají velmi nízkou nebo žádnou penzi a nemají jiné prostředky obživy. V převážné většině případů je ÄFS udělována imigrantům starším 65 let, kteří ve Švédsku žijí jen několik let. V některých případech mohou mít nárok na ÄFS i lidé žijící ve Švédsku celý život. Týká se to především dnešních důchodců, kteří podle starého systému nemají nárok na ATP (*income related*) dávky a navíc odešli do důchodu předčasně, tudíž pobírají jen velmi nízkou penzi.

Pro obdržení plné garantované penze je třeba být rezidentem minimálně 40 let. Při kratším pobytu je garantovaná penze proporcčně snížena (např. po 4 letech pobytu vzniká nárok na 1/10 garantované penze) a nepokryje tak ani minimální náklady na přežití.

ÄFS má za úkol pomoci nezaopatřeným překonat přechodná období. Dávka je udělována po přezkoumání oprávněnosti nároku a osobám starším 65 let zajišťuje minimální životní standard. Výše podpory je vypočítána v závislosti na příjmech jedince a jeho nákladech na bydlení. Pravidla pro výpočet dávky se v podstatě shodují s výpočtem příspěvku na bydlení pro důchodce. Minimální částka, která musí zůstat jedinci na obživu po zaplacení nájmu byla stanovena na 1,294 násobku základní částky ročně (1,084 pro sezdané).¹⁸¹ Oprávněnost nároku je posuzována na základě majetkového přiznání, odkud lze zjistit i případné vedlejší příjmy jedince.

c. Pozůstalostní důchody a nemocenská

Pozůstalostní důchody a nemocenská byly v novém systému vyňaty ze systému penzijního pojištění.

---

¹⁸⁰ Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

¹⁸¹ Retraite en Suede- Socialdepartementet/ Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí, www.rfv.se

1. Pozůstalostní důchody

Od roku 1999 každý Švéd odvádí příspěvek ve výši 1,7% příjmů, ze kterého jsou hrazeny všechny pozůstalostní důchody.

Původní vdovské důchody byly zrušeny v devadesátých letech. Nárok na jejich pobírání mají stále ženy, jimž zemřel manžel před rokem 1990 (vdovecké důchody neexistovaly). Na jejich místo byly zavedeny časově omezené *přizpůsobovací* penze (i pro muže).

Pozůstalé děti do 18-ti let (v případě studia do 20-ti let) mají nárok na sirotčí důchod. První dítě v hodnotě 30% starobního důchodu zemřelého rodiče. Další děti pobírají již jen 20% (do celkové hodnoty 100% penze zemřelého).

2. Nemocenská

V rámci nového penzijního systému byla zrušena plošná základní penze a její doplňky. To se promítlo i do způsobu vyplácení štedrých a hojně využívaných invalidních důchodů, které byly přesunuty do systému zdravotního pojištění. Invalidé mají v novém režimu nárok na nemocenskou vyrovnávací dávku. Její přidělení je časově omezeno a prodloužení je podmíněno přezkoumáním zdravotního stavu.

Celková státní penze

Celková penze je součtem dávek ze všech tří pilířů nového systému. Vzhledem k existenci stropu na možné odvody do penzijního systému (7,5 násobek základní částky), nedosáhne převážná většina Švédů na vyšší penzijní dávky než 5 základních částek (204 500 SEK¹⁸²). Z ohledem na fakt, že se jedná zhruba o hodnotu ročního platu průmyslového dělníka, je maximální možná dávka vyplácená státním důchodovým systémem relativně nízká¹⁸³.

Garantovaná penze hraje ve švédském penzijním systému velmi důležitou roli. Každý, kdo by měl mít dávky 1. a 2. pilíře nižší než 2,13¹⁸⁴ základní částky je má garantovanou penzi dorovnaný na tuto úroveň. Teprve pokud práva jedince na důchod přesáhnou tuto hranici, mají příspěvky naspořené během celého života nějaký vliv na hodnotu výsledné celkové

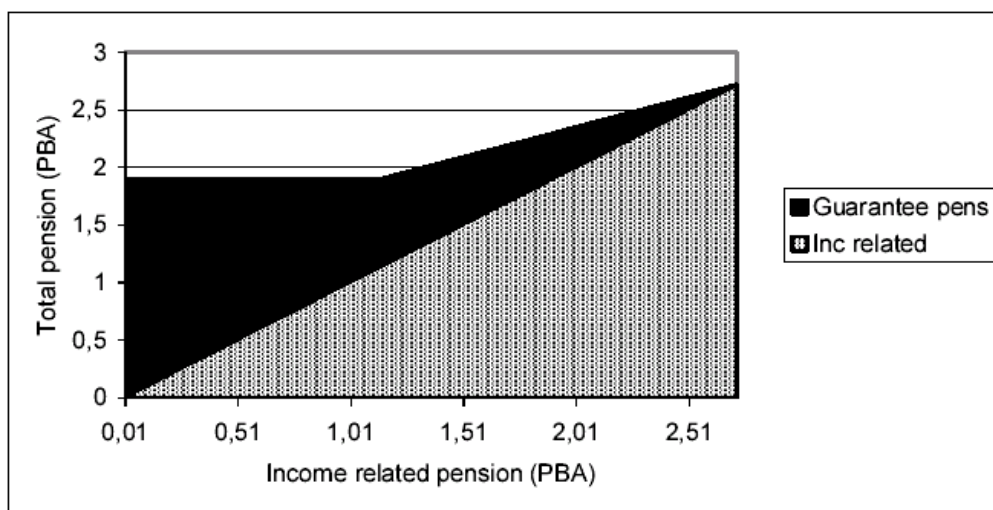
¹⁸² ~ \$ 22 720

¹⁸³ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden

¹⁸⁴ minimální garantovaná penze (viz. Oddíl: Způsob výpočtu garantované penze)

Schéma: Struktura celkové státní penze (penze 1. a 2. pilíře + garantovaná penze)
v závislosti na výši penze prvních dvou pilířů (v základních částkách)

Zdroj: RVF,2003

Tabulka: vztah mezi penzí prvních dvou pilířů a celkovou státní penzí

Penze z 1. a 2. pilíře	+ Příspěvek garantované penze	= Celková státní penze	Hodnota penze 1. a 2. pilíře nad hodnotou minimální garantované penze (2,13 základní částky)	Podíl penze 1. a 2. pilíře nad hodnotou garantované penze v %.
0,0	2,13	2,13	0	0
0,5	1,63	2,13	0	0
1,0	1,13	2,13	0	0
1,5	0,75	2,25	0,12	8
2,0	0,51	2,51	0,38	19
2,5	0,27	2,77	0,64	25,6
3,0	0,03	3,03	0,9	30
3,5	0	3,5	1,37	39,1
4,0	0	4,0	1,87	46,8
4,5	0	4,5	3,37	53,7
5,0	0	5,0	2,87	57,4

Zdroj: Scherman 1999, hodnoty jsou vyjádřeny v základních částkách

Předpokládáme výnosy z fondového pilíře na úrovni růstu reálných mezd = indexace PAYG NDC pilíře

penze. Plný vliv ovšem mají až pokud penze z prvních dvou pilířů je vyšší než 3,14 násobek základní částky¹⁸⁵ (cca 63% průměrné mzdy).

Z těchto informací vyplývá hned několik závěrů:

- nelze hodnotit důchodový systém na základě jednoho ani dvou pilířů, ale jako celek: Započítáme-li efekt garantované penze a stropu na možné příspěvky do penzijního systému je propagovaný „aktuariálský“ charakter novému systému velmi oslaben.
- pokud bylo jedním z cílů reformy snížení zátěže veřejných rozpočtů, tak pouhý přesun některých štedrých dávek do systému sociálního zabezpečení problém sice zprůhlední, ale nevyřeší.
- Doplňkové dávky penzijního systému financované z rozpočtu jako příspěvky na bydlení pro důchodce dále snižují pojistný charakter systému a individuální odpovědnost jednotlivců s nízkými příjmy za svou budoucnost.
- Jednoznačně kladným krokem k posilování pojistně-matematického charakteru do budoucnosti je revalorizace garantované penze podle indexu spotřebitelských cen. Ta by znamenala, že význam garantované složky do budoucna bude klesat¹⁸⁶.

Graduální přechod na nový systém

Jednou ze závažných otázek při plánování reformy byla rychlost přechodu na nový systém. V extrémním případě by se nový systém vztahoval jen na jedince nově vstupující na pracovní trh. Tento postup byl zvolen v Itálii. „Tím by byla dodržena „smlouva“ mezi státem a lidmi již pokrytými starým systémem“¹⁸⁷. Lidé si dělají dlouhodobé plány o své penzi a změna uprostřed aktivní kariéry je vždy zásahem, který může podlomit důvěru ve státní penzijní schémata.

Při požadavku finanční stability v budoucnosti ovšem natolik pomalý přechod ve Švédsku nebyl možný¹⁸⁸. V případě aplikace nového systému až na nově vstupující na pracovní trh by se v podstatě jednalo o odložení reformy za hranici roku 2030. V takovém případě by se příspěvky do penzijního systému vyšplhaly s ohledem na prognózy vývoje aktivní populace¹⁸⁹ na úroveň 33%¹⁹⁰. Zdá se velmi nepravděpodobné, že by budoucí generace chtěly podporovat takto nákladný systém s vědomím, že jejich dávky budou

---

¹⁸⁵ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden

¹⁸⁶ ostatní penzijní dávky jsou indexovány podle růstu reálných mezd

¹⁸⁷ Góra, Palmer, The Shifting Perspectives in Pensions, 2001

¹⁸⁸ Góra, Palmer, The Shifting Perspectives in Pensions, 2001

¹⁸⁹ za předpokladu konstantního 1% růstu reálných mezd

¹⁹⁰ viz. oddíl: Hlavní důvody reformy

vypočítány podle pravidel zreformovaného systému. Finanční stabilita systému, jeden ze základních cílů reformy, by tak byla ohrožena. Reforma musela být aplikována mnohem rychleji.

Graduální zavedení systému bylo pokusem v maximální možné míře respektovat závazky starého systému a zároveň alespoň částečně reformovat penze již současné aktivní populaci.

Nový systém je zaváděn postupně od roku 1999, přechodné období bude trvat 17 let¹⁹¹. Lidé narozeni v roce 1938 budou pobírat 4/20 penze podle nových pravidel a 16/20 podle starých pravidel. Lidé narozeni v roce 1939 již budou mít 5/20 nové penze a 15/20 penze ze starého systému. Každý další ročník bude pobírat větší část penze podle nových pravidel. Lidé narozeni v roce 1954 již budou plně v novém systému. Lidem narozeným v roce 1938 bylo 65 v roce 2003. Ve Švédsku tak budou po nějakou dobu souběžně fungovat 2 penzijní systémy.

Starý systém prošel jistými parametrickými úpravami v průběhu devadesátých let. Staré penze jsou indexovány podle stejného principu jako pro zreformované. Všichni penzisté tak budou mít hodnotu své penze více svázanou s ekonomickým vývoje země. Při růstu reálných mezd vyšším než 1,6% budou penze růst rychleji než ve starém systému a naopak. Starý penzijní systém ovšem dále nepočítá se zvyšující se očekávanou délkou dožití ani posunem věku odchodu do penze.

Pravidla nového systému na část příspěvků jsou aplikována retrospektivně. To je možné díky existenci elektronických databází příjmů populace vedených pro výpočet ATP penze od roku 1960.

Nárok na penzijní dávky nového systému vzniká zpětně i za mateřskou dovolenou, vojenskou službu nebo studium. Příspěvky do fondového pilíře jsou vybírány až od roku 1995. To znamená, že jen nově příchozí jedinci na pracovní trh jsou plně pokryti tímto schématem. Především pro starší ročníky hraje fondový pilíř jen symbolickou roli, protože si nestačí naspořit dostatečnou částku na individuálních kontech.

Podle Edvarda Palmera¹⁹² byl, souzeno zpětně, přechod na nový systém zbytečně pomalý. U některých přechodných generací hrozí, že efekt nového systému nebude příliš zřetelný.

---

¹⁹¹ viz. Sherman, Karl Gustaf: The Swedish pension reform, 1999

Nestátní penzijní schémata

Státní penzijní reforma se žádným způsobem nedotýká zaměstnaneckých a soukromých penzijních schémat, které ve Švédsku existují paralelně ke státnímu systému. Role nestátních penzijních schémat ve Švédsku sehrála důležitou roli při formulaci konečné podoby penzijní reformy.

Při hodnocení náhradového poměru a efektů důchodového systému na nabídku práce nelze vnímat státní a nestátní schémata odděleně. Především zaměstnanecké připojištění je široce rozšířeno a promítá se do penzijních plánů převážné většiny Švédů.

a. Individuální připojištění

Příspěvky na individuálního penzijního pojištění snižují daňový základ jedince. Tato forma připojištění se rozšířila v 80. letech, kdy vznikala potřeba diferencovat produkt penzijního pojištění¹⁹³. S ohledem na nastavení nového systému se dá předpokládat další rozvoj této formy připojištění u movitějších jedinců. Je však nástrojem spíše okrajovým v porovnání s alternativou kolektivního zaměstnaneckého připojištění.

b. Zaměstnanecké penze

Zaměstnanecké penze vznikly bez přispění státu z iniciativy zaměstnavatelů nebo zaměstnavatelských a zaměstnaneckých organizací. Téměř všichni zaměstnanci¹⁹⁴ ve Švédsku jsou pokryti zaměstnaneckým penzijním pojištěním, ať už dávkově nebo příspěvkově definovaným. Zhruba 90%¹⁹⁵ všech pojištěnců je rozděleno do 4 hlavních schémat.

Zaměstnanecké důchodové připojištění je dobrovolné ve smyslu, že zaměstnanecké organizace vyjednávají o podmínkách se zaměstnanci bez účasti státu. De facto všichni zaměstnanci jsou vázáni kolektivními smlouvami přispívat do systému. Z pohledu jedince se v podstatě jedná o povinné připojištění.

---

¹⁹² Palmer, The New Swedish Pension System, 2001

¹⁹³ starý státní penzijní systém měl tendenci se přeměnit v čase na „flat rate“ (viz oddíl ATP penze)

¹⁹⁴ od poloviny sedmdesátých let zhruba 90% všech zaměstnanců, v 90. letech byl zaznamenán mírný pokles zaměstnavatelských penzijních schémat na přibližně 80% zaměstnanců (viz. Palmer a Wadensjö 2001)

¹⁹⁵ viz. Scherman, Karl Gustaf: The Swedish pension reform, 1999

Započitatelné příjmy¹⁹⁶ pro státní penzijní systém jsou omezeny stropem¹⁹⁷, který nedovoluje dosáhnout osobám s vysokými příjmy na odpovídající kompenzaci ze státního systému. Zaměstnanecké připojištění slouží jako doplněk státní penze a nadprůměrně vydělávající Švédové si tímto způsobem mohou výrazně vylepšit své příjmy v důchodovém věku. Strop pro započitatelné příjmy ze starého státního ATP systému byl relativně vysoký v roce 1960, ale dále byl indexován jen podle inflace. Mzdy rostly v posledních 40-ti letech podstatně rychleji a tak se stále větší část zaměstnanců dostávala svými příjmy nad stanovený strop. Tato suma odpovídala v devadesátých letech již jen 150% průměrného platu dělníka¹⁹⁸. Penzijní příspěvky z příjmů nad tímto stropem neměly vliv na výši důchodu. Zaměstnanecká schémata tudíž hrála čím dál důležitější roli, protože byla¹⁹⁹ jediným zdrojem, který nahrazuje příjmy v důchodu i nad strop stanovený ve státním systému.

Reformovaný státní penzijní systém již indexuje strop pro započitatelné příjmy do systému podle vývoje průměrné mzdy. To by mělo význam zaměstnaneckých schémat stabilizovat na dnešní úrovni. Způsob výpočtu stropu (7,5 násobek základní částky) však zůstal stejný. Jeho hodnota je poměrně nízká a tak role soukromých a kolektivních penzijních plánů bude i nadále nezanedbatelná.

Význam zaměstnaneckých penzijních schémat v celkovém penzijním systému

Zaměstnanecká penzijní schémata jsou významným zdrojem příjmů ve stáří především pro lidi s vyššími příjmy. Nemalou roli ale hrají i pro průměrně vydělávající jedince.

Dostupná data z roku 1996 se vztahují ještě k nereformovanému penzijnímu systému. Role zaměstnaneckých schémat však zůstává stejná i v novém systému. A ani do budoucna by se neměla měnit. To má zajistit přechod na indexování stropu pro příspěvky do státního systému podle vývoje průměrné mzdy.

Muži mají v průměru vyšší mzdy, proto jsou i jejich příjmy ze zaměstnaneckého připojištění vyšší. Vezmeme-li celkový objem peněz vyplacený na penze v roce 1996, pocházelo v průměru 21,5% celkové penze pro muže ve věku 65-69 let ze zaměstnaneckých schémat, oproti 16,4% pro ženskou část populace. Podstatnou část z těchto peněz dostávají lidé s nadprůměrnými příjmy. U nejchudších Švédů hraje zaměstnanecká penze zanedbatelnou roli. Naopak u nejbohatších 10% mužů to bylo 46,9% celkové penze.

---

¹⁹⁶ viz. oddíl: Pomyslný kapitál na individuálním důchodovém účtu

¹⁹⁷ 7,5 základní částky

¹⁹⁸ Palmer a Wadensjö : Public Pension Reform and Contractual Agreements in Sweden- From DB to DC, 2001

Tabulka: Státní a zaměstnanecká penze za rok 1996 podle příjmové struktury obyvatel ve věku 65-69 let (v tisících SEK)

Příjmové skupiny ²⁰⁰	Muži			ženy		
	Folkspension	ATP	Zaměstnanecká penze	Folkspension	ATP	Zaměstnanecká penze
1	30.5	27.2	1.8	36.8	4.1	0.5
2	29.2	69.0	10.3	34.0	14.3	4.0
3	28.8	81.1	15.0	30.9	24.6	7.3
4	28.5	87.5	17.6	31.0	44.4	11.6
5	28.1	93.9	19.8	30.1	44.4	11.6
6	27.6	100.2	22.7	29.7	55.6	14.5
7	27.1	107.5	27.1	29.5	64.7	17.8
8	26.6	110.9	34.1	28.6	72.3	21.2
9	26.1	112.5	49.1	27.7	82.1	26.4
10	25.7	116.6	126.3	26.6	87.6	41.0
Průměr celé populace	27.8	90.7	32.4	30.5	48.3	15.3

Zdroj: Statistics Sweden, in Palmer a Wadensjö 2003

Současný vývoj zaměstnaneckých penzijních schémat

V současné době existují čtyři základní zaměstnanecká schémata, každé pokrývající jistý sektor: ITP (úředníci- soukromý sektor), dělníci (soukromý sektor), zaměstnanci centrální státní správy, zaměstnanci lokálních vlád. Existují i další samostatná schémata například pro zaměstnance pojišťoven a bank. Ty však fungují na v podstatě identickém principu jako ITP.

Všechna schémata byla ještě nedávno dávkově definovaná, což způsobovalo značné problémy především v otázkách mobility pracovní síly a její flexibility. Nárok na plné čerpání byl podmíněn 30 lety spoření a systém velmi znevýhodňoval zaměstnání na částečný úvazek. Problematický byl přechod mezi jednotlivými schématy, protože práva na penzi plynoucí

¹⁹⁹ a jsou i v novém NDC systému

²⁰⁰ rozdělení podle příjmových skupin: 1= nejchudších 10% důchodců ve věku 65-69

z prvního schématu nebyla po přechodu do jiného odvětví (tudiž i jiného penzijního schématu) dále zhodnocována. To především v sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy byla vysoká inflace znevýhodňovalo jedince, kteří se rozhodli změnit sektor, ve kterém byli zaměstnáni.

Na konci 80. let se ve Švédsku radikálně změnilo finanční prostředí. Zásadním krokem byla deregulace švédského finančního trhu a otevření země zahraničnímu finančnímu kapitálu. Velmi důležitý byl i zákon z roku 1993, který povolil „unit-linked“ fondy. Toto bylo zásadní opatření nejen pro další rozvoj zaměstnaneckých fondů, ale sehrálo důležitou roli i při zavádění fondové složky povinného státního penzijního systému²⁰¹. „Unit link“ pojištění umožnilo kupovat a prodávat podíly v investičních fondech ve fázi akumulace příspěvků, pohybovat s naspořeným kapitálem mezi fondy a investovat do fondů se zahraničním portfoliem.

V rámci diskuse o podobě nového penzijního systému došlo k podstatným změnám i v systému zaměstnaneckých penzí. Většina schémat přešla na příspěvkově definovaný systém.

Tato zaměstnanecká schémata fungují po reformě na stejném principu jako státní povinný FDC systém. Smlouvy ovšem nelze uzavírat s libovolným registrovaným fondem jako u *premium pension*, ale jen s pojišťovny. Ve skutečnosti ale pojišťovny nabízejí výběr mezi fondy a možnost pohybu mezi nimi.

Reformovaná zaměstnanecká penzijní schémata

(1) Průmysloví dělníci

V roce 1998 přeměněno na čistě fondový systém s příspěvkem 2% z celkových příjmů jedince. V roce 2000 byl příspěvek navýšen na 3%.

(2) Pracovníci lokálních samospráv

V roce 2000 přechází na částečně fondový systém s příspěvkem 3,4-4,5% podle zaměstnanecké kategorie. Zaměstnanci mají právo rozhodnout o umístění minimálně jednoho procentního bodu jejich příjmů, ale zaměstnavatel jim může přenechat právo rozhodovat o

---

²⁰¹ viz oddíl *premium pension*

investování celé sumy. Pokud si zaměstnavatel ponechá část příspěvků na investice, tak nejnižší možné zhodnocení tohoto kapitálu je výnos ze státních obligací.

Příspěvky z části platu převyšující stanovený strop jsou kompenzovány štedrým dávkově definovaným systémem (viz tabulka). Podmínkou pro nárok na plnou BD zaměstnaneckou penzi je minimální doba spoření 30 let a věk nad 65 let. Dřívější odchod do důchodu má za následek snížení nároku na DB část zaměstnanecké penze o 0,4% za každý měsíc před dovršením 65 let života.

(3) Zaměstnanci centrální státní správy (statlig tjänstepension)

Státní zaměstnanci jsou od roku 2002 pokryti do výše stanoveného stropu kromě státní penze ještě dvěma dodatečnými fondovými složkami s celkovým příspěvkem 4,3% jedincova příjmu. 2,3% platu jsou od roku 2003 umístěny do fondu dle jedincova výběru. Zbylá dvě procenta jdou do státní pojišťovací agentury, která s penězi hospodaří. Příjmy nad 7,5 násobek základní částky jsou kompenzovány na základě podobného principu jako v případě (2).

Toto schéma jako jediné upravuje pravidla pro zaměstnance na částečný úvazek, kteří mají nárok na speciální příspěvek.

(4) Úředníci- ITP

Jediné fondové schéma ve Švédsku před rokem 1990. Od 1977 jsou všichni úředníci v privátní sféře zajištěni schématem ITP- *Industrins och handlans tilläggs pension*²⁰². V tomto roce to představovalo 22% celkové pracovní síly.

ITP funguje na dávkově definovaném principu a nebylo zatím reformováno. Jeho správu zajišťuje SPP²⁰³. Kapitálové výnosy byly doposud vždy dostatečné k financování systému a indexování výnosů podle inflace. Ve výjimečně úspěšných letech je přebytečný zisk rozdělen snížením požadovaných příspěvků.

Fungování všech zaměstnaneckých penzijních schémat je přehledně znázorněno v tabulce:

---

²⁰² více viz. Palmer a Wadensjö : Public Pension Reform and Contractual Agreements in Sweden- From DB to DC, 2003

²⁰³ viz. Oddíl: Historie zaměstnaneckých penzijních schémat

Tabulka: porovnání 4 základních zaměstnaneckých schémat po reformě

	White collar (ITP)	Blue-collar (SPT)	Centrální státní správa	Lokální správa
Princip výpočtu penze	Dávkově definovaný (DB)	Příspěvkově definovaný (DC)	Kombinace DC a DB	Kombinace DC a BD
Nárok na plnou penzi	po 30 letech		Po 30 letech pro DB část	Po 30 letech pro DB část
Základ pro výpočet penze	Plat v posledním roce před odchodem do penze		Průměr platu za posledních 5 let před odchodem do penze	Průměr platu za posledních 5 let před odchodem do penze
Náhradový poměr (z dané části platu)	10%: 7.5 ba 65%: 7.5-20 ba 32.5%: 20-30 ba		DB část: 60%: 7.5-20 ba 30%: 20-30 ba DC část: fondový	DB část: 62.5%: 7.5-20 ba 31.25%: 20-30 ba DC část: fondový
Způsob financování	Premium reserve	fondové	BD část: PAYG DC část: fondové	BD část: PAYG DC část: fondové

Tabulka: sestaveno na základě Palmer a Wadensjö (2003)
Poznámka: ba = základní částka (basbelopp)= cca 4000 USD

Shrnutí

Zaměstnanecké penzijní připojištění využívá téměř 90% všech pracujících²⁰⁴. Společně s individuálním připojištěním tvoří nedílnou součást švédského penzijního systému. Dávky nestátních penzijních schémat nejsou omezeny žádným stropem a tak především pro vyšší příjmové kategorie představují velmi důležitý zdroj příjmu ve stáří²⁰⁵.

²⁰⁴ Palmer a Wadensjö : Public Pension Reform and Contractual Agreements in Sweden- From DB to DC, 2003

²⁰⁵ Náhradové poměry z nestátních penzijních schémat jsou diskutovány v oddíle: Náhradový poměr státních i nestátních schémat v novém systému

IV. Řešení problémů starého systému v nových podmínkách

Nový švédský penzijní systém se od starého liší v mnoha ohledech. V této kapitole budu zkoumat, do jaké míry byly novým penzijním systémem vyřešeny problémy, se kterými se potýkal jeho předchůdce.

Příliš vysoké výdaje systému

Starý penzijní systém garantoval „plnou“ penzi po 30-ti letech přispívání do systému. V novém systému jsou dávky vypočítány podle zcela odlišného klíče. Obecně ovšem platí, že nový systém je méně štědrý a podporuje více individualismus. Průměrný Švéd musí pracovat 42 let, aby dosáhnul výše penze, na kterou by měl ve starém systému nárok již po 30-ti letech²⁰⁶.

Snižování atraktivity státní penze

Ve starém systému byl strop pro započitatelné příjmy i samotné dávky indexovány podle inflace. Mzdy ovšem rostly v čase rychleji a tak se relativní váha penzí postupně snižovala. Čím dál větší část populace se svými příjmy dostávala nad stanovený strop, což znamenalo, že jejich dávky nebyly vypočítány z celého příjmu, ale jen z jeho části. V budoucnu by se toto redistributivní opatření dotýkalo nejen kategorií s vyššími příjmy, ale i průměrně vydělávajících jedinců²⁰⁷. To pokrucovalo původní nastavení systému. Nový penzijní systém již indexuje fiktivní kapitál na osobních účtech, penzijní dávky i stanovené stropy mzdově²⁰⁸. A tak by relativní hodnota dávek a význam státních schémat měl zůstat v čase na stejné úrovni. Systém by tak měl neustále plnit úlohu, jakou mu přisoudili jeho autoři v době vzniku.

Prodlužování očekávané délky dožití populace a snižování míry ekonomické aktivity

Nový penzijní systém má celou řadu opatření, která by měla motivovat pojištěnce více a déle pracovat. Je to především výpočet penze na základě celoživotních příspěvků do systému.

---

²⁰⁶ Scherman, 1999

²⁰⁷ Paster, Thomas: Pension Reform in Sweden, 2002

Každý odpracovaný rok zvyšuje nárok na penzijní dávky. Nový penzijní systém zohledňuje při výpočtu penzijní anuity očekávanou délku dožití. Je to jeden ze základních stabilizačních faktorů nového systému. Pokud očekávaná délka dožití stoupá, tak k dosažení určité hodnoty penze musí mladší generace pracovat déle než její předchůdci. Senioři mají umožněn souběh zaměstnání a čerpání starobní penze. Také je možné čerpat státní penzi částečně nebo jen z jednoho pilíře a ve druhém pilíři pokračovat ve spoření. Očekávaná délka dožití je určena v 65 letech pojištění a její hodnota není upravována ani při pozdějším odchodu do penze.

Nespravedlivá redistribuce

System 15/30 zvýhodňoval jedince s krátkou nebo strmou kariérou na úkor lidí s dlouhou a rovnoměrnou kariérou. Zcela paradoxně přerozděloval prostředky například od dělníků k manažerům. Nový systém by měl odstranit tyto sociálně „perverzní“ efekty. Každí dva jedinci, kteří odvedou během svého života do penzijního systému identickou reálnou částku (bez ohledu na strukturu jejich příjmů), mají v novém systému nárok na stejně vysoké dávky z prvního pilíře.

Přílišná redistribuce

Ve starém systému měl každý občan žijící ve Švédsku alespoň 40 let od svých 61 let nárok na plnou základní penzi bez ohledu na to, zda někdy přispíval do systému. Základní penze byla doplněna množstvím doplňkových dávek a plateb²⁰⁹. Tento systém nemotivoval přispívat do systému jedince s nízkými příjmy, kteří měli nárok na jistou penzi ať přispívali nebo ne.

V novém systému je garantovaná penze přiznávána až od 65-ti let věku. A i garantované minimum je odstupňováno podle odvedených příspěvků do systému. Doplňkové platby jsou přiznávány většinou na základě majetkových příznání, ale zůstaly stále štedré a velmi rozšířené.

Reforma invalidních a pozůstalostních důchodů

Invalidní a pozůstalostní důchody jsou po reformě vyčleněny z penzijního systému. Starobní penze se v novém systému odvíjejí od příjmů pojištění. Invalidní a pozůstalostní

---

²⁰⁸ Podle vývoje průměrného platu v ekonomice

penze jsou ovšem předmětem sociální a zdravotní politiky země. Jejich výše a přiznávání záleží na celospolečenských hodnotových soudech o nutnosti základní pomoci všem lidem, které postihne úraz, nebo se ocitnou bez příjmu po úmrtí v rodině. Proto jsou v novém systému financovány ze všeobecných daní. Bude tak jednodušší dosáhnout sociálních cílů, které mají plnit. Jejich vyplácení bude nezávislé na stavu penzijního systému. Cena za tyto sociální politiky bude explicitní. Bude snadnější kontrolovat náklady a případné zneužívání invalidních důchodů.

Tento přesun zatížil státní rozpočet. Dodatečné náklady by měly být kryty z transferu peněz z *buffer* fondu do státního rozpočtu, který proběhl v letech 1999-2001²¹⁰.

Citlivost na růst reálných mezd a demografický vývoj

Zásadním problémem starého penzijního systému byla jeho citlivost na změny ekonomického růstu²¹¹ a demografického vývoje. Systém byl kalibrován na vysoký růst reálných mezd a demografickou situaci doby svého vzniku. V tom tkvěla jeho rigidita. Za odlišných podmínek směřoval systém k nerovnováze, stával se neudržitelným. V budoucnu by nemohl dostát svým závazkům a mezigenerační smlouva by nebyla dodržena. Jakékoliv změny v demografickém vývoji nebo ekonomické situaci byly potenciálním rizikem, že penzijní systém nebude odpovídat svému původnímu nastavení. Důvěryhodnost systému, základní předpoklad průběžně financovaných penzijních schémat, tak byla ohrožena.

Jedním ze zásadních cílů autorů reformy bylo vytvořit penzijní systém, který by byl stabilní i při různých ekonomických a demografických scénářích. Fondová schémata fungují podle čistě pojistných principů. Diskuze o jejich finanční stabilitě je bezpředmětná²¹². Otázkou zůstává, jakým způsobem se bude v budoucnosti chovat nový PAYG NDC pilíř. Změna indexace, zohlednění naděje dožití a celoživotních příjmů při výpočtu anuit jsou kroky, které by tuto stabilitu měly nastolit. Do jaké míry se to podařilo budeme zkoumat na následujících stranách. Penzijní zpráva RFV 0209²¹³ testuje chování NDC systému při různých ekonomických a demografických scénářích. Jak již bylo popsáno v oddílu „Stabilizační mechanismy švédského NDC systému“, významnou stabilizační roli hraje rezervní „buffer“ fond, který má financovat přechodné deficity systému. Jaká je

---

²⁰⁹ viz. oddíl: doplňkové dávky ve starém systému

²¹⁰ viz. oddíl: „buffer fond“

²¹¹ posléze změnu růstu reálných mezd

²¹² Scherman, 1999

²¹³ RFV- Pensionsrapport 0209, 2003

pravděpodobnost jeho totálního vyčerpání? Bude muset být spuštěn automatický vyrovnávací mechanismus²¹⁴, který by změnou indexace snížil hodnotu samotných penzí?

Zpráva RFV vypracovala prognózy nového NDC PAYG schématu při následujících demografických a ekonomických scénářích:

Tabulka: Demografické scénáře prognózy

Demografické scénáře prognózy	Základní	Nízká porodnost	Vysoká porodnost	Nízká úmrtnost
Porodnost (počet dětí na ženu)	1,8	1,5	2,0	1,8
Nárůst naděje dožití (v průměru dnů za rok, 2000-2050)	26	26	26	39
Nárůst naděje dožití (v průměru dnů za rok, 2050-2090)	0	0	0	29
Přiliv 16-ti letých, roční průměr 2000-2050	103 800	92 000	103 800	103 800
Přiliv 16-ti letých, roční průměr 2050-2090	98 400	66 000	98 400	109 000
Čistá imigrace za rok	12 000	12 000	12 000	12 000

Zdroj: RFVPensionsrapport 0209, 2003

Tabulka: ekonomické scénáře prognózy RFV

	Nízká	Základní	Vysoká	Nízká	Základní	Vysoká
Růst reálných mezd	0,5%			2,0%		
Míra ekonomické aktivity ²¹⁵	74%	78%	81%	74%	78%	81%
Výnosy buffer fondu	0,5%	1,73%	3,25%	2%	3,25%	5%

Zdroj: sestavil autor na základě zprávy RFV 0209

Předpokládaný odchod do penze je 65 let.

a. Citlivost nového systému na růst reálných mezd

Následující tabulka nám ukazuje vývoj tzv. „čistých příspěvků“²¹⁶ jako podílu celkové příspěvkové báze²¹⁷. Čisté příspěvky jsou celkové odvedené příspěvky snížené o vyplacené penze z PAYG NDC v daném roce. V podstatě tak získáváme roční saldo

²¹⁴ podrobně v oddíle: automatický vyrovnávací mechanismus

²¹⁵ labour force participation

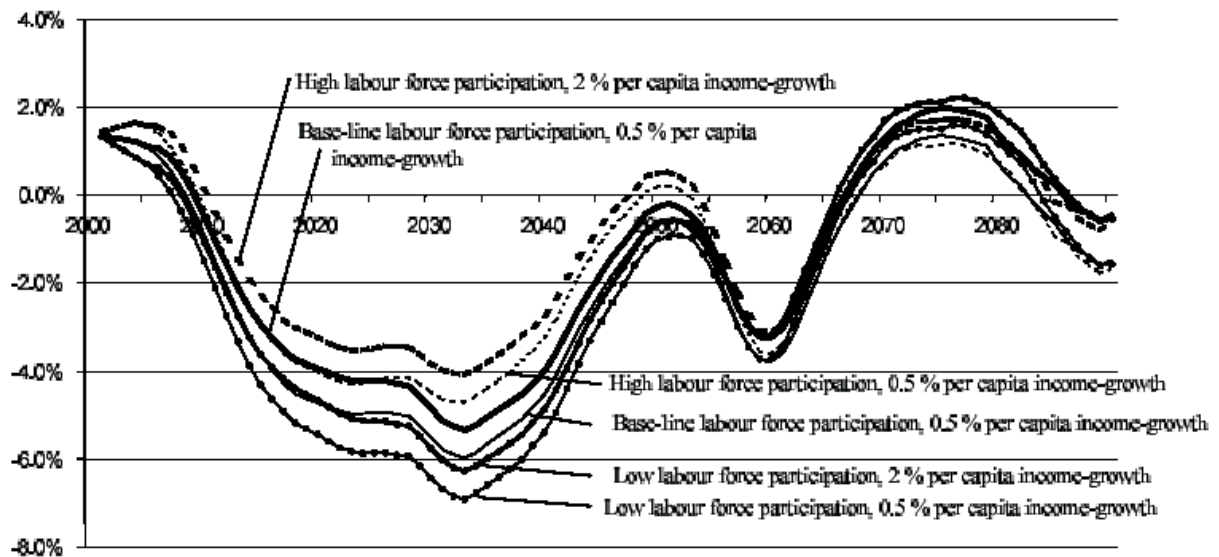
²¹⁶ net contributions

²¹⁷ suma veškerých započitatelných příjmů (viz. oddíl příspěvky do penzijního systému)

penzijního systému, pokud by neexistoval „buffer“ fond. V roce 2002 odpovídalo jedno procento čistých příspěvků přebytku v hodnotě 10 miliard SEK.

Tabulka ukazuje vývoj čistých příspěvků NDC pilíře při různých hodnotách růstu reálných mezd a ekonomické aktivity.

Tabulka: čisté příspěvky jako podíl (%) příspěvkové báze (základní demografický a 6 různých ekonomických scénářů)

Zdroj: RFV, 2003

Zhruba až do roku 2010 bude každoroční hodnota příspěvků převyšovat vyplacené penze. V dalších letech až do roku 2050 budou ovšem závazky systému vyšší než předpokládané vybrané příspěvky. Během graduálního přechodu z ATP schématu na NDC (do roku 2020-2030) je hodnota čistých příspěvků stále do značné míry závislá na růstu reálných mezd. Vliv růstu reálných mezd však bude oslabovat tak, jak bude v penzijním systému převládat NDC schéma. Nový systém by již neměl být citlivý na vývoj růstu reálných mezd. Tím je odstraněn jeden ze základních zdrojů nestability starého systému. Postupné zpomalování růstu reálných mezd a poté hluboká recese v devadesátých letech patřily mezi hlavní argumenty při jednání o nutnosti penzijní reformy²¹⁸.

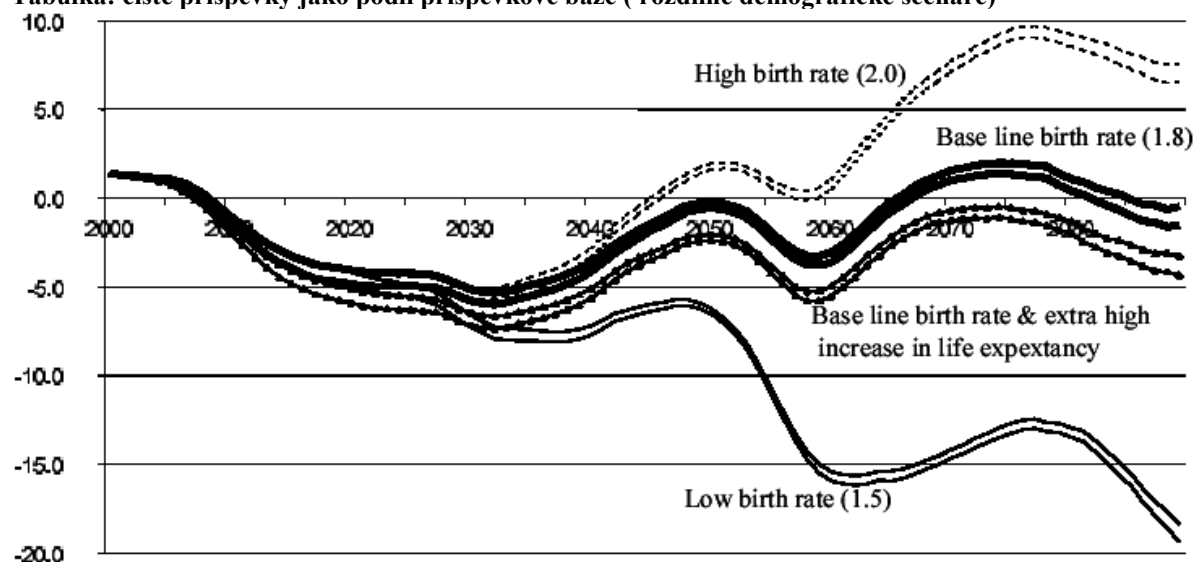
I nový systém je ovšem závislý v dlouhém období na míře ekonomické aktivity. Opatření podporující ekonomickou aktivitu pojištěnců jsou diskutována výše.

²¹⁸ viz. Palmer, The New Swedish Pension System, 2001

b. Citlivost PAYG NDC na demografický vývoj

Následující tabulka nám opět ukazuje vývoj čistých příspěvků jako podílu příspěvkové báze. Předpokládáme základní ekonomický scénář (pro obě hodnoty růstu reálných mezd) a zkoumáme vývoj čistých příspěvků při různých demografických parametrech.

Tabulka: čisté příspěvky jako podíl příspěvkové báze (rozdílné demografické scénáře)

Zdroj: RVF,2003

Pro každou z demografických variant je vývoj spočítán jak pro 0,5% tak pro 2% růst reálných mezd. Spodní křivka z každého páru představuje hodnotu pro 0,5%. Nezávislost reformovaného systému na růstu reálných mezd je opět jasně viditelná. Tato tabulka ovšem odkrývá především vysokou citlivost penzijního systému na rozdílné demografické scénáře. Při vysoké porodnosti (2,0) poroste podíl aktivní populace (i když s velkým zpožděním). Příspěvková báze tudíž i celkový objem vybraných příspěvků porostou rychleji než průměrné mzdy v ekonomice. Penzijní dávky a kapitál na fiktivních účtech, které jsou indexovány mzdově, porostou pomaleji než příspěvky do systému. V dlouhém období by tento scénář vedl ke značným přebytkům čistých příspěvků.

Při nízké porodnosti (1,5) platí přesný opak. Podíl aktivní populace se bude snižovat. Objem vybraných příspěvků poroste pomaleji než dávky a kapitál na fiktivních účtech. Systém se bude dostávat do permanentního deficitu za předpokladu, že nebude spuštěn automatický vyrovnávací mechanismus.

Ve scénáři s nízkou úmrtností poroste očekávaná délka dožití rychleji než v základním scénáři. Index annuity je konstruován tak, že zohlední většinu (cca 2/3) nárůstu naděje dožití

při výpočtu anuity. Prodloužení očekávané délky dožití bude z převážné části kompenzováno snížením penzijních dávek. Naděje dožití pro potřeby penzijního systému je stanovena ve věku 65-ti let pojištěnce na základě úmrtnostních tabulek z předešlých 5-ti let ²¹⁹. Nezhledňuje tak nárůst naděje mezi 65. rokem života a smrtí pojištěnce. To se projevuje ve snížení čistých příspěvků.

Z předešlých prognóz je patrné, že švédský PAYG NDC je velmi citlivý na rozdílné demografické scénáře. Z převážné většiny se umí vypořádat s prodlužující se očekávanou délkou dožití ²²⁰, nízká natalita by jej ovšem bez stabilizačních mechanismů uvedla do permanentních deficitů.

Udržitelnost nového systému

Starý penzijní systém by nebyl při svém nastavení po roce 2010 udržitelný ²²¹. „Buffer“ fond by byl velmi rychle vyčerpán a výdaje penzijního systému by musely být stále více financovány ze státního rozpočtu. Alternativou by bylo navýšení příspěvků, které by negativně zasáhlo pracovní trh. Snížení penzí by nebylo možné, protože vzorec pro výpočet penze je v dávkově definovaném systému pevně stanoven.

Systém NDC změnil a zpřísnil pravidla pro nárok na dávky z průběžně financovaného pilíře. Příspěvková míra je pevně definována a dávky se odvíjejí od celoživotních příspěvků. „Za každou korunu zaplacenou do systému na účet pojištěnce má být pojištěnci vyplacen stejný obnos na penzijních dávkách.“ ²²² Bude nový penzijní systém schopen v budoucnosti plnit tento závazek aniž by ohrozil stabilitu systému?

V předcházejícím oddílu jsme viděli, že v následujících letech (2010- 2050) můžeme očekávat přetrvávající deficity čistých příspěvků do systému ²²³. Deficit bude financován ze zdrojů *buffer* fondu ²²⁴. Bude kapitál v *buffer* fondu stačit na pokrytí očekávaných deficitů? Nebo bude muset být spuštěn automatický vyrovnávací mechanismus, který zajistí makroekonomickou stabilitu systému na úkor výsledné hodnoty vyplácených penzijních dávek? Následující analýza zkoumá vývoj aktiv *buffer* fondu při různých ekonomických a demografických scénářích.

---

²¹⁹ jedná se o politické rozhodnutí (viz. oddíl: Výpočet očekávané délky dožití pro potřeby faktoru anuity)

²²⁰ viz. oddíl: Prodlužování očekávané délky dožití a snižování míry ekonomické aktivity

²²¹ Scherman, 1999

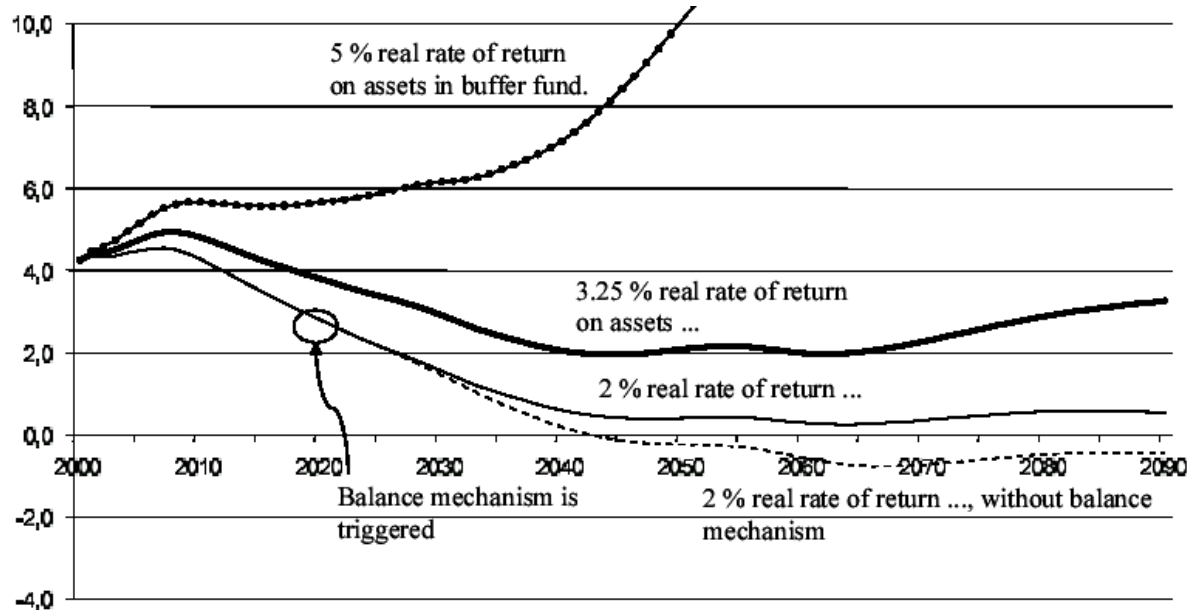
²²² Settergren, Ole: The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System, 2001

²²³ objem vybraných příspěvků minus vyplácené penze v daném roce

²²⁴ viz. oddíl „buffer“ fond

Tabulka: Tržní hodnota aktiv fondu ²²⁵ / dávky vyplacené NDC systémem v daném roce

Note: Demography=base, employment=medium, growth=2%.

Zdroj: RFV, 2003

Hodnota aktiv fondu byla na konci roku 2001 okolo 25% švédského HDP ²²⁶ (z jeho aktiv mohly být financovány penze po více než 4 roky- viz. tabulka). V základním demografickém scénáři a při průměrném ročním výnosu fondu 3,25% ²²⁷ se jeho aktiva do roku 2040 zmenší na polovinu²²⁸, poté již bude vývoj konstantní. Počáteční aktiva fondu jsou při průměrném výnosu 3,25% dostatečná k financování záporných čistých příspěvků. Negativní vývoj čistých příspěvků znamená zvyšování výdajů penzijního systému. Tyto výdaje nebudou kompenzovány zvýšením 16% příspěvkové míry, ale financovány z rezervního fondu.

Při průměrném ročním výnosu 5% aktiva „buffer“ fondu v čase porostou. Naopak při 2% výnosu nebudou aktiva fondu stačit na pokrytí deficitů. Bez aktivace automatického vyrovnávacího mechanismu by byla veškerá aktiva fondu vyčerpána v roce 2044. Ve skutečnosti by byl automatický vyrovnávací mechanismus spuštěn již v roce 2020 ²²⁹. Závazky systému (kapitál na fiktivních účtech + dávky) by byly indexovány podle sníženého „balance indexu“, obnovujícího rovnováhu. Snížení indexu by nebylo příliš citelné,

²²⁵ k 31.12. daného roku

²²⁶ Palmer: The New Swedish Pension System, 2001

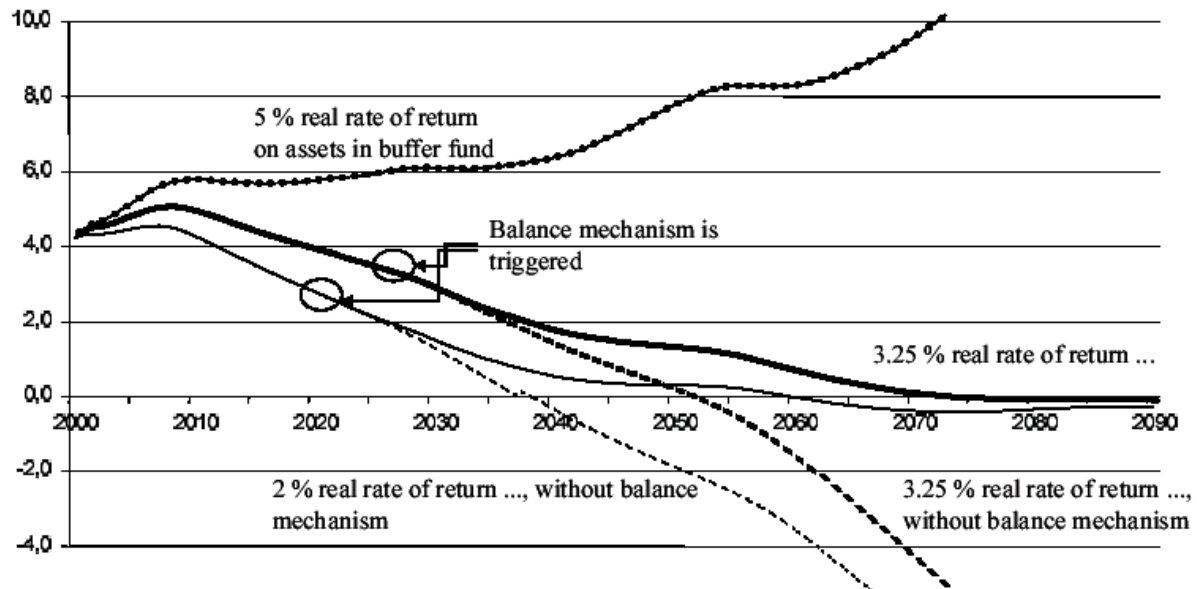
²²⁷ odhad 3,25% výnosu z aktiv fondu s portfoliem (40% obligace, 60% akcie) je velmi střízlivý (s ohledem na průměrné výnosy za posledních 100 let) RFV, 2003

²²⁸ absolutně

²²⁹ více než 20 let před očekávaným vyčerpáním fondu

nepřekročilo by v žádném roce 0,1%²³⁰. To by znamenalo do roku 2050 snížení výdajů (penzí) o 3%²³¹.

Tabulka: Tržní hodnota aktiv fondu²³² / dávky vyplacené NDC systémem v daném roce (pesimistický demografický scénář).

Note: Birth rate= low, employment=medium, growth=2%.

Zdroj: RFV, 2003

V případě pesimistického demografického scénáře je situace napjatější. Ani průměrný předpokládaný výnos aktiv fondu (3,25%) nebude stačit ke krytí deficitu čistých příspěvků²³³. Automatický vyrovnávací mechanismus bude spuštěn a do roku 2050 by měl snížit hodnotu průměrné penze o 10% oproti původním předpokladům.

V případě pouze 2% ročního výnosu *buffer* fondu a nízké porodnosti (1,5) bude automatický vyrovnávací mechanismus spuštěn ještě dříve. Následné snížení hodnoty penze (náhradového poměru) by bylo ještě citelnější. *Buffer* fond se dokonce dostane do mírného deficitu.

Na základě této analýzy vidíme, že automatický vyrovnávací mechanismus je garancí dlouhodobé makroekonomické finanční stability nového NDC schématu. Stabilita hodnoty penzijních dávek je ovšem také velmi solidní. Hlavní zásluhu na tom má *buffer* fond a jeho aktiva naakumulovaná v předešlých letech. Ve většině scénářů mohou být závazky systému

²³⁰ RFV Pensionsrapport 0209, 2003

²³¹ RFV Pensionsrapport 0209, 2003

²³² k 31.12. daného roku

indexovány podle nominálního vývoje průměrné mzdy a udržovat konstantní náhradový poměr. Automatický vyrovnávací mechanismus je aktivován jen v případě velmi pesimistických scénářů. V takovém případě je makroekonomická stabilita systému dosažena snížením hodnoty penzijních dávek. Bez *buffer* fondu a automatického vyrovnávacího mechanismu by samotný NDC byl v následujících letech buď v permanentních deficitech, nebo by musely být náhradové poměry zásadně sníženy.

---

²³³ celkové odvedené příspěvky snižené o vyplacené penze z PAYG NDC v daném roce

V. Reforma státního penzijního systému

v kontextu švédské reality

Faktory ovlivňující podobu reformy

Švédská státní penzijní reforma neprobíhala ve vzduchoprázdnu. Existuje mnoho specifických faktorů, které na výslednou podobu reformy měly zásadní vliv. Její podoba závisí nejenom na konkrétních podmínkách celého systému v daný okamžik, ale i na tradici sociálních politik dané země (tzv. path dependency) ²³⁴.

Ve Švédsku existuje tradičně silný sociální stát, nedalo se tudíž očekávat, že penzijní reforma státního systému bude v tomto ohledu zásadním zlomem a že dojde například k masivnímu přesunu do privátní sféry. Tento faktor sehrál jistě roli i při volbě „clearing-house“ ²³⁵ modelu v FDC pilíři. Výslednou podobu reformy velmi ovlivnila i existence rozvinutých zaměstnaneckých DC schémat.

Předpokladem úspěšné reformy nejenom penzijního systému je splnění následujících tří podmínek ²³⁶:

- ekonomická efektivnost
- společenská spravedlnost
- politická průchodnost

Jak je podrobně popsáno v předešlé kapitole, švédská penzijní reforma přispěla ke zvýšení ekonomické efektivnosti: Zesílila vztah mezi příspěvkem a dávkami ze systému a přenesla větší odpovědnost na bedra jednotlivce. Podstatně snížila výdaje státního rozpočtu na penzijní systém. Stabilita švédského státního penzijního systému byla obnovena a měla by být zachována při drtivé většině ekonomických a demografických scénářů.

Švédská reforma respektuje i společenskou spravedlnost. Švédská společnost se vyznačuje vysokým stupněm solidarity. Pojistně-matematický charakter státního systému je proto do jisté míry oslaben vysokou hodnotou minimální garantované penze, štědrými doplňkovými platbami, příspěvkem na bydlení, započitatelnými částkami ²³⁷ za období

---

²³⁴ viz. Harrysson, O'Brien: Pension Reform in New Zealand and Sweden. A comparative analysis of path dependent reform processes, 2003

²³⁵ viz oddíl: Státní instituce v rámci druhého pilíře

²³⁶ European Pension Overview- Sweden, 2003

²³⁷ v těchto obdobích stát odvádí příspěvky do penzijního systému za tyto osoby (viz. oddíl: započitatelné částky)

mateřské, vojenské služby, nezaměstnanosti a studia a v neposlední řadě stropy na možné příspěvky do systému.

Solidarita s chudšími spoluobčany ve stáří je i v novém systému na vysoké úrovni. Tyto částky jsou placeny ze státního rozpočtu, čímž došlo k významnému zprůhlednění financování těchto sociálních transferů. Převody ze státního rozpočtu lze takto omezit na transparentní a jasně definované částky, určené na dosahování konkrétních sociálních cílů²³⁸.

Neméně důležitou podmínkou je politická průchodnost reformy. Sebelepší návrh reformy je bezcenný, pokud neexistují politické síly, které by měly zájem a dokázaly ho prosadit. Čím širší politická shoda ohledně reformy existuje, tím je pravděpodobnější, že reforma bude úspěšná. Reforma švédského státního penzijního systému je kompromisem pěti parlamentních stran představujících v době prosazení návrhu cca 80% poslanců. Vládnoucí Sociální demokracie prosadila současné nastavení NDC. Naproti tomu středo-pravicové strany se zasloužily alespoň o malý fondový pilíř a pravděpodobně i o způsob regulace jednotlivých fondů, která je velmi liberální.

Velká výhoda NDC systému spočívá právě v jeho poměrně snadné prosaditelnosti. Každá penzijní reforma se za současné demografické situace musí negativně projevit na výsledných penzijních dávkách nebo pozdějších odchodech do penze. Toto jsou politicky velmi citlivá témata, jejichž případné pozitivní dopady se projeví až v delším časovém horizontu.

NDC ovšem explicitně neurčuje konkrétní výši penzijní dávky ani věk odchodu do penze, stanoví jen mechanismy, podle kterých systém funguje. NDC přenáší odpovědnost za budoucí penzi z celé společnosti na jedince. Za případnou nižší penzi již není odpovědný politik, ale jedinec, který se „sám rozhodl“ málo přispívat do systému nebo nezohlednit demografický a ekonomický vývoj země. Důležitý argument v politické diskusi je i fakt, že se jedná o „nový“ systém a ne jen o parametrickou úpravu starého zdiskreditovaného systému.

Švédský penzijní systém jako celek

Reformu švédského státního penzijního systému nejde hodnotit izolovaně. NDC a FDC státního systému jsou součástí velmi složité a komplexní mozaiky švédského systému zajištění ve stáří. Fungují ve vzájemné součinnosti s ostatními schémata švédského penzijního systému a s vědomím tohoto faktu byly i koncipovány.

Pravděpodobně nejlepším ukazatelem funkčnosti penzijního systému jsou náhradové poměry, které je systém schopen zaručit svým účastníkům. Nezáleží ovšem jen na relaci průměrná penze / průměrný důchod. Velmi zajímavým ukazatelem je míra, jakou dovede systém zaručit odpovídající příjem ve stáří nejenom chudým ale i vyšším příjmovým kategoriím.

Náhradový poměr státních i nestátních schémat v novém systému

V novém penzijním systému dostáváme různé náhradové poměry ²³⁹ při rozdílných ekonomických a demografických scénářích. Důležitým faktorem je i míra výnosu fondového pilíře. Hodnoty všech těchto proměnných je jen velmi složité a nejisté odhadovat do budoucnosti.

Následující tabulka znázorňuje projekci náhradových poměrů nového švédského penzijního systému při různých scénářích míry výnosu FDC a fondového zaměstnaneckého pilíře (2,5%+ 3,5%). Model je sestaven pro jedince narozeného v roce 1975 s průměrným platem a reálným ročním růstem mzdy 2%. Pojištěnci bude 65 let v roce 2040 a jeho očekávaná délka dožití je o 4 roky vyšší než u seniorů odcházejících do penze v roce 2000. Význam zaměstnaneckých schémat je nezanedbatelný. Představuje zhruba 10 procentních bodů v náhradovém poměru průměrného Švéda ²⁴⁰. Náhradové poměry jsou velmi silně závislé na výnosu fondových schémat. Při 2% výnosu by měl jedinec v 65-ti letech dosáhnout na penzijní dávky (včetně zaměstnaneckého pilíře) ve výši 54% svého předešlého platu. Počítáme-li jen státní schémata (NDC+FDC), je náhradový poměr jen 45%. Pokud bude pojištěnec respektovat vývoj naděje dožití a odejde do penze až v 69-ti letech, jeho náhradový poměr by měl být 69% (58% bez zaměstnaneckých schémat).

Při vyšších výnosech z fondové složky budou náhradové poměry mnohem vyšší. Při výnosu 8% by byli Švédové dokonce „přepojištěni“. I když se jedná o dlouhodobý průměrný výnos akciového trhu ²⁴¹, je velmi nepravděpodobné, že by každý mohl dosáhnout takových výsledků.

---

²³⁸ Pollnerová, Štěpánka: Analýza nově zaváděných systémů NDC, 2002

²³⁹ definice ve švédském systému: penze/ příjem před odchodem do důchodu

²⁴⁰ Klevmarcken, N. Anders: Swedish pension reforms in the 1990s, 2002

²⁴¹ Palmer and Wadesjo, 2003

Tabulka: Náhradové poměry ²⁴²

Věk	Náhradový poměr						
	Příspěvková míra				Celkem		
	PAYG NDC (16%)	2.pilíř (2,5%) + zaměstnanecké schéma (3,5%) ²⁴³			Výnos:		
		Výnos:					
	2%	5%	8%	2%	5%	8%	
61	0,32	0,12	0,23	0,47	0,44	0,55	0,79
62	0,33	0,13	0,25	0,52	0,46	0,58	0,85
63	0,35	0,14	0,27	0,57	0,49	0,62	0,92
64	0,37	0,15	0,29	0,63	0,52	0,66	1,00
65	0,39	0,15	0,31	0,69	0,54	0,70	1,11
66	0,42	0,16	0,33	0,76	0,58	0,75	1,18
67	0,44	0,17	0,36	0,83	0,61	0,80	1,27
68	0,47	0,18	0,39	0,92	0,65	0,86	1,39
69	0,50	0,19	0,42	1,01	0,69	0,92	1,51
70	0,53	0,20	0,45	1,12	0,73	0,98	1,65

Pozn: předpokládáme indexaci PAYG NDC 2% ročně

Zdroj: Palmer and Wadesjo, 2003

Projekce relace důchod/ průměrná mzda

Holub-Pollnerová ²⁴⁴ (2004) uvádějí, že podle oficiální pojistně matematické zprávy RFV z roku 2003 se bude hodnota nově přiznané penze a průměrného příjmu vyvíjet následovně:

Při růstu reálných mezd 1,8% ročně a výnosu z fondových složek 3,25% ročně se bude průměrná nově přiznaná penze v roce 2055 (ročník 1990) rovnat 55% oproti 69% v roce 2003 (ročník 1938). Polovina tohoto poklesu je způsobena růstem očekávané doby dožití. Pokud by pojištěnci neutralizovali tento fenomén adekvátním prodloužením profesionální kariéry, dostali by se na 60% pro ročník 1990.

Při pesimistickém scénáři ²⁴⁵ by však byl poměr pro ročník 1990 jen 46,7% ²⁴⁶.

²⁴² penzijní dávka/ příjem před odchodem do penze

²⁴³ náhradový poměr státní a nestátní fondového systému (42% FDC+ 58% Zaměstnanecká penze)

²⁴⁴ in Holub, Pollnerová: Relace důchod mzda, 2004

Ochrana chudých vs. udržení životního standardu bohatých v penzi

V myslích převážné většiny lidí představuje Švédsko příklad „státu sociálního blahobytu“ s přebujelou redistribucí směrem k chudším částem obyvatelstva. Mohli bychom se proto ptát, je nový penzijní systém motivující i pro bohaté Švédy?

Model agentury Whitehouse zahrnuje veškerá povinná penzijní schémata (státní i zaměstnanecká) a zkoumá náhradové poměry jedinců s různými příjmy jak vzhledem k průměrnému platu v ekonomice, tak ke mzdě před odchodem do důchodu.

Tabulka: Mezinárodní srovnání náhradových poměrů

Země	Poměr nově přiznaného důchodu a průměrné mzdy ekonomiky (%)					Poměr nově přiznaného důchodu a mzdy před odchodem do důchodu (%)				
	Individuální příjem (v násobku průměrné mzdy ekonomiky)					Individuální příjem (v násobku průměrné mzdy ekonomiky)				
	0,5	0,75	1	1,5	2	0,5	0,75	1	1,5	2
Finsko	38	46	60	90	120	77	61	60	60	60
Itálie	36	54	72	109	145	58	58	58	58	58
Japonsko	36	44	53	68	75	72	59	53	46	38
Kanada	37	40	43	43	36	74	54	43	29	18
Německo	25	28	38	57	65	50	38	38	38	32
Nizozemí	35	53	70	105	140	70	70	70	70	70
Švédsko	47	57	69	98	131	93	77	69	66	65
Spojené království	25	30	35	44	44	51	41	35	30	22
USA	29	37	45	58	65	57	49	45	39	33

Zdroj: Holub- Pollnerová, 2004²⁴⁷

Z tabulky jasně vidíme různé filozofické přístupy k penzijním systémům. Například Velká Británie má „beveridgeovský“ model, jež garantuje jen nezbytné minimum prostředků ve stáří a předpokládá, že jedinci doplní tento příjem individuálním připojištěním.

Švédsko naopak chápe penzijní systém jako kompletní ochranu pro celou populaci. Jistě nepřekvapí, že Švédsko z 9-ti zemí nejlépe chrání nejchudší občany. Ovšem švédský penzijní systém jako celek je i značně motivující pro bohatší jedince. Jejich penzijní dávky jsou výrazně nadprůměrné. Navíc jim švédský systém garantuje kompenzaci ve výši 65% předchozích příjmů, což je velmi vysoké číslo.

²⁴⁵ v citované práci nejsou k dispozici údaje. Obecně ovšem pesimistický scénář RFV definuje: 0,5% růst reálných mezd, 2% výnos fondů

²⁴⁶ v 65-ti letech

Role zaměstnaneckých schémat u vyšších příjmových kategorií

Existence zaměstnaneckých schémat je zásadní především pro vyšší příjmové kategorie. Stanovené stropy na započitatelné příjmy ze státního systému způsobují, že movitější pojištěnci získávají ze státního systému jen velmi nízký náhradový poměr. Většina jejich příjmů ve stáří pochází z DC²⁴⁸ zaměstnaneckých schémat, která nemají žádné redistributivní prvky. Následující tabulka dokazuje důležitost nestátních schémat v rámci celého systému.

Tabulka: Role zaměstnaneckých schémat u vyšších příjmových kategorií v novém systému

Příjmová kategorie	Průměrný příjem	Střední management (2,5 x hodnota průměrného platu)	Vyšší management (4 x hodnota průměrného platu)
Náhradový poměr ²⁴⁹ : Státní penze + zaměstnanecká penze	45% +10%	30% +40%	22% +40%

Zdroj: European Pension Overview- Sweden, 7/2003

Pozn.: Jedinec je plně pokryt novým systémem

Celkové hodnocení náhradových poměrů nového systému

V mezinárodních srovnáních má Švédsko relativně vysoké náhradové poměry. Nový penzijní systém se snaží tyto poměry držet i v budoucnosti ovšem za předpokladu pozdějšího odchodu do penze a 2% růstu reálných mezd. Prognózy náhradových poměrů se liší v závislosti na ekonomických a demografických scénářích. Především míra porodnosti a ekonomický růst jsou jen těžko předpověditelné veličiny v dlouhém období. Z definice DC schémat nemohou být případné deficity řešeny úpravou příspěvkové míry (která je konstantní), ale korekcemi na straně penzijních dávek. Všeobecně můžeme očekávat pokles náhradového poměru. V případě Švédska to však nepovažují ani v budoucnosti za vážnou hrozbu. Rozsáhlý „buffer“ fond ve švédském systému profinancuje deficity PAYG pilíře. Navíc demografické prognózy jsou ve Švédsku příznivější než v ostatních zemích ²⁵⁰. Podle měřítek chudoby jsou na tom penzisté lépe než zbytek populace ²⁵¹. Příjmy švédských penzistů jsou navíc poměrně diversifikované. Celková penze představuje zhruba jen 80%

²⁴⁷ Holub, Pollnerová: Relace důchod mzda, 2004

²⁴⁸ příspěvkově definovaný systém

²⁴⁹ penzijní dávka/ poslední plat (v 65-ti letech, 40 let zaměstnání)

²⁵⁰ viz. oddíl: Možné aplikace švédské reformy na ČR

²⁵¹ viz oddíl: Riziko chudoby

všech příjmů švédského důchodce. Přes 12% získá ze soukromých investic na kapitálových trzích²⁵².

Kombinace NDC a fondových schémat státních i nestátních systémů zajišťuje odpovídající náhradový poměr pro celou populaci. Státní schémata obsahují jisté redistributivní prvky. Nemalé naděje jsou vkládány do fondových schémat ať již státních či nestátních. V případě vyšších výnosů by to byla právě tato schémata, která by zajišťovala nadstandardní výsledky systému.

Zhodnocení nového švédského penzijního systému

Starý státní penzijní systém by byl v budoucnosti finančně neudržitelný²⁵³. Vznikal za zcela odlišných ekonomických a demografických podmínek a na nové výzvy neuměl adekvátně reagovat. Systém byl čím dál méně autonomní a požadoval neustále se zvyšující výdaje ze státního rozpočtu.

Reforma zavedla NDC a FDC pilíře, které již reflektují demografické a ekonomické změny. Dlouhodobá makroekonomická stabilita systému je zde zaručena existencí automatického vyrovnávacího mechanismu. Reforma zavádí i jisté motivační prvky na mikroekonomické úrovni, které měly systém zatraktivnit a posílit výběr příspěvků. Dávky se odvíjejí od celoživotních příspěvků, to odstraňuje nespravedlivou redistribuci. Nový systém klade větší důraz na individuální odpovědnost.

Na druhou stranu reforma zachovává vysoký stupeň solidarity ve státním penzijním systému. Pojistně-matematický charakter je oslaben vysokou minimální garantovanou penzí a množstvím doplňkových dávek a započitatelných částek financovaných ze státního rozpočtu. Došlo ovšem ke značnému zprůhlednění těchto plateb.

Reformu státního penzijního systému je možno hodnotit velmi kladně. Riziko neudržitelnosti systému v budoucnosti je minimalizováno. Jako celek společně s kvazipovinnými zaměstnaneckými schémata působí švédský penzijní systém velmi kompaktně a je schopný zaručit adekvátní příjem ve stáří převážné většině populace.

Závěrem je ovšem nutné připomenout, že nemalý podíl na úspěšné reformě penzijního systému mají švédští politici, kteří zavčas vybudovali *buffer* fond a reformu prosadili na základě celospolečenského konsensu.

---

²⁵² viz oddíl: Struktura příjmu švédského důchodce

²⁵³ od roku 2010, viz. Scherman, 1999

VI. Možné aplikace švédské reformy na ČR

Švédská penzijní reforma je velmi diskutovaným tématem české odborné veřejnosti i médií. Česká republika, stejně jako převážná většina zemí v regionu, čelí velmi nepříznivému demografickému vývoji. V současné době hledá reformní strategie, kterými by mohla stabilizovat penzijní systém. V případě, že by nebyla provedena žádná reforma, stoupnou výdaje na důchody ze současných 9,3% HDP na 17% HDP v roce 2055 při nárůstu příjmů na 9%. Tím by se výrazně prohloubila finanční nerovnováha a deficit penzijního systému by stoupl ze současného 1% HDP na necelých 8% HDP v roce 2055²⁵⁴.

Tzv. „švédským modelem“ se nechalo ve svých reformních programech inspirovat již několik zemí²⁵⁵. Česká republika o této možnosti také intenzivně uvažuje. Cílem této kapitoly je zamyslet se nad přínosy, ale také nad případnými úskalími, které by plynuly ze zavedení NDC v České republice. Bohužel pro Českou republiku zatím nejsou zpracovány podrobné analýzy konkrétních dopadů aplikace NDC na veřejné finance, dlouhodobou udržitelnost a schopnost zajistit stálý a dostatečný příjem lidem ve stáří. Proto se většina mé analýzy zabývá porovnáním výchozích podmínek Švédska a České republiky. Popřípadě je budu konfrontovat se zkušenostmi ze zemí, které po vzoru Švédska již NDC zavedly.

Makroekonomická stabilita

Jedním ze základních cílů penzijní reformy je stabilizace a dlouhodobá udržitelnost penzijního systému. V tomto ohledu dosáhla většina zemí, které aplikovaly NDC, značných úspěchů. Zatímco podíl penzijních výdajů na HDP vzroste mezi 2000 - 2050 v zemích OECD v průměru o 3,4 procentního bodu, ve Švédsku vzrostou výdaje jen o 1,6 procentního bodu. Polsko a Itálie zaznamenají dokonce snížení podílu HDP na penzijní výdaje.

V NDC existuje z definice úzká vazba mezi příspěvkem a výdaji na důchody. Tato reformní strategie vede k makroekonomické stabilizaci penzijního systému. Ve Švédsku je to zajištěno automatickým vyrovnávacím mechanismem, v Polsku přímo zvolenou indexací fiktivního kapitálu a dávek podle růstu příspěvkové báze (wage bill). Oba dva způsoby

---

²⁵⁴ MPSV, Dokument k semináři k II. etapě reformy veřejných financí a důchodové reformě, 28.1.2004

²⁵⁵ např. Lotyšsko, Polsko, Maďarsko, částečně i Itálie

fungují na stejném principu²⁵⁶, jen ve Švédsku jsou do aktiv systému započítány nejenom příspěvky ale i buffer fond. Pokud je systém správně nastaven, je jeho současná hodnota nula.

Tabulka: Vývoj výdajů na důchody jako podílu HDP (2000-2050)

země	Výdaje na starobní důchody (% HDP)		
	2000	2050	Změna 2000-2050
Itálie	14,2	13,9	-0,3
Polsko ²⁵⁷	10,8	8,3	-2,5
Švédsko	9,2	10,8	1,6
Průměr zemí OECD	7,4	10,8	3,4

Zdroj: Chlon-Dominczak, Agnieszka: Evaluation of the Notional Defined Contribution Option for the Reform of the Pension System in the Czech Republic, World Bank, 2003

I Česká republika při splnění těchto striktních podmínek dosáhne makroekonomické stabilizace. Celkové výsledky reformy se však od výsledků ve Švédsku mohou stejně jako v případě Polska výrazně lišit. Důvodem by mohly být rozdílné výchozí podmínky.

Odlišná demografická situace

Výsledky NDC jsou závislé na množství finančních zdrojů v systému, tzn. růstu příspěvkové báze. NDC je stále průběžně financovaným systémem a jeho zdroje budou negativně ovlivněny stárnutím populace. Stárnutí populace bude v České republice v následujících pěti dekadách dvojnásobně razantnější než ve Švédsku²⁵⁸ (viz. následující tabulka). V oddíle „Citlivost PAYG NDC na demografický vývoj“ je ukázáno, že výkonnost NDC je velmi závislá na demografické situaci. Švédské prognózy počítají při nejpesimističtějších prognózách s porodností na úrovni 1,5. Porodnost v České republice je pouhých 1,16²⁵⁹. Při těchto demografických parametrech by NDC v České republice generoval jen velmi nízké náhradové poměry nebo by muselo být upuštěno od makroekonomické stability.

²⁵⁶ viz. Oddíl: automatický vyrovnávací mechanismus

²⁵⁷ včetně invalidních důchodů

²⁵⁸ Bezděk, Vladimír: Perspektiva reformy českého důchodového systému na NDC podobu, MF, 2004

²⁵⁹ Katedra demografie a geodemografie PřF UK, 2002

Tabulka: prognózy struktury obyvatelstva (v tisících)

ukazatel	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2040	2050
Švédsko									
Počet osob ve věku 65+	1531	1564	1724	1916	2042	2150	2275	2420	2412
Počet osob ve věku 15-64	5721	5931	5983	5880	5859	5864	5840	5854	5921
Index závislosti	26,8	26,4	28,8	32,6	34,8	36,7	39,0	41,4	40,7
Česká republika									
Počet osob ve věku 65+	1421	1472	1652	1955	2209	2345	2468	2794	3054
Počet osob ve věku 15-64	7179	7273	7183	6850	6607	6491	6349	5781	5121
Index závislosti	19,8	23,0	23,0	28,5	33,4	36,1	38,9	48,3	59,6

Index závislosti= počet osob ve věkové skupině 65+ na 100 osob ve věkové skupině 15-64 let

Statistics Sweden 2002

Katedra demografie a geodemografie PŘF UK, 1999

Neexistence *buffer* fondu

Švédsko podporuje NDC nárazníkovým fondem v hodnotě 25% vlastního HDP. Výnosy z aktiv fondu jsou dalším příjmem do penzijního systému. Tento fond vyrovnává přechodné deficity systému a zmírňuje dopady reformy na výši penzijních dávek. Při absenci *buffer* fondu by penzijní dávky výrazně poklesly²⁶⁰ a systém by byl značně volatilní, což by nepřispívalo k jeho důvěryhodnosti.

Polsko, které zavedlo NDC v rámci penzijní reformy, se rozhodlo *buffer* fond vytvořit. Lotyšsko o této možnosti vážně uvažuje²⁶¹. Případným zřízením *buffer* fondu by se náklady na reformu řádově zvýšily.

Neexistence zaměstnaneckých schémat

Švédská penzijní reforma byla koncipována v kontextu existence kvazi-povinných zaměstnaneckých DC²⁶² schémat, které jsou zdrojem dodatečného příjmu pojištěnců a hrají důležitou roli především při zajištění adekvátní výše penzijních dávek vyšším příjmovým kategoriím. Nestátní penzijní schémata nejsou v ČR stejnou měrou rozvinutá. Tento fakt by měl být zohledněn i v reformním procesu.

²⁶⁰ viz. oddíl: Udržitelnost nového systému

²⁶¹ Fultz, E. : Pension Reform in Central and Eastern Europe, Volume 1, Restructuring with Privatization: Case Studies of Hungary and Poland, ILO, 2002

²⁶² příspěvkově definovaný systém

Rozdílná míra distribuce hrubých mezd

Přechodem na NDC dochází obecně ke snížení náhradových poměrů a zvýšení rozptylu penzijních dávek²⁶³. Mzdová nerovnost měřená Giniho koeficientem je v ČR výrazně vyšší (0,26)²⁶⁴ než ve Švédsku (cca 0,2-0,22). U společnosti s vyšší příjmovou nerovností je větší nebezpečí, že část penzistů bude ohrožena chudobou. Předpokládáme-li existenci státem garantovaného minimálního důchodu, dá se očekávat, že v České republice do této kategorie spadne relativně větší část důchodců než ve Švédsku. Dopltek rozdílu do minimálně garantované penze pak musí být samozřejmě uhrazen ze státního rozpočtu. Jako celek se může systém výrazně prodražit.

Bude-li navíc výše garantovaného minimálního důchodu ve vztahu k průměrné mzdě fixována (uvažuje se o úrovni 30%²⁶⁵), budou se do této kategorie během své penze dostávat i důchodci, kteří byli zpočátku nad stanoveným minimem. Penzijní dávky budou totiž indexovány pomaleji než mzdově (růst příspěvkové báze). NDC by tak mohlo konvergovat k flat-rate penzi ve výši státem garantovaného minimálního důchodu.

Dalšími značnými nevýhodami aplikace „švédského modelu“ jsou:

Složitá aplikace

Zavedení NDC je velmi komplikovaný proces. Ve Švédsku jen na vývoji a zavedení potřebného softwaru pracovalo 300 odborníků po více než 3 roky²⁶⁶. Samotný reformní proces trval téměř 10 let.

Polsko například čelilo velkým problémům při stanovení počátečního kapitálu na individuálních účtech. Záznamy o celoživotních příjmech často nejsou k dispozici v elektrizované podobě. Polsko si dalo na stanovení počátečních hodnoty fiktivních účtů 5 let a při převodech mezi účty vykazovalo 50% chybovost²⁶⁷. Dá se očekávat, že podobné komplikace by se nevyhnuly ani České republice.

---

²⁶³ Lindeman, Robalino, Rutkowski: Notional Defined Contribution Schemes in Middle and Low Income Countries: Promises and Constraints, 2003

²⁶⁴ Údaj pro rok 1996 (Večerník, Finance a úvěr č. 9/2001). Lze předpokládat, že od roku 1996 se příjmová nerovnost v ČR patrně snížila. (in Bezděk, Vladimír: Perspektiva reformy českého důchodového systému na NDC podobu, MF, 2004

²⁶⁵ MPSV, Dokument k semináři k II. etapě reformy veřejných financí a důchodové reformě, 28.1. 2004

²⁶⁶ Social Policy Annual Report, Budget Year 2002, www.rfv.se

²⁶⁷ Fultz, E. : Pension Reform in Central and Eastern Europe, Volume 1, Restructuring with Privatization: Case Studies of Hungary and Poland, ILO, 2002

Nejistý výsledek

V NDC je velmi důležité nastavení parametrů. Dá se očekávat, že toto nastavení by bylo v České republice značně odlišné než ve Švédsku. Jen těžko si lze představit, že bychom kapitál na fiktivních účtech indexovali podle nominálního vývoje průměrné mzdy. Pro odlišné nastavení systému ani pro konkrétní případ České republiky neexistují přesné kalkulace, jak by se systém choval.

Výsledek aplikace NDC v ČR je nejistý. Země, které aplikovaly „švédský model“ jen částečně (Lotyšsko, Itálie), nedosahují tak uspokojujících výsledků jako Švédsko. A byly často nuceny k dodatečným úpravám systému.

Švédská penzijní reforma obsahuje několik univerzálně platících principů, které by v případě jejich aplikace v České republice byly jednoznačně kroky jdoucí správným směrem:

Dávky na základě celoživotních příspěvků

Prodlužování referenční doby pro výpočet penze je jednoznačně pozitivní krok, který vytváří spravedlivější systém. Na mikroekonomické úrovni je stimulačním faktorem, který zlepšuje výběry dávek. Lze očekávat pozitivní dopad na oficiální trh práce, protože pojistné je vnímáno méně jako daň z práce.

Pojistně matematický vztah mezi příspěvkem a dávkami omezí výhodnost předčasných odchodů do penze.

Zohlednění prodlužování očekávané délky dožití

Zohledníme-li prodlužování očekávané délky dožití při výpočtu penzijních dávek, odstraníme jeden ze zdrojů finanční nestability většiny průběžně financovaných penzijních schémat.

Přesun²⁶⁸ větší části odvodů od zaměstnavatelů k zaměstnancům

Pojištěnci si lépe uvědomí nejen cenu penzijního zajištění, ale i fakt, že nárok na penzi vzniká na základě jimi zaplacených příspěvků. Jedinci by pravděpodobně věnovali více pozornosti, jakým způsobem se nakládá s těmito prostředky a samotné výkonnosti jejich penzijního systému.

Vyčlenění invalidních a pozůstalostních důchodů

Vyčlenění invalidní a pozůstalostní penze oddělí penzijní a sociální politiku státu. Každá z nich bude moci sledovat své partikulární cíle. Systém bude lépe kontrolovatelný. Stát by měl garantovat každému jedinci, který se stane invalidní nebo se dostane do existenčních problémů po úmrtí druhá, alespoň minimální životní standard. Zdá se proto logické vyčlenit tyto druhy penzí ze systému starobních důchodů, kde by se měl v novém systému posilovat pojistně-matematický charakter systému.

Vyčlenění invalidních a pozůstalostních penzí z důchodového systému bude ovšem muset být doprovázeno zajištěním separátního financování těchto schémat.

Sjednocení zdanění penzijních dávek a ostatních příjmů

Anachronismy ve zdanění penzijních dávek znesnadňují určit reálný efekt penzijního systému. Zdanění penzijních dávek podle jiných pravidel než ostatní příjmy je nelogické²⁶⁹.

Automatické parametry

Parametry systému jsou jednou nastaveny a dále se vyvíjí automaticky na základě předem stanovených pravidel. Indexace probíhají podle vývoje demografických a ekonomických ukazatelů, nejsou předmětem jednání politiků. Takový systém je transparentnější a nepodléhá do takové míry politickým tlakům.

---

²⁶⁸ předpokládám, že přesun větší části odvodů na zaměstnance by byl kompenzován odpovídajícím navýšením platu ze strany zaměstnavatele

Politická prosaditelnost

Reformy obsahující NDC pilíř jsou snadněji prosaditelné, protože odpovědnost politiků za nižší hodnotu penzijních dávek a pozdější odchody do penze je omezená. Většina odpovědnosti za snížení penzijních dávek je přenesena na jedince.

Shrnutí

Švédská penzijní reforma je pro Českou republiku inspirativní v mnoha ohledech. Stejně jako Švédsko by i Česká republika měla ve svém novém penzijním systému přenést větší díl odpovědnosti na jedince. Zároveň je nezbytná existence sociální sítě, která by každému jedinci zaručovala jistotu důstojné existence ve stáří. V reformním návrhu by nemělo chybět zohlednění prodlužování očekávané délky dožití, prosazení silnějšího vztahu mezi příspěvkem a dávkami ani opatření motivující a usnadňující pozdější odchody do penze. Přímá aplikace NDC v českých podmínkách by se ale neobešla bez vážnějších komplikací. Výchozí podmínky obou zemí jsou velmi odlišné. Demografické prognózy pro Švédsko jsou příznivější než pro Českou republiku. NDC by v českém prostředí přinášelo mnohem nižší náhradové poměry než ve Švédsku a bez *buffer* fondu by byl celý systém značně nestabilní. V případě zavedení *buffer* fondu²⁷⁰ by řádově stouply náklady na zavedení systému.

Švédská reforma vznikala v reakci na realitu a potřeby švédského penzijního systému. Ve Švédsku existuje rozvinuté kvazi-povinné zaměstnanecké připojištění založené převážně na fondovém principu. Tato nestátní schémata zajišťují odpovídající příjmy ve stáří i vyšším příjmovým skupinám. Nový švédský státní penzijní systém je navržen tak, aby se doplňoval se zaměstnaneckým schématem.

Česká republika nemá rozvinutá zaměstnanecká schémata a individuální připojištění hraje marginální roli. Proto bychom měli hledat reformu, která by nejlépe odpovídala konkrétním českým podmínkám a požadavkům.

Na základě těchto faktů si myslím, že NDC v českých ekonomicko-demografických podmínkách pravděpodobně nemůže být systémovým řešením. O NDC se dá ovšem hovořit jako o možné variantě pro první pilíř v rámci vícepilířového (smíšeného) systému. Nezbytná však bude především existence fondových schémat. Švédská zkušenost ukazuje, že NDC

---

²⁶⁹ Bezděk, Vladimír: Příspěvky na sociální zabezpečení a úvod do problematiky penzijních systémů, seminář VŠE, 2002

²⁷⁰ tak, jak to plánuje Polsko

system sice vytváří mikroekonomické stimuly pro vyšší výběr dávek, ale není schopen zajistit dostatečný náhradový poměr. Jedná se stále o průběžně financovaný systém a při nepříznivém demografickém vývoji je makroekonomické stability dosaženo na úkor snížení penzijních dávek pojištěncům. V českých podmínkách by to mohlo znamenat, že pod úroveň garantovaného minima „spadne výrazně větší část populace“²⁷¹ než ve Švédsku. Pojistně-matematický charakter by tak byl značně zpochybněn a masivní výplaty garantovaného minima ze státního rozpočtu by mohly celý systém ještě více prodražít. Jedině výnosy kapitálového trhu mohou přinést odpovídající zhodnocení příspěvků.

Zavedení NDC je složitý a časově náročný proces. Česká republika ovšem nemá času nazbyt. Jakékoliv oddalování reformy by znamenalo prohlubování deficitu penzijního systému. Velmi podobných výsledků jako v NDC lze dosáhnout v rámci parametrické reformy v PAYG DB. Největší výhodou NDC ale zůstává jeho relativně snadná politická prosaditelnost. Lidé raději přijmou nový nezdiskreditovaný systém než starý jen parametricky upravený.

Existuje mnoho argumentů pro zavedení i pro odmítnutí NDC v České republice. O konečné podobě nového systému by se však mělo rozhodnout na základě výsledků exaktní kalkulace, studie chování systému v České republice při všech možných scénářích. Taková studie ovšem zatím neexistuje.

Největším poučením ze švédské reformy je potřeba politického a společenského konsensu při prosazování penzijní reformy a také fakt, že kombinací státních i nestátních schémat vytvořilo Švédsko velmi komplexní systém, který zajišťuje adekvátní příjem ve stáří všem příjmovým skupinám.

---

²⁷¹ Bezděk, Vladimír: Perspektiva reformy českého důchodového systému na NDC podobu, MF, 2004

ZÁVĚR

NDC se stalo synonymem pro švédský důchodový systém. Ve skutečnosti tato představa není přesná. NDC je jen součástí velmi komplexního systému zajištění ve stáří, který jako celek ve švédských podmínkách vykazuje velmi uspokojivé výsledky. Je ovšem nutné podotknout, že švédské demografické, společenské i politické podmínky jsou do značné míry výjimečné.

Na stavu současného penzijního systému mají zásadní podíl švédští politici. Velmi prozíravě již od šedesátých let budovali z přebytečných příspěvků nárazníkový fond, který je dnes využíván ke zmírňování dopadů reformy. Diskuse o podobě nového penzijního systému probíhala ve Švédsku již od osmdesátých let. Na podobě reformy se podílel tým nezávislých expertů, který „bez ideologických předsudků“²⁷² pracoval na hledání nejvhodnějšího řešení pro švédské podmínky. Následný široký politický konsensus byl zárukou nezvratnosti reformního procesu.

Finální podoba reformních procesů je ovlivněna „path dependency“ země i konkrétními podmínkami v daný okamžik. Švédsko je zemí s tradicí silného sociálního státu a při úvahách o reformě penzijního systému tento fakt plně respektovalo. Výslednou podobu švédské reformy ovlivnila také existence široce rozvinutých zaměstnaneckých fondových schémat. Vysoká hodnota minimální garantované penze a rozličné doplňkové dávky jsou obrazem švédské solidární společnosti.

Česká republika má pro reformu odlišné výchozí podmínky. Na základě jejich analýzy jsou konkrétní dopady aplikace „švédského modelu“ v České republice jen těžko předpověditelné. I když má NDC spoustu zajímavých vlastností, měly by být důkladně zváženy i ostatní možné alternativy. Reforma penzijního systému je proces, který se dotkne každého z nás. Proto by reforma penzijního systému měla být komplexní, založená na důkladné analýze všech možností a jejich dopadu na veřejné finance, dlouhodobou udržitelnost a schopnost zajistit důchodcům stálý a dostatečný příjem.

---

²⁷² Paster, Thomas:

Seznam použité literatury:

Základní literatura:

- Andersen J.G. & Laursen Ch.A.:** Pension Politics and Policy in Denmark and Sweden: Path Dependencies, Policy, Style and Policy Outcome, CCWS (www.ccws.dk), 2002
- Bezděk, V.:** Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformem) VP č. 25, Praha 2000
- Bezděk, V.:** Perspektiva reformy českého důchodového systému na NDC podobu, MF ČR, 2004
- Bezděk, V.:** Příspěvky na sociální zabezpečení a úvod do problematiky penzijních systémů, seminář VŠE, 2002
- Börsch-Supan, A.:** What are NDC Pension Systems? What Do They Bring to Reform Strategies?, 2004
- Brooks, Weaver** – Lashed to the Mast? The Politics of Notional Defined Contribution Pension Reform, The Ohio State University, 2003
- Disney, R. :** Notional Accounts as a Pension reform strategy: An Evaluation , Pension Reform, 1999
- European Pension Overview- Sweden, ISSA (www.issa.int), 2003
- Fultz, E. :** Pension Reform in Central and Eastern Europe, Volume 1, Restructuring with Privatization: Case Studies of Hungary and Poland, ILO, 2002
- Gešev, J.:** Penzijní systém v České republice, FSV UK, 2004
- Góra, Palmer,** The Shifting Perspectives in Pensions, 2001
- Harisson, O'Brien-** Pension Reform in New Zealand and Sweden- A comparative Analysis of path dependent reform processes, ISSA (www.issa.int), 2003
- Heese,C:** Schweden In: Deutscher Rentenversicherungsverband Rentenversicherung im internationalen Vergleich. Frankfurt. A. M.: DRV-Schriften, Volume 15, 2000
- Holub, Pollnerová:** Relace důchod mzda, VÚPSV Praha, 2004
- Chlon-Dominczak, A.:** Evaluation of the Notional Defined Contribution Option for the Reform of the Pension System in the Czech Republic, World Bank, 2003
- Lindeman, Robalino, Rutkowski:** Notional Defined Contribution Schemes in Middle and Low Income Countries: Promises and Constraints, 2003
- MPSV,** Dokument k semináři k II. etapě reformy veřejných financí a důchodové reformě, 28.1. 2004

Klevmarken N.A., Swedish Pension Reform in the 1990s, Fundacion Ramon Areces Conference Paper, Madrid, 2002

Kotlikoff,L.J.: Comments on "Swedish Pension Reform" by Edward Palmer, 2000

Lißner,L. & Wöss,J: Umbau statt Abbau: Sozialstaaten im Vergleich: Deutschland, Österreich, Schweden. Frankfurt/M.: Bund-Verlag ; Wien: ÖGB, 1999

Lißner,L.: Pension Reform in Sweden- Short Overview, Hamburg, 2001

Newhouse-Cohen, C.: Sweden: is the pension reform an example to be followed?, Ekoweek 5/4/2004 BNP Parisbas, 2004

OECD, Economic Outlook no. 70, (www.oecd.org/eco/eco)

OECD 2001 The Fiscal Implications of ageing: Projections of Age-Related Spending. OECD: Paris ECO/WKP (www.oecd.org/eco/eco), 2001

Palme, J.: The „Great“ Swedish Pension Reform, Swedish Institute (www.sweden.se), 2002

Palmer, E.: Swedish Pension Reform. How Did it Evolve and What Does It Mean for the Future? in Feldstein, M. and Siebert, H. (eds.) Coping with the Pension Crisis: Where Does Europe Stand? University of Chicago Press (www.nber.org/books/pensioncrisis/), 2001

Palmer,E.: The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues. Washington,DC: World Bank. Social Protection Discussion Paper No.12, 2000²⁷³

Palmer, E.: The New Swedish Pension System, 2001

Palmer & Wadensjö : Public Pension Reform and Contractual Agreements in Sweden- From DB to DC, 2003

Paster, T.: Pension Reform in Sweden, Paster Politics, 2002

Pollnerová, Š.: Analýza nově zaváděných systémů NDC, VÚPSV Praha, 2002

Regeringskansliet, National Pension Strategy of the Future Pension Systems- Sweden (Pensionsreport 0209), 2003

Riksförsäkringsverket, Social Insurance, Annual Report, Budget Year 2002, www.rfv.se

Scherman,K.G.: The Swedish pension reform. Geneva: International Labour Office, Social Security Department. Series: "Issues in Social Protection Discussion paper No.7" available on <http://www.ilo.org> , 1999

Settergren, O.: Réforme des retraites: Comment assurer le droit a l'information, RFV 2003

Settergren,O : The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System. Stockholm: National Social Insurance Board, 2001b

---

²⁷³ Palmer, 2001

Settergren, O.: Two Thousand Five Hundred Words On The Swedish Pension Reform.
Washington,DC: The Urban Institute, 2001a

Socialdepartementet/Ministère de la santé et des affaires sociales - Les retraites en Suede,
2003

Thakur, Keen, Horváth, Cerra: Sweden's Welfare State- Can the Bumblebee Keep Flying?,
IMF, 2004

Weaver, Kent: Reforming Public Pensions: Lessons from Abroad, The Ohio State
University, 2002

Další zdroje:

Zákon o penzích č. 155/1995 Sb (ČR)

Švédský statistický úřad (www.Statisticssweden.se)

Katedra demografie a geodemografie PřF UK, 2002

Zkratky:

CPI- Index růstu spotřebitelských cen

ČR- Česká republika

DB- Dávkově definovaný systém

DC- Příspěvkově definovaný systém

FDC- Fondový příspěvkově definovaný systém

MPSV- Ministerstvo práce a sociálních věcí

MF ČR- Ministerstvo financí České republiky

MHSA Socialdepartementet (Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí)

NDC- Systém fiktivních účtů

PAYG- Průběžně financovaný systém

PPM Premium Pensionsmyndigheten (Správce FDC pilíře)

Př F- Přírodovědecká fakulta

RFV Riksförsäkringsverket (Ústav sociální péče)

SAP- Švédská Sociální demokracie

SEK- Švédská koruna

PŘÍLOHA

1. Koncept „základních částek“²⁷⁴

Koncept základních částek je čistě technický konstrukt používaný pro potřeby dávek ve švédském sociálním systému. Základní částka nebyla stanovena jen pro potřeby penzijního systému, ale využívá se i při výpočtu nemocenské nebo výživného. Byla zavedena v roce 1960 a měla hodnotu 4 200 SEK²⁷⁵. Každoročně je indexována zpravidla podle inflace a tak zajišťuje stálou reálnou hodnotu sociálních dávek v čase. V roce 2003 byla její hodnota 40 900²⁷⁶ SEK.

I když se zpočátku základní penze rovnala hodnotě jedné základní částky není základní částka v žádném případě minimální mzda nebo stanovená hranice chudoby. Jedná se v podstatě jen o pomocnou veličinu, která má usnadnit indexaci sociálních dávek. Indexace základní částky probíhá na roční bázi a je v pravomoci parlamentu. V letech 1995-97 byla základní částka v rámci úsporných opatření na snížení deficitu státního rozpočtu indexována jen o 60% nárůstu CPI. V roce 1998 o 80% nárůstu CPI..

Parametrické reformy v devadesátých letech vedly k zavedení dalších pomocných veličin, jejichž cílem bylo snížit náklady sociálního systému. „Snížená základní částka“ má hodnotu 98% základní částky, zatímco vyšší základní částka“ zavedená v roce 1995 je na rozdíl od normální základní částky stále indexována podle 100% nárůstu CPI.

2. Výpočet ATP dávek

Švédský systém pro výpočet penzijních a sociálních dávek je velmi komplikovaný. Je založen na čistě technickém konceptu „základních částek“²⁷⁷ a kreditních ATP bodů. To mělo usnadnit postupné indexování proměnných v modelu podle inflace a vývoje ekonomiky. Dávky ATP penze byly vypočítávány takto²⁷⁸:

---

²⁷⁴ base amount

²⁷⁵ Paster, Thomas

²⁷⁶ cca 20% průměrné mzdy

²⁷⁷ viz oddíl Koncept base amount

²⁷⁸ viz Paster, Thomas

1. Švédský systém funguje na principu ATP bodů: ATP body jsou vypočítány na základě příjmu jedince pro každý rok. a kompenzují příjem mezi 1 - 7,5x vyšší základní částkou. Jeden ATP bod se rovná příjmu v hodnotě vyšší základní částky. V roce 1997 byla vyšší základní částka stanovena na 37 000 SEK. Maximální možný počet ATP bodů je 6,5, protože příjmy nad 7,5 násobek základní částky již nejsou kompenzovány státním penzijním systémem.

Tabulka: Příklad výpočtu ATP penze

Roční příjem (SEK)	Odečteme hodnotu „vyšší základní částky“	= příjem pro výpočet penze	Vydělíme hodnotou „vyšší základní částky“	Nominální hodnota ATP bodů	-přiznané ATP body pro výpočet penze
249 681	37 000	212 681	37 000	5,75	5,75
312 101	37 000	275 101	37 000	7,44	6,5
374 521	37 000	337 521	37 000	9,12	6,5
436 941	37 000	399 941	37 000	10,811	6,5

Zdroj: Lišner 1999:62, Table II.1.8.

2. Na základě vypočtených ATP bodů pro každý rok snadno získáme výsledné průměrné ATP body za nejlepších 15 let.
3. průměrné ATP body za nejlepších 15 let vynásobíme „sníženou základní částkou“²⁷⁹ a získáme tak základ pro výpočet penze²⁸⁰.
4. Stanovení výše penze: Lidé pracující alespoň 30 let ve Švédsku mají nárok na 60% jejich základu pro výpočet penze. Lidé nesplňující kritérium 30-ti let v zaměstnání mají penzijní ATP dávky sníženy o 1/30 za každý chybějící rok . To znamená, že například po 10-ti letech v zaměstnání má jedinec nárok na roční ATP penzi v hodnotě 20% základu pro výpočet penze.
5. Nakonec je penze upravena na základě věku odchodu do důchodu. Stanovený věk pro odchod do důchodu s nárokem na plnou penzi byl 65 let. Předčasný odchod do penze je penalizován snížením hodnoty penze o 0,5 % za každý měsíc před 65. narozeninami. V opačném případě se jedincovi zvyšuje penze o 0,7% za každý měsíc, který přesluhuje.

ATP dávky byly indexovány podle inflace.

²⁷⁹ viz oddíl Koncept základních částek

²⁸⁰ pension-qualifying income

Muži měli zpravidla vyšší ATP penzi než ženy: V roce 1997 měli muži nad 65 let v průměru 4,4 ATP bodu, zatímco ženy nad 65 let jen 2,4. Mladší generace švédských důchodkyň mají výrazně vyšší ATP penze. Muži odcházející do důchodu v roce 1997 získali v průměru 4,43 ATP bodů oproti 3,37 bodům pro ženy. Tento vývoj odráží situaci na pracovním trhu a dokazuje postupné snižování rozdílu mezi příjmy mužů a žen ve Švédsku.

96% mužů v důchodu má nárok na ATP penzi oproti 71% žen. Ovšem jen jedna žena ze tří nad 90 let má nárok na ATP penzi, což kontrastuje s 90% mužské populace této věkové kategorie.²⁸¹

Mladší důchodci mají zpravidla vyšší penzi než starší. To je dáno nejen faktem, že průměrné příjmy od nichž je odvozena i penze rostou v čase, ale i tím, že příjmy vydělané před rokem 1960 (zavedení ATP penze) nejsou brány v potaz.

V rámci základní a ATP penze jsou vypláceny i invalidní a vdovecké penze nebo penze pro zaměstnance na zkrácený pracovní úvazek²⁸².

3. Aktiva AP fondu v roce 1997

Tabulka: Aktiva AP fondu v roce 1997

Aktiva	podíl ve fondu (%)
Obligace se stanovenou nom. hodnotou	75
Indexované dluhopisy	9
Akcie	13
Nemovitosti	3

Zdroj: Vládní zpráva parlamentu 1997:98 (jen ve švédštině) in Scherman 1999

4. Riziko chudoby důchodců

Velmi zajímavým nástrojem k posouzení životní úrovně důchodců a funkčnosti penzijního systému je porovnání podílu chudých mezi důchodci a v rámci celé populace (nad

²⁸¹ Lišner, 1999

²⁸² více v Paster, Thomas nebo Heese 1999

20 let). Jako kritérium je bráno 60% (respektive 50%) průměrného disponibilního důchodu ve Švédsku²⁸³.

Překvapivým závěrem může být fakt, že podle obou kritérií je podíl chudých mezi důchodci menší než podíl chudých v celé populaci. To lze vysvětlit garantovaným minimem pro důchodce v podobě základní penze a ostatních doplňkových přídatků.

Mezi důchodci je chudoba nejvíce rozšířena mezi ženami žijícími bez partnera, v rámci celé populace je tomu naopak. Tam je nejvíce chudých ve skupině svobodní muži.

Tabulka: Podíl populace s nízkou životní úrovní, 1999

	Podíl pod 60% průměrného disponibilního důchodu ²⁸⁴ (%)	Podíl pod 50% průměrného disponibilního důchodu ²⁸⁵ (%)
Celá populace starší 20-ti let		
Svobodný muž	10,1	6,7
Svobodná žena	7,3	4,3
Sezdaný jedinec	9,3	4,7
Celá skupina	8,6	4,5
Důchodci		
Svobodný muž	6,1	2,7
Svobodná žena	11,4	3,4
Sezdaný jedinec	4,0	0,8
Celá skupina	7,2	2,1

Zdroj: Švédský statistický úřad²⁸⁶

Starý švédský penzijní systém velmi dobře zajišťuje důchodce proti chudobě.

5. Ekonomický růst ve Švédsku

Tabulka: Ekonomický růst ve Švédsku (per capita) 1950- 1989

Období	1950- 1960	1960- 1969	1969- 1973	1973- 1979	1979- 1989
OECD	2,9%	3,9%	3,5%	1,9%	2,1%
Švédsko	2,6%	3,6%	3,1%	1,5%	1,8%

Zdroj: OECD Historical Statistics, 1991

²⁸³ National Pension Strategy of the Future Pension Systems- Sweden (Pensionsreport 0209), Regeringskansliet, 2003

²⁸⁴ vážený disponibilní důchod (equivalised disposable income)

²⁸⁵ vážený disponibilní důchod (equivalised disposable income)

²⁸⁶ in National Pension Strategy of the Future Pension Systems- Sweden (Pensionsreport 0209)

6. Ekonomický vývoj 1990-1999

Tabulka: Ekonomický vývoj 1990-1999

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
růst reálného HDP (v %)	1,1	-1,1	-1,7	-1,8	4,1	3,7	1,1	2,1	3,6	4,1
Míra nezaměstnanosti (v %)	10,4	9,7	5,6	9,0	9,4	8,8	9,6	9,9	8,3	7,2
míra inflace (v %)	1,7	3,1	2,6	4,7	2,4	2,9	0,8	0,9	0,4	0,3

Zdroj: OECD Economic Outlook no. 70

7. Historie zaměstnaneckých důchodových schémat

Zaměstnanecká penze má ve Švédsku dlouholetou tradici. Již v roce 1770 přiznal Riksdag (parlament) státním zaměstnancům nad 70 let penzi ve výši předešlého platu. Ovšem teprve legislativa z roku 1904 vytvořila podmínky a pravidla pro soukromé pojišťovnictví ve Švédsku. Na základě toho v roce 1917 ustanovily největší švédské podniky organizaci *Svenska Personal Pensionkassan* (SPP), která spravovala jejich zaměstnanecké penzijní fondy. V padesátých letech se již stal pravidlem soukromých penzijních schémat příspěvek v hodnotě 24% platu, přičemž dvě třetiny byly placeny zaměstnavatelem.

Ve čtyřicátých letech bylo postupně zavedeno penzijní zaměstnanecké připojištění na všech úrovních státní správy. Všeobecně se zaměstnanecké připojištění týkalo především úředníků a kvalifikovaných postů v průmyslu.

Dalším milníkem švédského penzijního systému byl rok 1960, kdy byla zavedena státní ATP penze. Univerzální flat-rate *folkspension* (základní penze), existující od roku 1914, již nebyla dostatečným prostředkem boje proti chudobě starších spoluobčanů. Reforma byla určena především pro dělníky, kteří nebyli takovou měrou pokryti kolektivním důchodovým připojištěním a samotná *folkspension* jim neposkytovala dostatečné prostředky na přežití ve stáří. Na stole byly dvě poměrně silně politicky podporované koncepce: Beveridge model, kde by flat-rate *folkspension* byla doplněna soukromými nebo kolektivními penzijními plány,

nakonec ustoupil myšlence univerzálního schématu závislého na výši příjmu jedince (ATP)²⁸⁷.

Toto rozhodnutí určilo směr, kterým se dále ubíral švédský penzijní systém. Avšak, jak již bylo řečeno, zaměstnanecká penzijní schémata získávala v čase stále větší váhu.

---

²⁸⁷ viz oddíl ATP penze